

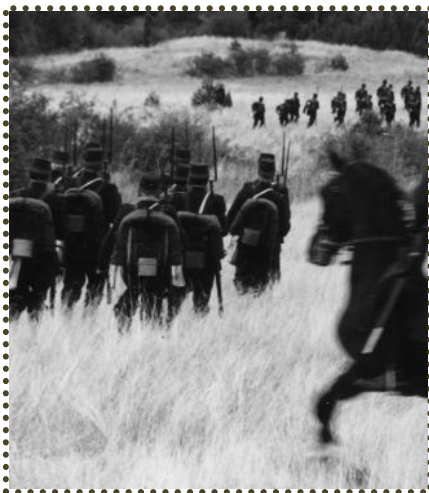
ҮЛҮТҮН ЖОГОЛГОН БАЙЛЫГЫ

Медербек Агымбек уулу

«Улуттун жоголгон байлыгы»

1-бөлүм. Үркүн

1916 жыл. Аяктап бараткан жай айларынын жамгырлуу күндөрүнүн бири. Асман булуттуу болгонуна байланыштуу, күн жүзү көрүнбөй, убакыттын түштөн ооп баратканы айлана чөйрөнүн караңгылай баштаганынан гана билинет. Жанааракта жаап өткөн нөшөр жамгырдын кесепетинен

Пишпектен Балыкчыга карай кеткен топурак жол чылаага айланып кеткен. Ушул баткактуу жолду былчыйта баса, кош аттуу арабага чиркелген замбиректи коштой, катар-катар тизилип жүзгө жакын мылтыкчан жөө аскер Ысык Көлдү карай шашып баратты. Аскерлердин суу болгон кийимдеринен жана араба тарткан аттардын тумшугунан чыккан буу, жамгырдан кийинки туманга аралашып, бул жолоочу топту ээрчип бараткансыйт.

Бул аскерлер Орусия империясынын генералы Куропаткинге тийиштуу 11 батальондун бир бөлүгү эле. Булардын башында генералдын өзү жана адъютанты экөө ат минип алышкан. Аталган аскер бөлүгү, Ысык Көлдү көздөй сүрүлүп үркүп качып бараткан жергиликтүү кыргыздарды кечке чейин кууп жетип, көлдүн аркы

тарабына өтүп кетүүлөрүнө мүмкүнчүлүк бербей жок кылуу максатында шашылыш жолго чыккан.

1873-1876 жылдардагы кыргыз көтөрүлүштөрүн басууда тажыйырбасы болгондуктан, генерал Куропаткин Орусия императору тарабынан Түркстан аймагынын генерал-губернатору болуп дайындалып, ага жергиликтүү калктын көтөрүлүшүн басуу милдети тапшырылган болчу. Азыр да тапшырылган милдетти кемчиликсиз ишке ашыраарына көзү жетип, бунтчуларды жазалап кайтып барып, Петербургда императордун жеке өзүнөн сыйлык алып жатканын ат үстүндө баратып кыялданып элестете баштады.

Кечке жуук генерал Куропаткиндин аскер бөлүгү Балыкчыга кирип барды. Качкан элдин кай тарапты көздөй кеткенин билүү үчүн, генерал Ысык Көлдүн жээктерин көздөй чалгынчыларды жиберди. Аскерлерге арабадагы жүктөрдү түшүрүп, ок дарыларды бөлүштүрүп чабуулга даярдануусуна буйрук берип, өзү аттан түшүп, портсигарынан чылым чыгарып чегип ары бери баса баштады.

Аңгыча көп өтпөй чалгынчылар кайтып келди. Көлдүн жээгин көздөй кеткен чалгынчылар, көрүнүп турган дөбөчөнүн ары түшө беришинде, көлдүн батыш тарабындагы жээгинде, калың топ көтөрүлүшчүлөр бир канча жыгач салдарга мал-мүлкүн жүктөп жатышканын айтып келди. Көз алдына Императордун сыйлыгы жана жогорку чин даражасы элестей түшкөн Куропаткин, аскерлерине ыкчам тизилүүгө буйрук берди. Адъютанты экөө картанын үстүнө бир саам үнүлүп карап чыгышкан соң, кыскача кайрылуу менен аскерлерине кайрылды: -

«Орусия Императорлугунун эр жүрөк жоокерлери! Мекенибиз бизге жооптуу кызматты тапшырды. Бул жерде жашаган жергиликтүү жапайылар, улуу урматтуу Императорубуздун жарлыгына каршы чыгып, фронтко барып иштөөдөн баш тартып, анысы аз келгенсип Жети суудагы биздин дыйкандарыбызга кол салып өлтүрүп, үй-жайын өрттөштү. Биздин максат, бунтчулардын бирин калтырбай жок кылуу болуп эсептелет! Алардын колунда курал-жарактар бар, ошондуктан көтөрүлүш аёсуз басылышы керек. Бошотулган аймактарга Орусиядан дыйкандарыбыз келип отурукташат, башкача айтканда бул жерлер силердики болот!» деп ууртунан кытмыр жылмайды.

Сүйлөп бүтүп, Куропаткин аскерлердин бир бөлүгүн замбиректи атка сүйрөтүп тез арада көтөрүшчүлөрдү айланып өтүп, болжол менен салдар сүзүп өтө турган булуңдан орун алууларына буйрук берди. Куропаткиндин планы боюнча, бунтчулар салдарга отура баштаганда өзү баштаган топ аскер жээктен кол салмак, а берки замбирекчен топ аскер болсо сүзүп качып бараткан салдарды нарыраактагы булуңдан тосуп алып, атып жардырып жок кылмак. Анткени эгер көтөрүшчүлөр жээкте турганда кол салынса, тигилер каршылык көрсөтүшү мүмкүн жана кээ бири тоо-ташты, токойду аралап качып кетиши ыктымал. Өзүнүн жеке абройуна көө түшүрбөш үчүн, өзүнө дайындалган кызматты так аткарышы керектигин ойлоп жатты.

Ушул эле учурда, көл жээгинде эркек-аял, жаш-кары болуп жүзгө чукул кыргыз, шашылыш түрдө жыгачтан даярдалган салдарга боз үй эмеректерин, кой-эчки, уй-жылкы дебей болгон мүлкүн жүктөп жатышты. Узундугу он беш метрдей

келген карагайлар аркан менен бири бирине тыгыз байланып, болжол менен сегиз-он кадам кенендикте жасалыптыр салдар. Өмүрүндө мындай нерсеге чыгып көрбөгөн аттар кишенеп үркүп салга чыкпай, аларды жетелеп түрткөн адамдарды убара кылып жатты.

Мал-жандык менен бирге, алгачкылардан болуп салдарга карыларды, аялдарды жана жаш балдарды да отургуза башташты. Жаш балдардын арасында алты жашар Бакыт да бар болчу. Жамгырда суу болгон тондун ичинде жакшы көргөн козусун кучактап, жайдын кечки салкын шамалына азыраак чыйрыгып салдын четинде, жээкте бир канча чоң кишилер менен бирге башка салдарга жүк жүктөшүп жаткан чарчап-чаалыккан атасын аяп карап отурган. Атасы анда-санда Бакытты карап, ичиндеги кабатырлануусун, чарчаганын билдирбейин дегенсип жылмайып койсо да, баарыбир кандайдыр бир нерсе тынсыздандандырып жатканы байкалып турду.

Күүгүм кирип калганда жүктөр жүктөлүп бүтүп, жээктегилер салдарга чыга башташты. Бакыттын атасы да «мына баары бүттү» дегенсип жеңил үшкүрүп, үй-бүлөсү отурган салды карай суу кечип жөнөдү. Аңгыча болбой токой жактан бөтөн тилде «огонь» деген кыйкырык чыгып, аны коштой жапырт тарсылдаган мылтыктын үндөрү угулуп, жээктеги адамдар, жерге, сууга кулап, элдин арасында ызы-чуу, кыйкырык-өкүрүктөр пайда болду. Эмне балекет башталганын жаш бала Бакыт түшүнбөсө да, салга чыкканы келаткан атасы жакшы түшүнгөндөй туюлду ага. Атасы салды жээктен алыстатып түртүп жатып: «Сүзүп кеткиле батыраак» деп атайын сүзүүгө даярдалган калак кармаган улуу уулдарына кыйкырды. Өзү болсо жээкте жаткан союлдардын бирин көтөрө калып ок аткандарга

карай өзү курактуу бир топ киши менен кыйкырып бет алды. Мылтыктарга карай союл кармап чуркаган эл, салдардагы үй-бүлөөлөрү сүзүп кеткиче аз убакытка болсо да кол салган аскерлерди алаксытып токтотуп турууну көздөдү сыягы. Бирок, алыстан ок бышкырткан жаңы курал-жарак менен жабдылган аскерлерге союлчан адамдар эмне кыла алмак эле? Кайра-кайра «огонь» деген кыйкырык менен кошо мылтыктар тарсылдап, жээктеги сууну-жерди канга боёгон алаамат көпкө узабай, душманга карай жүгүргөн кыраан жигиттердин саны суюлуп, мылтыктардан чыккан түтүн таркай баштаганда Бакыттын атасы баш болуп жээкте калган адамдардын баары жер кучактап жаткан болчу.

Салда бараткан келиндер, энелер жээкте болуп жаткан кыяматка түздөн-түз күбө болуп, кимисинин күйөөсү, кимисинин уулу болгон жигиттердин шуулдап учкан ажалдан мерт болгонун көрүшүп чырылдап ыйлай башташты. Бакыттын апасы да бир колу менен Бакытты бооруна кучактап, экинчи колу менен салдын тактайын койгулап өксүп ыйлап, балдары болбосо салдан сууга ыргып түшө калып, күйөөсүнүн жанына жетип барып кучактап жыгылчудай болуп турду.

Генерал Куропаткиндин аскерлери жээктеги элди атуу менен алек болуп жатканда, салдар жээктен бир кыйла алыстап кетүүгө үлгүрдү. Ошентсе да жээке келген Куропаткин, аскерлерине салдарды көздөй ок атууну уланта берүүгө буйрук берип, өзү болсо замбирекчен бөлүк жайгашкан булуңду карай чапкылап жөнөдү. Октор ызылдап абада учуп, кээ бирөөлөр ачуу айкырык менен салдан кулай башташты. Бир салдагы аттын жамбашына ок тийип, ат үркүп сууга секирип, өзү менен кошо салды да

чөктүрүп кете жаздады. Ат байланган салдын устуну сынып, ат менен сууда калып кетти.

Салга түшүп жан куткарып бараткан кыргыз эли үчүн каргашалуу окуянын бул болгону башталышы болчу. Алды жактагы булуңдагы токойчонун ичинде, замбиректи ок атууга даярдап, мылтыктарын мелжеп Куропаткиндин аскерлеринин экинчи бөлүгү аңдып турган.

Бөлүктүн башчысы болуп дайындалган жаш офицер, оң колуна маузерин кармап, сол колун атууга буйрук берүүгө даярдап жогору көтөрүп, сол капталдан сүзүп келаткан салдардын жакын келүүсүн күтүп турган. Бирок салдар замбирекчен бөлүктүн жанына жакындап сүзүп келгенде, жаш офицер колун көтөргөн бойдон эмне кылаарын билбей дендароо болуп катып туруп калды. Офицердин салды көздөй мелжеген тапанчасынын так тушунда, бир колу менен апасынын этегине жармашып, бир колу менен козусун кучактап, жашка толгон алаң көздөрү менен түз эле жээктеги офицерди тиктеп, салдын четинде кичинекей өспүрүм олтурган болчу.

Салдар катар-катар бөлүктүн жанынан сүзүп өтүп жатты. Офицердин башынан ылдый тер агып дендароо болуп катып турган абалын замбиректи атууга даярдап турган аскердин бирөөсүнүн шыбыраганы бузду: - «Офицер! Батарея ок атууга даяр, сиздин буйрукту күтүп жатабыз». Бирок, салда жалаң гана жаш балдар, аялдар жана карылар экенин көргөн офицердин ок атууга буйрук берүүгө оозу барбады: – «Булар болушу мүмкүн эмес» деп кайра-кайра башын чайкап күбүрөнүп жатты маузерин куруна салып жатып.

Аңгыча заматта, тиги жактан чапкылап, аты менен кошо өзү да бышылдап генерал Куропаткин адъютанты менен жетип келди: - «Кана салдар? Эмнеге атпай жатасыңар?» деп аттан секирип түшүп бөлүктүн офицерине атырылып барды.

- Ал жакта жалаң гана жаш балдар, аялдар экен, ошого ата албадык, деп бозоруп жооп берди жаш офицер.

- Мага баары бир, булардын баары бунтчулар, аткыла тезирээк узап кетише электе! – деп замбирек аткычтарга кыйкырып, аларга карай жулунду. Чечкинсиз кадам таштап жаш офицер жолтоо болуу үчүн Куропаткиндин алдын тороду. Мындай жосунсуздука жана жогорку чиндеги аскер адамына баш ийбестикке жини чыккан Куропаткин офицерге ызырынып:

- «Сен биздин улуу урматтуу императордун буйругуна каршы чыккың барбы? Же, сен бизге каршы курал көтөргөн бунтчуларга болушуп жатасыңбы? – деп бакырды.

Генералдын шилекейин чачыратып айкырганынан улам башта коркуп кетсе да, офицер туура чечим кабыл алып жатканын ичтен туюп, кайраттанып, ишенимдүү жооп берди:

- Булар куралчан бунтчулар эмес, андыктан атууга буйрук бере албадым. Куралсыз, күнөөсүз адамдарды атып өлтүрүп күнөөгө калгым келбейт. Анын үстүнө башкалардын кайгысынын натыйжасында өз бактылуу боло албайсын. Аскердик эрежеге баш ийбегендигиме керектүү жазамды тартууга даярмын...

Ачууга буулугуп турган Куропаткин заматта кабындагы маузерин сууруп чыгып – Мына сенин жазаң саткын!» деп бакырып офицерди көкүрөкө туштап атып жиберди. Тийген

октон жерге кулаган жаш офицер, узап бараткан салдар жака акыркы күчү менен башын буруп кабатырлануу менен карап көз жумду. Балким, көз алдында козусун кучактап салда отуруп узап бараткан жаш баланы элестеткендир, ким билет.

Офицерди кебелбей атып салып, жанындагыларга сабак болсун дегенсип бакырынып сүйлөдү: “Императордун өкүмүнө каршы чыккандардын баарын ушундай тагдыр күтөт” – деп Куропаткин эч нерсе болбогондой, замбирек менен салдарды атууга буйрук берди. Өзү болсо дүрбүсүн көзүнө кармап көл тарапты карап, төгүлгөн канга моокуму канбай калгандай ок атуучуларды шаштырып жатты.

Салдар бир кыйла узап кетишсе да замбиректин огу жете турган алыстыкта болчу. Жаңы гана тарсылдаган мылтыктан кутулуп, Жаратканга жалбарып, оор жоготууга учурап, арандан-зорго жанын куткарып бараткан элдин үстүнө дүңкүлдөгөн добуштун коштоосунда килейген темир октор түшүп жарыла баштады. Аттар үркүп кишенеп, жаш балдар чаңырып ыйлап, эл дүрбөлөңгө түштү. Абу дегиче болбой, артта бараткан салдарга катар-катар ок тийип талкаланып, алардын үстүндөгү эл менен кошо малдар, жүктөр да сууга түшүп чөгө баштады. Жарылган салдардагы элдин аман калганы суу үстүндө жыгач калдыктарына жармашып, жан куткарууга далбас уруп жатты. Бир маалда алдыда бараткан акыркы салдын алды жагына шуулдап ышкырып учуп келип ок түшүп, колотто жаңырган жаңырыктан суунун астында жер жарылгансыды. Оңор эмес суу асманга сапырылып кайра түшүп заматта суунун үстүндө айлампа сормо пайда болуп, акыркы сал да үстүндөгү адамдары, мал-сал, жүк-

мүгү менен бирге, сууда пайда болгон айлампага агып
кирип көздөн кайым болду...

2-бөлүм. Жер асты дарыялары

2011 жыл, май айы. Бишкек шаарынын кымбат баалуу үйлөр жайгашкан кичи конуштарынын бири. Ушул эки-үч кабаттуу кооз үйлөрдүн биринде Баймурат аттуу мамлекеттик чоң кызматта иштеген эллүү жаштардагы киши үй-бүлөөсү менен жашайт. Жубайы, бир уул, бир кызы бар. Балдарынын экөө тең жогорку окуу жайында билим алышат. Бир ата-энеден төрөлүшсө да, экөөнүн кыялы эки башка болуп чыкты чоңойгондо. Атасынын акчасына ичип-жеп, ойноп, окуп, жашап жатканынабы, айтор кызы өтө эле эрке жана орой. Аты Гүлайым, тентуштары Гуля дешет, сырткы келбети сулуу. Мектепти аяктап жогорку окуу жайында окуп баштаганы үч жылдан бери атасын да апасын да тоготпой калган. Атасы мамлекеттик чоң кызматта иштегендиктен, коңшу-колоң, тууган-урукту деле көзгө илбейт. Туугандары ийменишет бир нерсе деп айтуудан чоңдун кызына. Иши кылып такыр эле тарбиясыз болуп бой жетти. Түшкө чейин уктап, атасы

алып берген машинаны минип алып окууга кечигип барат. Чоңдун кызынын мындай адатына окуу жайдын жетекчилери жана мугалимдери көнүп калышкан. Окууда деле кыйратып эч нерсе окубайт, арткы катарларга отуруп алып, акыркы модель телефону менен интернетке кирип, чат аркылуу интернеттеги достору менен сүйлөшүп отурат. Эмнеси болсо да атам бүтүрөт окуумду дегенсип. Үй түйшүгү апасынын мойнунда. Бой жеткени эч качан үй иштерине колу тийгени же ашканага кирип тамак жасаганы болгон эмес. Окуудан келип өз бөлмөсүнө кирип алып телефон аркылуу дос кыздары менен сааттарча сүйлөшөт, анан кечке жуук клубга даярданат. Шаарда өсүп, орус мектепте окугандыктанбы, кыргызча сүйлөгүсү келбейт негедир. Айылдык жигиттерди тоготпойт, аларды көрсө кемсинтип орусча сөздөр менен сүйлөп туруп алат. Жакында эле коңшулардын үйүнө келген элеттик жигитти катуу капа кылган. Ал жигиттин аты Нурбек, айылдан шаардагы туугандарынын үйүнө келип, Бишкекте бир жерде иштеп жаткан го чамасы, бир жылдан бери коңшу үйдө жашайт. Нары-бери созулуп баскан Гүлайымдын сулуулугун көрүп, сыртынан эле ашык болуп калган көрүнөт, айтор күндөрдүн биринде Гүлайым дарбазадан машинасы менен чыгып баратканда тиги жигит дарбазанын ары жагында гүл көтөрүп тосуп туруптур. Күлүмсүрөп, кызарып сүрдөп турган Нурбектин колундагы гүлүн карап да койбой сигналды катуу басып, машинасын жигиттин үстүнө бастырып, анысы аз келгенсип айнектен башын чыгарып: - «Өлгүң келип калдыбы? Кач жолдон!» деп кыйкырып жигиттин көңүлүн сындырып кете бериптир. Ошондон бери Нурбек коңшу кызды ичтен жактырса да анын машинасын көргөндө, «кокустан тебелеп кетпесин» дейби, иши кылып алыстан айланып өтүп калган дешет.

Дегеле Гүлайым элеттик жигиттерди гана эмес, элетти да жактырбайт. Ата-энеси канча жолу айылдагы туугандарына жайкы эс алууга жиберүүгө аракет кылышса да жыйынтык чыккан жок. – «Айылга барып эмне кылам? Таш доорундагыдай жашашат ал жакта! Адамдары замандан артта калган! Барбайм дедимби барбайм!» деп жаңжал салат ар жолкусунда. Албетте, шаарда ал үчүн бардык шарттар бар; даяр акча, достору, интернет жана кечки клубтар. Айылда булар кайдан болсун.

Баймурат аганын кызынан кийинки уулу Максат. Ал да жогорку окуу жайда окуйт биринчи курста. Жашы жыйырмада. Эжесинен айырмаланып Максат тескерисинче бир кыйла жоош, оор баштуу, ыймандуу болуп эр жетти. Максатка эжесинин жашаган жашоо тарзы жат келчу. Кээде апасы Гүлайымды түнкү клубтарга койо берип жатып, Максаттан эжесин коштоп барып келүүсүн суранат. Апасынын өтүнүчүн кыя албай түн бир оокумга чейин клубта эжесинин курдаштарынын арасында, алардын мас каткырыктарына, кулак-мээни жеген музыканын катуу добушуна, сасыган ичкиликтин жытына кайыл болуп эжесин кайтарып отурат. Клубтагы ичип алып мушташып, кусуп, жыгылып, адам кебетесин жоготкон кыз-жигиттерге көз чаптырып отуруп, кээде эч ким жашабаган, ээн жерге кетип калгысы келет. Жапжашыл токойлуу тоонун ортосунан агып түшкөн шаркыратмалуу, чар тарабы көкмөк деңиздер менен курчалган кыялындагы идеалдуу аралды көз алдына элестете берет. Географияга кызыгат. География сабактарына үзгүлтүксүз катышып, мугалимдин айткандарын кунт кою менен угат жана теориялык жеке билимин практикада текшерүүгө умтулат.

Өткөн жумада география сабагында Кыргызстандын суу байлыктары тууралуу тема каралып, айрыкча Орто Азиядагы көздүн карегиндей баалуу болгон Ысык-Көлгө мугалим тарабынан өзгөчө көңүл бурулду. Көрсө Ысык Көл деңиз деңгээлинен 1600 метр бийиктикте жайгашып, бийиктикте жайгашуусу боюнча Америкадагы Титикакадан эле кийинки орунда турат экен. Ысык Көлдүн дагы бир касиети, кышкысын да тоңбойт, окшош климаттагы башка көлдөргө салыштырмалуу, ошондуктан Ысык Көл деп аталып калган сыягы. Мындан тышкары, Максатты өтө кызыктырган нерсе, Ысык Көлгө 80 ден ашуун чоң-кичине дарыя келип куйганы менен бир дагы дарыя көлдөн агып чыкпайт экен. Илгери, Чүй дарыясына куйчу дешет көлдөн агып чыккан суу, бирок кийинчерээк негедир агып чыкпай калыптыр. Бул факты, Максатты көп ойлондура турган болду. Эгер көлгө 80 ден ашуун дарыя куюп, бирок бири да агып чыкпай калган болсо, демек, жер асты дарыялары аркылуу суу башка тарапка агып кетип жатат болуш керек. Ушул ойлор Максатка эч эле тынчтык бербегендиктен, ал жайкысын Ысык Көлгө барып, дайвер жабдыктары менен көлдүн түбүн изилдөөгө чечим чыгарды.

Ансыз да башка кылаарга жумушу болбогондуктан, жайкы эс алууну практика менен өткөрүүгө даярдана баштады. Компютеринен интернетке кирип жер шаарынын спутникалык картасын таап, карта аркылуу Ысык Көлдүн рельефин жана географиялык түзүлүшүн сааттарча тиктеп отуруп алчу болду. Максаттын Ысык Көлгө баруусуна ата-энеси каршы болмок эмес, бирок, эгер жылдагыдай эжеси Гүлайым айылга көшөрүп барбай шаарда кала турган болсо, апасы Максаттын да шаарда калып, эжесин кечки клубтарга коштоп барып, көзөмөлчү болуусун суранат. Анда Максаттын Ысык Көл боюнча пландары бузулат.

Андыктан, эжесин жайкы эс алууга өзү менен бирге көлгө барууга көндүрүүнү пландай баштады. Эжесинин кыялын жакшы билгендиктен, жөнөкөй пляждагы эс алууга Гүлайымдын барбастыгы түшүнүктүү эле. Күнгө күйүп карайып кетем деп пляжда эс алууну жактырчу эмес. Өзгөчө бир эс алуу түрүн тандап, сунушташ керек эле.

Май айы аяктап, жайкы эс алуу күндөрү башталайын деп калган. Ушул күндөрдүн биринде Максат убакыт таап, эжесине көл үстүндө кемеде круиз саякатын сунуштады: – «Эгер мени менен Көлгө барбасаңыз атамдар айылга жөнөтүшөт, айылга барбаган күндө да клубга мен жок жалгыз коё беришпейт, андыктан көлгө барып чогуу эс алалы, көлдөн келип деле клубдарга бара бересиз» деп көндүрө баштады. Башка пландарды ойлонуп жүргөн Гүлайым, башта каршы чыкса да, кийинчерээк инисинин өжөрлөнүүсүнөн улам айласыздан Максаттын сунушуна макул болду.

Көптөн күткөн күн да келди. Окуу аяктап, жайкы каникулдар башталды. Керектүү буюмдарды машинага салып Максат эжеси экөө Ысык Көлгө карай жол тартышты. Жол боюндагы дүкөнгө токтоп, жолго деп азык-түлүк алышты. Максат, эжесинин кыз башы менен ичкилик ичкенин жактырчу эмес, азыр да пиводон ууртап, үйдөн алыстаганына сүйүнүп, машинанын терезесинен башын чыгарып бакырып ырдап бараткан Гүлайымды бир туруп ичтен жаман көрүп, бир туруп ушундай абалга түшкөн эжесин аяп баратты. Максат бир нерсе деп бул жөнүндө ооз ача турган болсо Гүлайымдын жообу даяр экенин билет, ошондуктан унчукпай тим болду.

Түшкө жакын эже-ини Балыкчы шаарына кирип барышты.

– «Эмне учун туптуура Балыкчыга келдик, мындан башка кооз жерлер да толтура эмеспи?» деп таң калып сураган эжесине: - «Эң жакшы кеме саякаттары ушул жерде экен да, ошого түз эле ушул жака айдабадымбы!» - деп сыр билгизбей жооп берди Максат. Болбосо Ысык Көлдүн тегерегиндеги башка туристик жайларда да каалаган түрдөгү ижаралык кемелер бар болчу. Муну Максат билсе да Гүлайымга калп айтууга мажбур болду. Анткени бир кездерде Ысык Көлдөн агып чыгып турган дарыянын нугу ушул Балыкчы өрөөнүндө жайгашкан жана Максаттын ою боюнча суунун агып чыкпай калган табышмагын да дал ушул аймактан издөө керек болчу.

Шаарды аралап өтүп, Максат туура эле машинаны көл жээгине карай айдады. Жол бою пиво ичип ырдап келген эжеси машинада уктап калган жанааракта. Бир эки жерге токтоп, кайсыл жерден сууга астына чумкуу боюнча кызмат көрсөткөн туристик мекемелерди сураштырды. Издеген табат дегендей, көп өтпөй издеген дарегин таап барды. Туристтик мекеменин кызматчыларына бир канча күнгө дайвинг бонча адис жана коозураак бир яхта керектигин айтты. Көп күндүк кардар келгенине сүйүнгөн мекеменин кызматчысы Максатка шашкалактап кыскача маалымат берип, өз мекемесин мактап, дайвер жабдыктарын жана кемелерди көрсөтө баштады. Чындыгында булардын кеме паркы жакшы экен. Бир жаңы, кооз, 11 метрлик люкс яхта жана эскирээк болсо да жакшы каралган ар кайсы көлөмдөгү 2 кеме бар экен. Максат эжесинин көңүлүн алуу үчүн, эң кымбат люкс яхтаны жактырды. Яхтанын ичинде бардык шарттары бар экен; бөлмөлөрү, ашканасы, душ-ажаткана.

Шыпылдап заказ кабыл алып жаткан кызматчы: - Качан көлгө чыгууну пландаштырып жатасыздар? деп сурап калды.

- Мүмкүн болсо дароо эле чыксак жакшы болмок, болобу ошентсек? – деди Максат кубанганын жашырбай. Кантсин анан, көптөн күткөн убак-сааты келип жетип, тезирээк көл тереңин изилдөөгө ашыгып турду.

- Албетте, сиз кандай кааласаңыз ошондой кылабыз! Эгер «баары камтылган» деген программаны тандасаныз көлдөн жээке чыкпай деле жүрө беребиз, тамак-аш, ичимдик баары кемеде болот! - деп колун жайды кызматчы жылмайып.

- Жарайт! Абдан сонун болот! деди Максат көптөн издегени жерден табылып.

Келишим түзүлөөр менен дайвинг борборунун кызматчылары, кемеге керектуу жабдыктарды, тамак-аш азыктарын ташып, көлгө чыгууга даярдык көрө башташты. Максат машинага келип Гүлайымды ойготууга киришти: - «Эже, эмне уктаганы келдинизби көлгө ыя? Жүрүңүз бир сюрприз көрсөтөм!» - деп күлүмсүрөп, эжесин колуна кеме жака сүйрөдү. Пиводон башы ооруп, көздөрүн араң ачып, килейген кооз апапак люкс яхтаны көргөндө Гүлайымдын көңүлү заматта көтөрүлө түштү. – Урраа! деп жаш секелек кыздай ордунда так секирип, чуркап барып яхтанын палубасына чыгып өзү ырдап, ырды коштоп бийлей баштады. Муну көргөн яхтанын капитаны жылмайып, музыка коё салды. Бийлеп жатып Гүлайым жээктеги Максатка кайрылып: - «Бул яхтада сүрөттөргө түшүп интернетке жайгаштырып, досторумдун ичин күйгүзөм» деп кубанычы койнуна батпай секирип жатты.

Эжесине баш ийкеп жылмайганы менен Максат, алдыдагы белгисиз, табышмактуу саякаттын эмне жыйынтык алып келээрин ойлонуп жатты ичинде.

Даярдыктар жасалып бүтүп, капитан, анын жардамчысы, суучул адис, Максат, Гүлайым болуп 5 адам яхта үстүндө жээктен айрылышты. Жан сергиткен көлдүн жылуу жели бет аймалап, жан эргиткен музыканын коштоосунда, ылдам кеме көл үстүндө зымырап баратты. Көгүлтүр асман, көгүлтүр көл, жапжашыл жээк, алыстагы көк тиреген бийик аска тоолор, шаардан келген коноктор үчүн жаратылыштын жапжаңы баракчасын ачкандай болуп турду. Кеменин кызматчысы муздаткычтан түрдүү ичимдиктерди алып чыгып конокторго сунуштады. Моокум кандырган муздак суу ичимдигин колуна кармап Максат, капитан менен маектешип бараткан адистин жанына барып суроо узатты:

- Сиздер көптөн бери эле бул иш менен алектенесиздерби? Мени кызыктырган суроолор бар эле?

- Кай жерден суу чумкуй турганыбыз тууралуубу? Азыр ошол жака баратабыз. Көбүнчө туристтер жана чет өлкөлөрдөн келген суучулдар да ошол жерге барышат. Эски шаардын калдыктары бар. Ошол жерди изилдеп алтын тапкандар да болгон – деп адис, колу менен алысты көрсөтүп түшүндүрө баштады.

- Ооба, суроом ушул боюнча, бирок мени кызыктырган нерсе шаар калдыктары эмес! – деп Максат күлүмсүрөдү.

Максаттын жообуна таң калгандай капитан да бурулуп карап, эмне дээр экен дегенсип күтүп калды.

- Мен географияга кызыгам, мени кызыктырган нерсе бул көлдүн түбүндөгү жер жаракалары.

Күтүлбөгөн жоопту уккан капитан да, адис да бир саамга унчукпай ооз ачып Максатты тиктеп калышты.

- Мен биринчи жолу угуп жатам көлдүн түбүндө жер жаракалары бар экенин – деп капитан күлүмсүрөп желке кагып колун жайды.

Адис да башын тырмап ойлонуп туруп калды.

- Илгери Ысык Көлдөн суу агып чыгып турган дешет – деп сөзүн улантты Максат: – Кийинчерээк кандайдыр бир себептерден улам токтоп калыптыр, 80 ден ашуун дарыя азыр деле көлгө куюп турганына карабастан. Менин оюмча мунун себеби көлдүн астында жаракалардын пайда болушунда болсо керек деп божомолдоп жатам.

- Болушу мүмкүн! – деп Максатты колдогондой баш ийкеди капитан: – Бирок көлдүн көлөмү оңор эмес да, токтой тур азыр так көлөмүн айтам... ии баса, адашпасам 6200 квадрат километр болжол менен, эң терең жери 700 метрден ашат. Көлдүн түбүн изилдеп чыгыш үчүн атайын аппарат керек! Жөн эле акваланды артынып алып изилдей албайсын.

- Ооба, туура! – деп макул болду адис да.

- Жок, мага көлдүн ортосу, терең жери керек эмес, менин байкашымча көлдүн айланасындагы жердин рельефи ушул Балыкчы өрөөнүндө төмөнүрөөк экен башка жактарына караганда. Мурун суу да дал ушул аймактан көлдөн агып чыгып, Чүй каналына куюп турган экен билишим боюнча – деп түшүндүрө баштады тигилерге

Максат: – Белгисиз себептерден улам көлдүн суу көлөмү белгилүү бир деңгээлге чейин азайып, дал ушул деңгээлде туруктуу болуп калып калган. Демек, көлгө куйган суунун бууланып абага көтөрүлгөн пайызынан тышкары, калган көпчүлүк бөлүгү кандайдыр бир жол менен көлдөн агып чыгып кетип жатат. Жаракалардын негизинде жер асты дарыялары пайда болгон болушу да ыктымал деп ойлойм.

Капитан менен адис үчүн Максаттын оюндагылар азырынча туман болсо да, кардардын каалоосу мыйзам деген сыңары анын оюна көнүп, макул болбоско айлалары жок. Мындан сырткары мындай чөнтөктүү кардар дайым эле туш келе бербейт. Албетте булар үчүн адаттагы көнүмүш программа менен туристтерди айландырып эс алдырып кыдыртып келүү алда канча оңой болмок. Бул жолу алардын адында белгисиз илимий изилдөө иштерине катышуу милдети турган.

- Анда Балыкчыдан алыска узабай эле ушул чөйрөдө кемени казыктайт экенбиз да – деп капитанга кайрылды адис.

- Ооба, ошондой кылабыз, илимпоз жигит ошентип жатпайбы ушул өрөөндө изилдөө жүргүзөбүз деп, туурабы? – деп капитан Максатка карап жылмайды.

- Туура... – деп Максат капитандын илимпоз деген наамды ыйгара салганына уялгандай кызарып баш ийкеди.

Капитан ылдамдыкты азайтып, кеме токтой баштады.

Максат тигилер менен баарлашканча, арткы палубада сууга тушчу купальнигин кийип алган Гүлназ, кеменин куйрук жагына туруп алып вино куюлган бокалдан ууртап,

кеме кызматчысы болсо Гүлайымдын өтүнүчү боюнча аны фотоаппарат менен сүрөткө тартып жаткан.

- Өзүңүздөн жаш жигитке турмушка чыккансызбы? – деп ыңгайсызданып сурап калды бир убакта кеме кызматчысы.

- Кайсы жигит? Оой ал менин иним болот – деп каткырып күлүп калды Гүлайым.

- А жакшы. Анда жигитиңиз жок окшойт го э? – деп тийише баштады кызматчы.

- Жигиттер көп тимеле, бирок мен жактырбайм эч кимисин. Татыктуу жигитти жолуктура элекмин. Бири эпсиз, экинчиси айылдык, үчүнчүсүнүн чөнтөгү жука, төртүнчүсү иреңи суук – деп виного мас боло баштаган Гүлайым жигиттерди сындай баштады.

Тигинин жигиттерди кемсинткен жообу кеме кызматчысынын намысына тийди бейм, заматта көңүлү сууй түштү.

Аңгыча нары жактан капитан кыйкырып калды: - Алмаз, арканды ташта, ушул жерге токтойбуз!

Колундагы фотоаппараты Гүлайымга узатып, кеме кызматчысы кеменин алды жагына чуркап кетти.

- Биз жанааракта жөнөгөн жээктен канча алыстыкта турабыз азыр? – деп Максат капитанга кайрылды.

- Кеменин эсептегичине караганда 2 чакырымдай сүздүк. Кааласаңар ушул жерде сууга түшүп чөмүлгүлө, кааласаңар атайын жабдыктарды асынып инструктор менен бирге чумкуп суу түбүн изилдеп көргүлө, балким бул

чөйрөдө жоктур издеген нерсеңер. Эгер жок болсо башка жака барып токойбуз, макулбу?– деп капитан каютасына кеменин ылдый жагына бет алды.

- Макул, мүмкүн болсо чумкуп көрөлү э байке ушул жерден? – деп адиске карады Максат.

- Албетте мүмкүн! Мурдалары чумкуп көргөнсүңбу же бул биринчи жолкубу? – деп сурады адис.

- Ооба биринчи жолу, аябай кызыгып шашып жатам ошого.

- Аа түшүнүктүү, шашпа, дагы көп чумкуйбуз буюрса – деп жылмайды Максатка карап – Тиги дос кызың да каалайбы?

- Ал эжеси болот экен – деп сөзгө кыпчыла калды палубанын устунуна сүйөнүп турган бул экөөнүн маегине кулак салып турган кызматчы.

- Ооба эжем болот. Азыр сурап көрөйүнчү – Максат арткы палубага карап басып кетти.

Инструктор кеме кызматчысы экөө өз ара шыбырашып калышты. Адис тигиден Гүлайым жөнүндө сураштырып жатты сыягы.

Гүлайым күн чатырынын астында күнөстөп, телефонун чукулап жаткан.

- Эже чөмүлгүңүз келеби, мен чумкуганы жатам адис менен чогуу?

- Ушул жерде суунун ортосундабы? ... Чөгүп кетсемчи, ким куткарат мени? - деп кайсалактап күлүп калды: - Телефондон интернетке кирип, көлдө люкс яхтада эс алып жатам десем баарынын көзү күйүп жатат хехе!

- Чөкпөйсүз коркпоңуз, куткара турган адамдар турат го. Атайын жилет кийип алсаңыз да болот чөктүрбөй турган.

- Жок эй, сен чөмүлө берчи, мен балким ананыраак, башым да ооруп жатат азыр – деп кабагын чатып баш тартты Гүлайым.

- Макул анда мен кеттим чумкуганы.

- Болуптур жакшы чөмүлүп кел!

- Рахмат!

Инструктордун жардамы менен Максат баштан-аяк дайвер кийим-жабдыктарын кийине баштады.

- Бул жака карап кой – деп Гүлайым кыйкырып калды. Эжесин карап кол булгалаган Максатты фотоаппарат менен сүрөткө тарта баштады – Балыктарга салам айтып кой, хахаха!

- Макул сөзсүз айтам!

Кеменин кырынан адистин артынан чалкасы менен боюн сууга таштаган Максат, өмүрүндө биринчи жолу суу астына чумкуп жатканы учун алгач өзүн сууда ыңгайсыз сезсе да, көп өтпөй бул абалга тез эле көнүп, ал тургай жактырып, буттарын кезек менен жогору-ылдый шилтеп, балыктай сүзө баштады.

Кеме сүзүп келип токтогон чөйрөдө суунун тереңдиги эллүү-алтымыш метрдей бар экен. Тажыйырбалуу адистин аркасынан артта калып калбайын дегенсип Максат бат-баттан умтулуп сүзүп баратты. Анда санда нарыраактан айланып сүзүп өтүп жаткан балыктар болбосо бул айлана

суу жандыктарына анча бай эмес экен. Көп узабай суунун түбүнө да жетишти чумкуп. Сүзүп келген жолун артка кайрылып карап, жогор жакта суу үстүндө кылкылдап турган кемени көрүп Максат «сонун!!!» деген белгини билдиргенсип күлүмсүрөп адиске баш ийкеп, эки колунун баш манжасын жогору көрсөттү.

Көлдүн түбүндө балыр жана көптөгөн ар түрдүү жашыл өсүмдүктөр эле болбосо, кандайдыр бир жер жаракасы сыяктуу жаратылыш көрүнүшү байкалды тегеректен. Бирок Максаттын көңүлүн бурган кызыктуу нерсе – бул суу асты өсүмдүктөрүнүн баштарынын эмнегедир батышка карай азыраак ийилип термелип турганы болчу. Көзгө жана денеге анча сезилбегени менен, назик чөптөрдүн баш ийкешинен улам, батыш тарапка карай жай умтулган суу асты агымы бар экени байкалып турду.

Биринчи эле чумкуганда сырдуу табышмактын жандырмагынын учун таптым дегенсип, Максат кубанганын жашыра албай көздөрү сүйүнүчтөн жанып, суу астында колдорун ары-бери жаңсап, адиске бул көрүнүштү түшүндүрүүгө аракет кыла баштады. Инструктор да акыры түшүндү окшойт анын айтайын деген оюн, «жүр анда» деп дегенсип баш ийкеп Максат көрсөткөн батыш тарапка карай сүзүп жөнөдү. Андан кем калышпай шашкалактап Максат да жөнөп калды.

Эки жүз метрдей аралыкты сүзүп өтүшсө деле издеген жер жаракасы жакын арадан көрүнбөдү. Колу менен «токто» деп Максатка белги берип адис артка кайрылып карап, кемеден кыйла алыстап кетишкенин байкап, кайтуу керек дегенсиди. Жакшы көргөн түшүнөн ойгонуп кеткенсиген Максат, кайткысы келбей бир топко алды жакты көзү

менен тарагансып бир сыйра карап чыкты. Чөп баштары дале болсо батыш жака ийилип турган. Издегени али табылбаса да, сырдуу табышмактын изине түшкөнүн ичинен сезип, өзүн соороткондой болду.

Көлдүн үстүнө сүзүп чыгып, яхтаны көздөй бет алышты. Кеме кызматкери суудагыларды кезеги менен кемеге тартып чыгарды.

- И эмне жактыбы? – деп нарыраакта күнөстөп жаткан Гүлайым жылмайды.

- Айта көрбөңүз, тим эле укмуш. Таптакыр башка дүйнө экен суу асты! – деп Максат кубанычын жашырбай бышылдап деп алып жооп берди үстүндөгүлөрдү чечип жатып – Кемени батыш жака, жана жээктен келген жагыбызга карай айдаш керек жарым чакырымдай, биз эки метрдей сүзүп кайра кайттык кемеден алыстап кеткенибиз үчүн. Ошол жерден чумкуп тегеректи караштырабыз.

- Ошол жакта бекен издегениңер Максат? – деп сурап калды көлөкөдө пластик стулда чылым чегип отурган капитан.

- Ооба, себеби көлдүн түбүндөгү чөптөрдүн баштары ошол тарапка азыраак ийилип ыргалып турат, чамасы суу астындагы агым ошол тарапка агат окшойт.

- Тамак бышып жатат, коё тургула, тамактанып алып анан чумкуйсунар! – деп ылдыйдан кеменин ашканасы жактан кызматчы кыйкырып калды.

- Кандай тамак жейбиз? – деп Гүлайым жаткан жеринен башын көтөрүп сурап калды.

- Балык жейбиз балык, Алмаз балык кууруп жатат, аябай даамдуу! Жей бересинерби? - деди капитан.

- Фуу, мен жебейм – деп мурдун чүйүрдү Гүлайым – Кантип жейсиңер өлгөн балыкты?... Мен таптакыр эт жебейм, вегетерианкамын да!

- Апей десе, кыргыз деген этти чанчу беле? Илгертен эт менен жанын багып келген.

- Жей бергиле өзүңөр каалаганча, мага башка тамак жасап берсенер болду. Мисалы картошка-фри.

- Ал эмнеси ботом картошка-фриси? – деп капитан күлүп калды.

- Ничке-ничке кесилип куурулган картошканы айтып жатат – деп Самат эжесинин ордуна өзүн ыңгайсыз сезгендей жооп берди.

- А мэйли. Ар кимде бар ар кыял, ал кыялды ким тыяр! Алмааз, оо Алмааз! – деп капитан ары бурулуп кыйкырып калды.

- Оов – деп кызматчы ылдыйдан баш бага калды.

- Мобул сулууга картошка кууруп бер, ничке-ничке туурап.

- Макул! – деп кызматчы кайра кирип кетти

- Койдун жиликтеринен көбүрөөк кош! – деп артынан адис көз кысып тамашалап кыйкырып калды.

Капитан менен адис каткырып күлүп калышты.

- Мени шылдыңдап жатасыңарбы ыя? Азыр бир звонок менен өзүңөргө келтирип койом! – деп Гүлайым кабагын бүркүп адиске муштум кезеди.

- Айиий жаман коркутту го! Тамашалап койдум ой чоң кыз, тамаша!

- Мен тамашаны түшүнбөйм, башкалар менен ушинтип азилдешиңиз!

- Болуптур, Кудай сактасын! Экинчи сиз менен тамашалашпайм! – деп адис же күлгөнү же ачууланганы белгисиз, нары жактагы бош стулга отура кетти.

Эмне дээрин, эмне кылаарын билбей ортодо Максатка эле кыйын болду, ичинен бушайман болуп, бир жерди тиктеп, бир туруп көл тарапка карап, башын тырманып калды. Мемиреген көл үстүндө акырын соккон шамалга жай ыргалган толкундардан көгүлтүр көлдүн үстүндөгү апакай кеме жолоочуларды терметкенсип жагымдуу чайпалып турду.

Бир топко созулган тычтыкты кызматчынын сөзү бузду: - Тамак даяр!

Баары чоң столду тегеректеп отура кетишти.

– Сулуу кыз, келиңиз отуруңуз! – деп кызматчы Гүлайымды тамака чакырды.

- Мен ушул жерде эле жейм, ансыз да балыктын жыты келип жатат мурдума. Мага бул жерге алып келип берсеңиз! – деди отурган жеринен козголбой.

- Макул! – деп кызматчы тилим-тилим тууралып куурулган картошканы тигиге алпарып берди.

Ачык абада, айрыкча айлана-тегеректи курчаган кооз жаратылыштын кучагында, көгүлтүр көлдүн үстүндө тамактануу ушунчалык даамдуу болоорун Максат билген эмес экен. Жанааракта сууга түшүп чыккангабы, курсагы аябай эле ачып калыптыр, тамшанып жеп-ичип жатты. Максаттын жакшы маанайлуу түштөнүүсүн эжесинин адаттагы “жинди пейли” бузду.

- Уни тип дагы бышырабы картошканы??? Таптакыр даамсыз экен – деп Гүлайым ачуу аралаш жийиркенип колундагы табакты ары түртүп салды.

Столдо тамактанып жаткандардын баары оозунда чайнагандарын жутуп-жутпай таңыркап Гүлайымды карап калышты.

- Эмне, жакпадыбы? – деп капитан мурдун чүйрүп ары карап отуруп алган Гүлайымга суроо узатты. Кыздан жооп ала албаган соң ашпоз жигитке кайрылып: - Туз-пузун кошпой койбодуңбу унутуп?

- Жок, сиз айткандай эле ничке-ничке туурап кууруп бердим жакшы эле.

- Ммм, картошка-фриси демек башкачараак жасалат го даамы окшошпой калганына караганда. Мэйли, эч нерсе эмес – деп капитан чыныдагы чайын ууртап алып, Гүлайымды тамактанууга үндөгөнгө далалаттанды: - Ой чоң кыз, тамакты чанган болбойт. Биз сен айткан ыкмада бышырганды билбейт экенбиз, тамактанып ал муздай

электе. Анын үстүнө убал да болот желбей калып кетсе атайын даярдалган тамак.

- Кабатыр болбогула, убал болбойт, балыктар жеп коёт - деп Гүлайым сууну көздөй шилтеп, табактагы оокатты көлгө чачып жиберди. Анын бул кылыгына капитан күлүмсүрөп баш чайкап гана тим болду.

Тамактанып бүтүшкөн соң, кээ бири тиш чукулап, кээ бири чылым чегип отуруп калышты. Күн эчак эле төбөдөн ооп, алыстагы тоолордун аркасына жашынайын деп калган. Бир убакта капитан тура калып шаштыра баштады: - Кана эмесе оомин! – деп бата кылып, сөзүн улантты: - Эртерээк тиги жака барып токойлу, силер да сууга түшүп чыккыла кечке калбай. Алмаз, жынжырды көтөрө сал!

- Мен дагы түшөм сууга силер менен - деп кыйкырып калды Гүлайым отурган жеринен.

- Макул, бирок биз чумкуганы жатабыз да көлдүн түбүнө?! – деди Максат кайрадан чумкугуч кийимдерине колун узатып жатып.

- Эмне болуптур чумкусанар? Мен деле суунун түбүн көргүм келип атат, күн да анча ысыбай калды, көлөкөдөн чыгайын – деп ордунан туруп Максаттарды көздөй басты.

- Үчүнчү кишиге жабдык барбы? – деп Максат адиске кайрылды.

- Ооба, бар.

Үчөө кийинип даяр болгуча, капитан кемени артка буруп сүзүп жөнөдү. Кеме кызматчысы болсо тамактанган столду жыйнап кайра ашкана жака кирип кетти.

- Телефонду кемеге таштап коё бериниз эч ким тийбейт – деп калды адис телефонун белиндеги курга кыстарып жаткан Гүлайымга карап.

- Мен муну менен суунун астын сүрөткө тартам да.

- Иштебей калсачы суу кирип?

- Иштебей калса мага телефонду саткан дүкөндүн сатуучусу да иштебей калат хахаха, мага бул телефондун кабы суу өткөзбөйт деген сатып жатып - деп каткылыктап калды.

- А мэйли андай болсо жакшы экен... – деп адис тим болду.

Жээке карап жарым чакырымдай сүзгөндөн кийин кеме токтоду. Максат, эжеси Гүлайым экөө адистин коштоосунда сууга түшүшүп, түз эле тереңди көздөй сүзө башташты. Жыйырма метрдей тереңдике чумкушканда кандайдыр бири дуулдаган добуш келе баштады төмөн жактан. Добуш келген жака сүзүп, дагы он беш метрдей аралыкты өтүшкөндө чумкугандардын көз алдында укмуштуудай пейзаж ачылды. Узундугу 25-30 кадамдай, кендиги эки адамдын боюндай килейген жер жаракасына туш келишти. Дуулдаган добуш ушул жаракадан чыгып жаткан. Ысык Көлдүн тарыхында улуу ачылышка кадам таштап жатканына көзү жеткен Максат, кубанычы койнуна батпай жанындагыларга оң колун жаңсап жараканы көрсөтүп, сол колу менен алгалап сүйүнүп жатты. Оюна койсо оозундагы аба түтүгүн чыгара салып кыйкырып урааламак!

Өзү айткандай суу өткөрбөйт чамасы, телефонун курунан алып чыгып, суу астында жогору жака караганда

караңгыраак болгонуна карабастан, көздөрү жайнап кубанып жаткан инисин Гүлайым сүрөткө тарта баштады. Жаракага жакындап барышканда суу астындагы агымдын дал ушул жерге агып кирип жатканы байкалып турду. Ичкери жак капкараңгы туңгуюк болуп 5 кадам арысы таптакыр көрүнбөйт экен. Жараканын кырына барышып, Максат адис экөө ич жакты жакшылап карай башташты.

Аркадан жете келген Гүлайым тигилерди коркутайын дедиби же айлана-тегеректин күүгүм болгонунан улам жаракага агып жаткан агымды байкабадыбы айтор дароо эле ошол жака карай сүзүп жөнөдү. «Ал жака барба» дегенсип эки колун кайчылаштырып белги берген адиске, күлүмсүрөп ортон бармагын көрсөтө салып, Гүлайым тоготпой сүзүүсүн уланта берди. «Эмне болсоң ошо бол» дегендей жини келген адис да кол шилтеп тим болду. Азыр кайра кайтат аркага деп беймарал турган Максат, бир убакта эжесинин жанталашып жараканын боорундагы таштарга жармаша баштаганын көрүп, бир саамга ичинен «тамашалап коркутуп жатабы» деп ойлоно калган кезде, эжеси шуулдап агып заматта туңгуюкка кирип кетти. Көбүк аралаш «Гуля эжее» деп кыйкырып, Максат эжесинин аркасынан жараканын ичине боюн таштады. Ичкери жакта агымдын күчтүү экенин байкаган адис, тигилердин аркасынан кирсе өзүнүн да агып кирип кетээрин түшүнүп, жогору карай кемеге далбастап сүзүп жөнөдү.

Күүлдөгөн суу менен кошо эки кабат үйдүн бийиктигиндеги шаркыратмадан түшкөн Максат, шаркыраган агымдын коштоосунда суу үстүндөгү чөп чырпыгындай андан ары агып жөнөдү. Бар күчү менен аккан суунун үстүнө чыгууга далалат кылса да, албууттанган агымдын күчү менен суудан бир туруп көрүнүп, бир туруп көрүнбөй, бир туруп

тоголонуп, көмкөрүлүп, бир туруп чалкасынан кетип агып баратты. Тегеректин баары капкараңгы болсо да, суу үстүнө чыга калганда айланасын көрүп калууга аракеттенип алды аркасын карап, жер астындагы кандайдыр бир үңкүрдүн ичиндеги кадимкидей дарыяда агып баратканын байкоого үлгүрдү. Бир убакта алдыраакта соксоюп суудан чыгып турган килейген ташка агып келип урунуп эстен танды...

3-бөлүм. Чоочундар

Арадан канча убакыт өткөнү белгисиз, түн бир оокумда араңдан көзүн ачкан Гүлайым, көз алдында алоолонуп күйүп жаткан отту көрүп, «ии Тозокко түшкөн турбаймынбы» деген коркунуч ойго кетти. Көзүн ирмеп ачып-жумуп, жакшылап карап, оттун ары жагында жаткан иниси Максатты, анын ары жагында ак сакалын жайпалтып отурган аксакал адамды, аны жандай отурган кичинекей жаш баланы жана бир топ кишинин караанын көрө алды. Башын буруп айланасын карап, өздөрү жаткан бөлмөнү боз үйдүн ичине окшоштурду. Тозокто эмей эле кайсы бир боз үйдүн ичинде жатканын түшүнгөн Гүлайым, сүйүнгөндөй жылмайып: - «Аа это просто огонь!» – деп орусча шыбырап өзүнчө сүйлөнүп кайра уйкуга кетти.

«Огонь» деген сөздү укканда төрдө отурган аксакал селт эте түштү. Кулагында жаңырган ушул сөздү коштой, кандайдыр бир окуялар көз алдына элестей түшкөнсүдү. Жанында отурган чөбөрөсүн бооруна бекем кыса кучактай,

көптөгөн жылдар мурун баштан өткөргөн окуяны эстей баштады.

Азыр ак сакалын жайпайтып жайып төрдө отурган, жашы жүздөн ашып калган Бактыбек ава аталган бул кары аксакал, ал кезде алты жашар бала болчу. Жети суу дубанындагы кыргыздар орус аскерлеринин огунан качып Балыкчыга келип, көлдүн жээгиндеги карагайлардан сал жасап сууга түшүрүп, ал салдарга болгон байлыгын жүктөп, үй-бүлөөсүн отургузуп көлдүн чыгыш жээгине өтүп кетүүгө далалаттанып жатышкан. Ошол кезде жаңы гана алты жашка толгон Бакыт, салдын кырында козусун кучактап, жээктеги атасын карап отурган. Ошондо биринчи жолу ушул «Огонь» деген сөздү угуп, ат үстүндө тапанча кармаган түрү суук мурут-сакалчан сары адамдын кыйкырыгын коштой тарсылдаган мылтыктардын огунан жер сүзүп жыгылып каза болгон атасы, чырылдап көз жаш төгүп ыйлаган апасы, үркүп кишенеген аттар, талкаланган салдардан сууга жыгылып чөгүп жаткан элдер көз алдынан чууруп өтүп жатты. Адамдын үрөйүн учурган ошол окуялар болуп жатканда өзү бир колу менен энесинин этегине жармашып, бир колу менен жакшы көргөн тармал козусун бооруна бекем кысып отурганын эстеди.

-Чоң ата койо бериңиз, мени кысып салдыңыз... – деген чөбөрөсүнүн үнү аксакалды көптөгөн жылдар мурунку өткөндү эскерүүлөрүнөн алаксытты.

- Ии кокуй, эмне болду балам, кысып койдумбу? Айланайын, байкабай калыптырмын – деп аксакал, кучактап отурган чөбөрөсүн башынан өөп коё берип, жеңи менен көздөн тоголонгон жашын аарчыды: - «Мэйли, буларды эртең сураштырабыз ким экендиктерин, азыр эс

ала беришсин» деп отурган жеринен тура баштады. Жанындагылар колтугунан сүйөп жардам берип тургузушуп, колуна таягын кармата салышты. Саал эңкейе баскан аксакалдын артынан тиги кишилер да боз үйдүн эшигин жаап чыгып кетишти.

Мөөрөгөн уйлардын, маараган койлордун, кишенеген жылкылардын добушунан чоочуп ойгонгон Максат, жаткан жеринен тура калып эки жагын шашкалактап карап калды. Оту өчүп акырын түтөп жаткан очоктун жанында керилип, үстүндөгү жуурканды бут жагына тээп салып суучулдардын кийими менен эле уктап жаткан эжесин көрдү. Өңүмбү же түшүмбү дегенсип айланасын карап, кереге-уук-түндүктөн куралып, килем, шырдак төшөлгөн кадимки боз үйдүн ичинде экендиктерин байкады. Боз үйдө экөөнөн башка эч ким жок экен. Сырттан сүйлөшкөн адамдардын добушу келип жаткандыктан, босого жака барып, эңкейе калып кычыктан сырт жака көз чаптыра баштады. Убакыт түшкө жакындап калгандай. Төбөдөн назик нурун чачып тийип турган күндү, бири-бирине уланган жапжашыл адырларды, ошол адырлардын боорунда оттогон кой-эчки, уйлардын жана жылкылардын артынан жүргөн атчан адамды, алыста мелжиреп көк тиреген тоолорду, өзү турган боз үйдүн тушундагы эки боз үйдүн ортосунда казанда тамак бышырып жаткан кыз-келиндерди, арыраакта дарактын көлөкөсүндө сүйлөшүп отурган топ эркектерди, алардын жанында чурулдашып талашып бирдеме ойноп жаткан жаш балдарды көрдү. Сырттагы адамдардын баары эмнегедир майрамдарда кийилчү улуттук кийимдерди кийип алышкандай көрүндү. Максат бул жерге кантип келип калышканын түшүнө бербей башы маң болуп, ээси оордон мурунку эсте калган акыркы мүнөттөрүн эстей баштады. Капкараңгы үңкүрдүн ичиндеги дайра менен

таштарга урунуп агып баратканын билет, андан кийин эмне болгонун канчалык мээсин кыйнаса да эстей албай койду. Агып баратып таштарга урунган тизесинин, жамбашынын, чыканактарынын кичине тызылдап ооруп жатканын эми гана байкады.

Аңгыча ары жакта дарактын көлөкөсүндө сүйлөшүп отурган кишилердин ичинен эң аксакалы Максаттар жаткан боз үйдү колун жаңсап көрсөтүп жанында отургандарга бирдеме деп сүйлөгөндөй болду. Топтун ичинен жашыраактары болгон эки жигит тура калып боз үйдү карай басып жөнөштү. Бирөөнүн белинде кылычка окшогон нерсе байлануу экен, экинчиси колунда союл менен келатат негедир. Кычыктан шыкаалап карап турган Максат, куралчан чоочун адамдардын өздөрүн карай келатканын көрүп, жүрөгү оозуна тыгылып, артына бурула калып эжесинин бутунан тарткылап ойгото баштады: - Эже туруңуз, эй Гуля эже ойгонуңуз дейм тезирээк!

- Ой эмне болуп кетти, эмне эле бутумду жулкулап атасың? Коё турчу дагы биртке уктап алайын – деп Гүлайым ары жака бурулуп жата кетти.

- Гуля эже ойгонсоңуз, биз кайда келип калдык?

- Ааа – деп жаткан жеринен кебелбей колдорун жайып эстеп: -Билбейм каякта экенибизди, түнү ойгонсом тиги жерде бир чал баш болгон кишилер отурган эле... - деп уйкусурап жооп берди Гүлайым.

Анткенче болбой босогону аттап болжол менен жыйырма, отуз жаштардагы эки жигит боз үйгө кирип келишти.

- Ассалому алейкум? – деп саламдашты кадимки кылыч салынган кур асынган мурутчан улуураагы.

- Алейкум салам – деп Максат шашкалактап ордунан тура калып учурашты чоочундар менен.

- Жакшы эс алдыңыздарбы жигиттер? – деп суроо узатты жанагы мурутчан.

- Жакшы эле... Бирок мен жигит эмесмин – деп жаткан жеринен түзөлүп жатып жооп берди Гүлайым.

Чоочундар таң калган көздөрү менен бир сыйра кызды карап чыгышкан соң, Гүлайымды жигитке окшоштурганы ыңгайсызданып: -Кечиресиз, чачты алдырып, эркектей шымданып алсаңыз жигит го деп ойлогонбуз.

- Чачты албай эле, мына - деп башындагы капюшонун чечип: - Бул атайын суучулдардын костюму да, эмне, шымданган кыздарды коро элексиңерби? – деди Гүлайым.

“Эркек” деп ойлошкон неменин заматта кызга айлана түшкөнүнөбү же Гүлайымдын сулуу чырайынабы, айтор тигилер таңыркап ооз ачып карап калышты.

Азыраак созулган тынчтыкты Максаттын сөзү бузду:

- Айтыңыздарчы, бул жер Балыкчыга жакын элеби?

- Тилекке каршы биз билбейбиз – деди жигиттердин жашыраагы.

- Ойе!.. Ысык-Көлдө жашап Балыкчыны билбейсиңерби? – деп какшыктады Гүлайым.

-Бул жер Ысык-Көл эмес! - деди мурутчан оор басырыктуу келбетинен жазбай.

- Аа каандайча? – деп Максат түшүнбөй калгандай суроо узатты.

- Максат бери болсоң! – деп Гүлайым Максатты колунан тартып, жакындап кулагын тоскон инисине шыбырап: - Бул айылдыктардан сурап эмне кыласың, булар эчтеме билбейт, кийим-келбеттерин карасаң, “Таш доору” тимеле, айрыкча союл көтөргөнү аябай окшойт экен, хихи - деп кыткылыктап тигилерди алмак-салмак тиктеп: - Азыр мен андан көрө телефон чалам атама, заматта таптырат бизди издөө салып – деп жан жагын сыйпалап телефонун издеп калды.

– Эже, кайсарлана бербеңиз көп! - деп Максат ооз учунан шыбырап эжесине бурулуп кабагын түйүп, тигилерге байкатпай капталдан муш кезеди. Эжеси адатынча ойлонбой ойду-келди сүйлөнө берсе тиги мурутчан кең далылуу жигит кылычын чыгарып чаап жиберээрдей сезилип турду.

Тиги кыздын эмнеге кыткылыктап жырғап атканын түшүнө бербегендей мурутчан жигит, Максатка бурулуп мындай деди:

- Кааласаңыздар чоң атамын жанына барып кепти уланталы, ошол киши билиши ыктымал сиз сураган жерди, өзү да силерди сыртта күтүп жатат.

«Макул» дегенсип Максат баш ийкеди.

- Максат менин телефонум жок, бирөө уурдап алган ойшойт – деп Гүлайым кабагын түйүп сүйлөнө баштады.

- Сууда жоготуп койгон жоксузбу? – деди Максат эжесине кайрылып.

- Ошондой да болушу мумкун, ии кечээ айтмакчы аябай коркунучтуу болбодубу, жанагы жаракага кирип кеткенимде эсим ооп калыптыр – деди кайсарланып күлүп үстү башын туздөп жатып: - Акваландарыбыз болбосо суу жутуп өлмөк экенбиз.

- Мобул чепкенди желкеңизге илип алыңыз – деп улуу жигит арыда керегеде илинип турган жука чепкенди Гүлайымга сунду.

Жигиттин колундагы чепкенге карап адатынча мурдун чүйрүп: - Кийбей эле койсом болбойбу?- деп жийиркенгенсиди.

- Кийип алсаңыз жакшы болот, улуу аксакалдардын жанына барабыз – деди жигит чепкенди сунган колун түшүрбөй Гүлайымдын денеге жабышкан кийимин баштан аяк дагы бир сыйра тиктеп алып.

Тигинин өжөрлүгүн көргөн Гүлайым чепкенди желкесине илип алууга аргасыз болду.

Сыртка чыгышканда казан башындагы кыз-келиндер да, арыда отурган эркектер да, чурулдап ойноп жүргөн жаш балдар да, баары буларды жапырт карап калышты. Алдыда бараткан экөө унчукпай буларды эркектердин тобуна баштап барышты. Төрдө отурган аксакал баш болгон ар кайсы курактагы төрт-беш киши дарактын түбүндө көк чөпкө төшөлгөн чоң кийиздин үстүндө көлөкөлөп олтурушкан экен. Баштарында калпак менен тебетей, карылардын үстүндө саймаланган түрдүү чапан,

жаштары этеги белден ылдый түшкөн көйнөк кийип кур байланып алышкан, буттарында болсо кийиз чокой экен. Булар жакын барганда өмүрүндө биринчи жолу чоочун адам көрүп тургандай отургандар бул экөөнү жатыркап карап, жашыраактары тура калып орун бошотушту.

- Ии келгиле коноктор – деп үн катты төрдөгү аксакал.

- Саламатсыздарбы – деп көпчүлүк адамдардан сүрдөгөн Максат акырын саламдашты. Гүлайым болсо жөн гана ооз учунан шыбырап башын ийкеп тим болду.

- Саламатчылык! – деп отургандар жарыша жооп берип, экөөнү ээрчитип келген жигиттер баш болуп «отуруңуздар» - деп кол жаңсашты. Максат кийизге чөк түшө, эжеси жамбаштап отура кетти.

- Кайдан келип калдыңар балдарым? - деп сөз баштады төрдөгү аксакал.

- Биз өзүбүз Бишкектен болобуз, кечээ Балыкчыга келген болчук – деп жооп берди Максат.

- А Пишпекти уккам, Балыкчыны да бала кезде көргөм – деп аксакал баш ийкеп калды: - Эли-журтуңар тынчпы?

- Ооба, тынч эле жашап жатабыз.

- Ммм жакшы анда, тынч болсоңор болду – деп жеңил үшкүрүнүп алды аксакал.

- Кийген кийимиңер эле кызыктай экен – деп сөзгө кошула кетти аксакалдын жанында отургандардын бирөө: – Жылаандын терисиндей болуп баштан аяк каптаган.

Отургандардын баары экөөнү баштан-аяк карап калышты.

- Бул атайын сууга чумкуганда кие турган кийим – деп уялгансып кызарып жооп берди Максат.

- Аа түшүнүктүү, а бирок эмнеге желкеңерге мобул темир таштарды асынып алдыңар эле, чөгүп өлөлү дедиңерби? – деп аксакал таягынын учу менен арыда жаткан акваландарды түрткүлөп көрсөттү.

- Жоок, ал атайын ичине аба толтурулган темир куту, суу астында аба менен дем алууга ылайыкташтырылган – деп Максат күлүмсүрөдү: - Биз аларды асынып алып көлдүн түбүн изилдеп атканбыз, анан эле суунун тереңиндеги бир жаракага жакын бара коюп, суу тартып кетип, ичкери агып кирип кеттик - деп Максат баштан өткөргөн окуясын айтып түшүндүрө баштады топтолуп отургандарга: - Жараканын ичиндеги үңкүрдөгү дарыя менен агып баратып бир ташка урундум окшойт, эстен танып калыптырмын. Андан кийин эмне болгонун билбейм, ойгонсом тиги боз үйдө жатыптырмын. Азыр кай жака келип калганыбызды да түшүнбөй турабыз.

Максат сүйлөп бүткөн соң жанатан анын оозун тиктеп тыңшап отургандардын баары бир саамга үн катпай баш чайкап өздөрүнчө күбүрөнүп калышты. Азыраак сүргөн тынчтыкты төрдөгү аксакалдын үнү бузду.

- Менин атым Бактыбек, ушул жердеги элдин эң улуусу болом. Бул жанымда отурган экөө менин уулдарым болот – деп оң жагында отурган көз ченем менен алтымыш жетимиштен жашы өтүп, карып эле калган кишилерди жаңсай кетти. -А булар болсо.. - деп жыйырма-отуз жаштары арасындагы жана буларды ээрчитип келген жигиттерди көрсөтүп: - «Булар менин неберелерим! Чөбөрөлөрүм тигинде чүкө ойноп жаткан азаматтар» - деп

колдоруна чүкө кармап делдейип ооздорун ачып, келген конокторду карап өздөрүнчө кобурашып турган жаш балдарга колун жаңсады. – Булардан сырткары кыз неберелерим жана келиндерибиз да бар, алар тээтигинде казан башында жүрүшөт. Биздин бул жерге келип отурукташып калганыбызга токсон беш жайдын жүзү болду. Бул тегеректе төмөндө көрүнүп турган конуштагы коңшуларыбыздан башка эч ким жок. Досторубуз, туугандарыбыз да, жада калса кудаларыбыз да ошолор. Ошолор менен кудалашып, кыз берип, келин алабыз. Силер туш келген жарака эгер жаңылбасам ошол токсон беш жай мурун пайда болгон.

- Эмне себептен? – деп Максат көптөн издеген табышмактын жандырмагын билүүгө ашыкты.

- Ыя!? – деп аксакал суроону укпай калдыбы, оң кулагын Максат тарапка тосту.

-Жарака кандайча пайда болгон дейм, көлдүн түбүндөгү?

Азыр чыдай тур дегенсип, баш сөөмөйүн көтөрүп, башын ийкеп, жөтөлүп үнүн оңдоп алып аксакал сөзүн улады: - Бул узун окуя. Мен ал кезде жаш бала элем, эмне болуп жатканына кыйратып деле түшүнгөн эмесмин. Бирок ошол ааламаттан тирүү калган улуулардын айтымында, биз орус аскерлеринен качып, сал жасап алып көл үстүндө сүзүп баратканда салдын алды жагына замбиректин огу келип түшүп жарылып, дүнгүрөп капчыгайда жаңырган катуу добуштан улам көлдүн түбүндө жарака ачылып, ошол жаракага суу менен кошо агып кирип кеткенбиз дешет. Караңгы, учу көрүнбөгөн үңкүрдүн ичинде кээси агып, кээси аккандарды коштой жээктеп чуркап, Кудай жалгап ошол биздин салдагы эки үй-бүлөөнүн кээ бири аман

калып, мал жандыктарыбыз менен ушул жерге чыга келгенбиз үңкүрдөн. Мына эми ошол кошо ала келген мал-келибиз менен күн көрүп жашап келатабыз» - деп Бактыбек ава алыста адырда оттоп жургон кой, уй, жылкыларды көрсөттү.

Кызыгуу менен аксакалды угуп отурган Максат, бир убакта башын маң кылып, жооп таба албай жаткан суроосун узатты:

- Бул эмне деген жер, көлдүн түбүнөн биз кантип бул жерге келип калдык?

- Бул жердин жалпы аталышы жок балам, ылдыйдагы кудалардын конушуна «Ылдыйкы конуш» дейбиз, а биз жашаган жерге алар «Жогорку конуш» дешет. Силерди болсо түнгө карай жигиттер сай жактан таап келишти. Экөөң сайдын жээгинде жаткан экенсиңер эстен танып. Чамасы дайранын бурулушунда суу сүрүп жээке чыгарып салган болуш керек.

- Ооба, төмөндө агып жаткан дайранын бурулушунан таптык силерди, тээтиги мал кайтарган жигитти ээрчип жүргөн Жолборс көрүп калып үрүп белги берди – деди жанагы жигиттердин жашыраагы адыр жака жансап.

- Жолборс? – деп тан калгандай Гүлназ үн катты.

- Жолборс тээтиги тайгандын аты – деп жигит күлүмсүрөп жооп берди.

- И айтмакчы силердин атыңар ким болот? – деп отургандардан бирөө суроо узатты.

- Мен Гуля, инимдин аты Максат.

- Жигиттин аты тушунуктуу, Максат экен ысымы. Сеники кызым Гүлйа эмес, Гүлай болуп жүрбөсүн – деди Бактыбек ава.

- Эжемин атынын толук аталышы Гүлайым – деп Максат толуктоо киргизди.

- Аа жакшы ысым экен, анан неге бурмалап атайсыңар түшүнбөдүм? – деп төрдөгү аксакалдын жанында отурган кары адамдардын бирөө желкесин калкты. Отургандар жылмайып Гүлайым менен Максат жака карашты.

- Мага жакса болду да, неге эле атыма жармашып калдыңар? - деп Гүлайым кабагын чатып адатынча орой сүйлөй баштады: - Гүлайым деген ат жакпайт мага, копол угулат кулака!

Мындай өзүнөн бир топ улуу адамга корс каяша сүйлөгөн чоочун жорука жана эле күлүмсүрөп отургандардын жүзүнөн жылмаюу кетип, эмне дээр экен деп үй-бүлө улуусунун оозун карап күтүп калышты.

- Эми мындай да кызым. – деп Бактыбек ава Гүлайымдын орой жообуна таң калгансып бирок акылдуу көздөрү менен тиктеп сөзүн баштады: - Мен силер тарбияланган чөйрөнү билбейт экенмин. Кечинде уктап жатып орусча аралаштырып сүйлөп жаттың эле, балким орустар басып алып орусташып кеткендирсинер. Бирок кандай гана ата-эне болбосун, ааламдын кайсыл гана аймагында жашабасын, үй-бүлөөдө наристе төрөлгөндө баары эле жакшы тилек менен, жаңы төрөлгөн бөбөккө жалаң гана жакшылыктарды каалап, жакшы ысым коюшат. Мисалы мен жарык дүйнөгө келгенде, ыраматылык ата-энем мени «бактылуу болсун» деп, атымды Бакыт коюшкан экен.

Ушундан уламбы, каргашалуу окуяларды баштан өткөргөн элдин арасынан жалгыз мен ушул кезге чейин жашап келем, жашым да жүздөн ашып, быйыл жүз бир жашка кирдим. Алдымы бала басты - артымды мал басты. Менин ата-энем баштан өткөргөн кыйынчылыктарды мен көрбөдүм, бала-бакырам көрбөдү, душманыбыз жок - кардыбыз ток, ошондуктан чындап эле өзүмдү бактылуу адам сезем - деп сүйүнүчтөн тамган көз жашын аарчып кебин улантты: - Байкашымча силердин ата-энеңер деле жакшы ниет менен уулунун ысымын «көздөгөн максатына жетсин» деп Максат коюшуптур, кызынын ысымын «кызыбыз гүлдөй сулуу, жыпар жыттуу айым» болсун деп Гүлайым аташыптыр. Андыктан ата-энеңер силер бул ааламга көз жараар менен ыйгарган ушул жакшы ысымдарды чанбай, түшүнүксүз ылакаптарды тагынбай «атка ылайык зат» болууга умтулгула. Адам жарык дүйнөгө келгенде ага ысым берилет, бул дүйнөдөн көз жумганда да ошол ысымы айтылып жаназа окулуп жерге көмүлөт, тиги дүйнөдө да ошол аты менен чакырылып тургузулат экен Жараткандын алдында.

Бактыбек аванын айткан накыл сөздөрүн толугу менен колдоп, жакшы насаатка жүрөгү жылып, баш ийкеп жатты Максат. Гүлайым болсо өзүнө тийиштирип кеңешин айтып жаткан аксакалды ичинен жаман көрүп кийиздин четинен баш багып чыгып турган көк чөптөрдү жулумуш болуп жерди карап отурду.

Аңгыча боз үйлөр жактан башына саймалуу үкү топу кийген, майдалап өрүлгөн кара чачы белине түшкөн мончоктой кара көздөрү жанган, бойго жеткен чүрөктөй чырайлуу бийкеч, коноктор менен маектешип отурган топтун жанына шыпылдап басып келип, Максат менен

Гүлайымга баш ийкеп күлүмсүрөп учурашып, төрдө отурган Бактыбек авага кайрылды:

- Чоң ата тамак даяр болуп калды, тарта берелиби?

- Ооба алтыным, алып келе бергиле!

Кыз жылмайган бойдон бурулуп, келген жагына шыпылдап басып кетти.

Сулкайган сулууну узатып тиктеп оозун ачып карап калган Максатка эжеси: - Эмне кыз көрө элексиңби ыя? Оозунду жап! – деп шыбырап чыканагы менен түрткүлдөдү. Башкалар да байкап калбады бекен дегенсип, Максат жүзү кызарып отургандарды бир сыйра карап калды.

- Бул менин эң кичи эрке неберем Нурсулуу – деди Бактыбек ава Максатка карап.

- Ии атына ылайык нурдуу кыз экен – деп Максат байкабай айтышы айтып алып, уялганынан кызарып жерге кирип кете жаздады.

- А баракелде ысым боюнча айткан насаатымды дароо жаттаптырсың, жакшы, жакшы ... – деп Бактыбек ава жарым жартылай тиши жок оозун сол колу менен калкалап жөтөлүп күлүп калды. Отургандар да каткырып калышты.

Сол жакта отурган отуз жаштар чамасындагы жанагы мурутчан кең далылуу жигит Максаттын жанындагы берки жаш уланга кайрылып: - Сейтек, тамактын алдында колго суу куя гой батыраак! – деди.

Сейтек деп аталган жаш улан тура калып боз үйлөр тарапка жөнөдү. Көп өтпөй колуна кумган менен жыгачтан

жасалган чылапчын көтөрүп, желкесине колаарчы чачык арта кайтып келип, төрдөгү аксакалдардан баштап отургандардын колуна суу куя баштады. Колго суу куюлуп бүткөндө, жанагы бийкеч Нурсулуу, элпек басып келип, отургандардын ортосуна чоң дасторконду жая салды. Анын артынан казан башында жүргөн кыз келиндер катар-катар басып келип, колдорундагы кеседеги кой шорпосун отургандарга узата башташты. Шорпого удаа боорсок-нан алынып келинип дасторконго жайылды. Шорпо куюлган жыгач чыныларда ар кайсы көлөмдөгү койдун жиликтери бар экен. Гүлайым этти көрүп адатынча мурдун чүйрүп калды. Бирок курсагы ачкандыктанбы, же отурган көпчүлүктүн алдында «эт жебейм» деп жаңжал салгандан тартынгандыктанбы, айтор унчукпай өзүнүн кесесиндеги этти чыгарып Максаттын кесесине салып жиберип, шорпого боорсок малып жеп, дасторкондон кашык көрө албаган соң, чыныны көтөрүп эле шорпону ууртап иче баштады.

Айлана тегереке көз чаптырып, оозундагы этти чайнап отурган Максат, бул жердеги жаратылыштын ушунчалык тазалыгын жана кооздугун байкады. Боз үйлөр жайгашкан колоттун тескей жагындагы тоолордун жүзү токойго толуп турган болсо, күнгөй жагындагы тоолордо тескерисинче бирин серин эле дарак болбосо, жалаң гана бийиктиги белге жеткен гүл аралаш шуудураган көк бетеге каптап турат. Тоолордун аркасынан булуттардан чокусу көрүнгөн бийик аскалар заңгырайт. Кыргызстандын географиялык түзүлүшүн жакшы билсе да, компютеринде сакталган өлкөнүн көптөгөн табият сүрөттөрүн көз алдына элестетсе да, өздөрү отурган чөйрөнүн кайсы аймака тиешелүү экенин ажырата албай жатты. Бирок негедир айлананы курчаган табият көзүнө жылуу учурады. Шорпосун ичип,

этин жеп болгон соң, бул тууралуу тигилерден сураштырууну чечти.

- Бул жерлер аябай эле кооз экен – деп айланага тамшана көз чаптырган соң, суроосун узатты Максат: – Бирок Кыргызстандын кайсы жери экенин билбей турам. Эгер Балыкчыга кеткен жолду көрсөтүп койсоңуздар, кечикпей жолго чыксакпы дедик эле. Бизди издеп ансыз да дүрбөлөңгө түшүп кабатыр болуп жатышкандыр.

Максаттын суроосуна жоопту билсе бир гана атабыз билет дегенсип, тамак жеп бүтүп, кээ бири кийиздин үстүндө бутун сунуп, кээ бири курсак сыланып отургандардын баары бурулуп Бактыбек аванын оозун тиктеп күтүп калышты. Бактыбек ава алыстагы бир чекитти карап ойго баткандай бир саамга унчукпай отуруп анан сөзүн баштады:

- Кыргызстан дегениңе караганда балам, кыргыз эли өз алдынча мамлекет куруп жашап жаткан го. Аа баракелде! Ач болсоң да - ток болсоң да, өз элинде - өз жеринде куугунтукталбай эркин жашаганга не жетсин... – деп Бактыбек ава башын ийкеп, эмнегедир жашый түшкөн көздөрүн сүрттү. Балким ата-энеси, бала-чагы эске түшкөндүр куугундан мурунку. Көздөн тоголонгон жашын аарчып аксакал кебин улантты:

- Кандай кабыл аласыңар билбейм азыр айта турган сөздөрүмдү, бирок бул чөйрөдөн чыгыш жол жок балдарым. Биз жашаган аралдын төрт тарабы чексиз деңиз.

Күтүлбөгөн жоопту уккан Максат да, эжеси Гүлайым да отурган жерлеринде селт этип, көздөрү чакчайып, ооздоруна келме келбей дендароо болуп отуруп калышты.

- Тамашалап жатасыз го дейм ава – деди Максат уккан кулагына ишенбей.

- Жок, тамашалашаар курактан өтүп калдым уулум. Демейдеги көнүмүш жашоондон кол жууп, жакын адамдарыңдан заматта ажырап калуу туура - кыйын, бирок бул жерден кайтаар жол жоктугу чындык! Эгер айткандарыма ишенбесеңер издеп көргүлө кайтыш жолду. Эгер бекер убара болуп, күчүңөрдү, убакытты текке кетирбейин десеңер, элге аралашып жашай бергиле, кет дебейбиз балам – деп таягына сүйөнүп ордунан туруп басып кетти.

«Өздөрү ойлонуп эмне кылышты чечип алышсын» дештиби, айтор эже-ининин башы катып түйшөлүп отурганча аксакалдын артынан ал жерде отургандар да бата кылып ордуларынан турушуп кээ бир боз үйлөрдү көздөй, кээ бири сай жакты карай басып кете башташты. Кыз-келиндер келип дасторконду жыйнап кетишти.

Максат акырындап жагдайды түшүнө баштагансыды. Айланадагы жаратылыштын тазалыгы, бул жердеги адамдардын кийген кийимдери, колдонгон буюмдары тиги жактагы заманбап турмуштун бул жер менен таптакыр тиешеси жоктугун маалымдап турду. Бирок ошентсе да демейдеги жашоосунан, ата-энесинен, жакшы көргөн окуусунан, Ысык Көл боюнча илимий ачылышынын натыйжасынан заматта кол жууп ажырап калганына ишенгиси келбей башы маң болуп турду. Мындай нерсени фантастика кино тасмаларында эле көрбөсө, илимий көз

караш менен талдаганда мындай көрүнүштүн болушу чындыгында мүмкүн эмес болчу. Бирок, көздөрү, кулактары жана байкоолору болуп жаткан окуялардын Максаттын түшү эмес – өңү экендигиндигине ишенүүгө мажбур кылды.

Максаттын ойго баткан абалын, эжесинин сөздөрү бөлдү:

- Эмне отура беребизби караңгы адамдардын жомогуна ишенип? Мен ишенбейм айланасы жалаң суу аралда экенибизге. Жүрү кеттик эрте күндү кеч кылбай.

Жанатан үн катпай, өңү же түшү экенин ажырата албай шалпыйып отурган Максат: - Эже, чындап эле бул жерден кайтып кете турган жол жок, келген жол менен да кайтып чыга албайбыз, көлдөн түшкөн суунун агымы күчтүү – деди.

- Дабдырабачы Максат, сен тигилердин сөздөрүнө ишенип алдыңбы? Мен жашай албайм мындай жерде. Ойлонсоң боло, атам апам кыжаалат болот бизди жоготуп.

- Качантан бери атам менен апамды ойлоп калдыңыз? Балким башка себептерден улам кеткиңиз келип жаткан жокпу? Баары сиздин айыңыздан болду! Тиги адисти укпай жаракага кирип кеттиңиз ээнбаштык кылып! – деп Максат эжесин ачуу аралаш какшыктай сүйлөп кийизге узанып жата кетти.

- Тур дейм Максат – деди ордунан тура калган Гүлайым Максатты бутунун таманына тээп: - Эми мени күнөөлүү кылганы турасыңбы? Сен өжөрлөнүп суранып алып келбегенинде мен келбейт болчум көлгө!

Максат эжесин укпагандай көктү тиктеп ойго баткансып жата берди.

- Калсаң кала бер, мобул чапанды кийип, кой кайтарып жашай бер, мен кеттим! – деп Гүлайым желкесиндеги чепкенди чечип Максатты көздөй ыргытып жиберип жылаңаяк бойдон жакынкы адырды көздөй бет алды.

- Оой Гүлайым эже! Этят болуңуз, тоодо карышкырлар бар – деп жаткан жеринен козголбой мыскыл аралаш Гүлайымдын аркасынан кыйкырганы менен ичинен эжесин аяп, кабатыр болуп атты.

Кийизде чалкалап көк жүзүн тиктеп канча жатканы белгисиз, бир убакта чөптү шыбырата жакындаган кадамдардан улам башын көтөрүп карап, өзүн көздөй келаткан жанагы Сейтекти көрдү.

- Уктабай эле жаттыңыз беле Максат мырза?

- Жок уктабай эле – деп Максат жаткан жеринен түзөлүп отура кетти.

- Тиги жакта аталарыбыз кеңешкен соң, тээтиги түндө силер уктаган боз үйдү силерге бере турган болушту. Ошол үйдө жашап, тамак ичкенде биз менен кошо тамактанып жашай бересиңер.

Бул жөнөкөй, меймандос адамдарга тымызын чын жүрөктөн ыраазы болгон Максат күлүмсүрөп башын ийкеп: – Рахмат жардамыңар үчүн! Бирок жөн жүрө бербей биз да кол кабыш кылабыз колдон келген жумушка – деди.

-Кааласаңыздар мал бакканга жардамдашсаңыз болот, кааласаңыз төмөндөгү дарыя жактагы эгин-тегинди карап-

жыйнап колкабыш кылсаңыздар болот – деп ылдый жакты жаңсап көрсөтө баштады Сейтек.

- Албетте, эртели-кеч мал багып, эгин эгип-жыйнап көрбөсөк да жардамдашабыз колдон келген ишке – деди Маскат алыста адырдын боорундагы кыя жол менен жогору карап кетип бараткан Гүлайымды карап.

- Кызык – деди жигит Максатка карап жылмайып. – Мал багып, эгин екпесеңер анан кантип жашайсыңар тиги жакта? – деп таңыркап сурай баштады.

- Тиги жакта деле бар эгин эккендер, мал чарбачылыгы менен алектенгендер, бирок алар айыл жергесинде жашашат, биз болсо чоң калаада турабыз. Керектүү азык-түлүктү дүкөндөрдөн акчага сатып алабыз, же болбосо атайын ашканалар бар, ал жерде түрдүү-түрдүү тамактар сатылат, кирип тамактанып алсаң болот.

- Оо, жыргал жашоо турбайбы анда калаада жашагандарга – деп күлүп, таң калганын жашырбай, дагы эмне дээр экен деп Сейтек коноктун оозун тиктеп калды.

- Бирок шаарда жашагандар деле эртеден кечке иштешет ар кыл жумуштарда, акча таап күнүмдүк керектелүүчү нерселерди сатып алуу үчүн – деп кебин улантты Максат. – Кээ бири базарда сода-сатык кылышса, кээ бири курулушта иштешет, ар түрдүү заманбап жабдыктар менен көп кабаттуу бийик үй жайларды иш мекемелерин курушат. Мындан тышкары да түркүн кесиптер бар – деп заманбап жашоонун өзгөчөлүктөрү тууралуу жалпы маалымат бере баштады жигитке.

Бул экөө маектешип отурганча адырдын төбөсүнө жетип калган Гүлайым алаканы менен күндү калкалап, айлана-тегеректи карап жатты. Эжесинен көз айырбай төмөндө отурган Максат, жанындагы Сейтектең сурай кетти:

- Тиги адыр жакта жырткыч айбандар жокпу ыя, эжемден кабатыр болуп жатам?

- Жок, жакын арада жок, бирок алыскы тоолордо жапайы жаныбарлар бар. Эмне эжеңиз менен таарыныша кеттиңиздерби?

- Таарынышкан жокпуз, жөн эле үйгө кеткиси келип жатат.

Аңгыча ылдыйкы конушка кеткен жол жактан асманга чаң көтөрүлүп, Максат менен Сейтек ошол тарапты карап калышты. Көп өтпөй көтөрүлгөн чаңдын ичинен чапкылап келаткан үч атчандын карааны көрүнүп калды.

- Кимдер булар? – деп чоочуркагандай үн катты Максат.

- Аа булар ылдыйкы конуштун көпкөн жигиттери. Бир тууган аталардын балдары. Тээтиги алдыдагы чоң тебетейчен келаткандын аты Бекмырза, менин авамдын кызын алам деп оолугуп жүрөт. Эки күндүн биринде эле ар нерсени шылтоолоп келип биздин Нурсулууну көрүп кетпесе курсагы тойбойт. Аркадагылардын бирөө анын бир тууган иниси, аны коштой келаткан калпакчан болсо Бекмырзалардын авасынын баласы.

Нурсулуу деген атты укканда көз алдына жанагы сулкайган сулуу бийкеч элестей тушкон Максат, тиги ат үстүндө дөлдөйүп чапкылап келаткан жигитке сулуу кызды ыраа көрбөй ичинен кызгана кетти.

- А Нурсулуу, жактырабы тигини? Айтайын дегеним бирин бири сүйүшөбү? – деп сыр бербей, кызганганын билдирбей сурап калды Сейтектен.

- Билбейм чынын айтсам. Ошентсе да Бекмырзага турмушка чыгат болуш керек. Бул аймакта биз үчүн алардан башка эл жок да.

- А түшүнүктүү – деп Максат бурулуп адыр жакты карап адырдын үстүндө козголбой алысты тиктеп отурган эжесин карап калды.

Бир убакта атчандар боз үйлөрдүн жанына жете келишип, ат үстүнөн жанагы тебетейчен Бекмырза, боз үйдүн жанындагылар менен кыйкырып учурашып калды.

- Ооо кандайсыңар, аваларым, эжелерим, жеңелерим,... карындашымм!? – деп акыркы «карындашым» деген сөздү баса сүйлөп арыда челек менен суу көтөрүп келаткан Нурсулууга карап жылмайып көз кысып, сыртта боз үйдүн керегесине сүйөнүп отурган карылар менен ат жалынан эңкейип учурашып калды. Нурсулуу боз үйгө кирип кеткенче жылмайган оозун жыя албай артынан узатып карап турду.

- Жай эле келдиңерби ыя Бекмырза, атаңдар тынчпы? – деп арыда отурган карылардын бирөө бул жигиттин келишин анча жактырбагандай сурап калды.

Максаттар менен Сейтек отурган тарапка көздөрүн жүлжүйтүп карап, тиштеринин арасынан чыйт түкүрүнүп алып Бекмырза тигилерге бурулуп: - Мен жөндөн жөн келчү белем ыя ава?! Жанааракта майда балдар айтып барышпадыбы, «жогорку конушка чоочун адамдар

келишти» деп, ошого уктап жаткан уйкумду бузуп дароо аттанып келе калдым, балким жоо келип калбады бекен деп. Мына союлумду да ала келдим, кана чоочундар, тиги отурганбы? – деп куржунунан соксоюп башы чыгып турган келтекти алып чыгып Максаттар жака булгалап калды.

- Кой балам, алар чоочун эмес, адашып келип калышса да конокторубуз болуп эсептелет. Ою жаман душман адамдар келгенде сага өзүбүз эле дароо чакыруу жөнөтүп «Бекмырза баатыр бат келе кал» деп кабар бермекпиз – деп Бактыбек ава жылмайды. Берирээкте килемдин үстүндө кой жүнүнөн жип ийрип отурган элечекчен аял да отурган жеринен: - Сенсиз кантмек элек жоо келип калса жигит? Сөзсүз чакырмакпыз да – дегенде аялдын жанындагы кыз-келиндер да кыткылыктап күлүп калышты.

Бекмырза тигилердин какшык аралаш сүйлөгөн сөздөрүнө маани бербей, мени мактап жатышат деп ойлодубу, айтор ээрдин үстүндө ого бетер керсейипп, төшүн көтөрүп оңдонуп отуруп алып Максатка карап кыйкырып калды:

- Оой жигит бери келчи!

- Кой антип буйуруп чакырба алыстан келген конокко! Кебиң болсо жанына барып эле сүйлөш – деп калды керегеде сүйөнүп отурган карылардын бири.

- Хехе – деп ырсайып күлгөн Бекмырза сөзүн улантты: - Мен деле тигиден кем эмес конокмун, ат арытып атайын ылдыйкы конуштан келбедимби?!

«Менби?» дегенсип баш бармагы менен өзүн көрсөткөн Максатка, Бекмырза бөйрөгүн таянып ээрде отурган

калыбынан жазбай баш ийкеп: - Ооба сен, бери кел, таанышабыз! – деп кытмыр жылмайды.

Жанында отурган Сейтек ордунан туруп: - Жүрүңүз барып учурашып коёлу, бир жаңжалды баштап жүрбөсүн тиги жинди – деп Максатка кайрылды. Экөө тигилер турган боз үйгө карап бет алышты.

Өмүрүндө жылкыга жакындап көрбөгөн Маскат чоочуркап, ат үстүндө килейип отурган Бекмырзага «саламатсызбы» деп алысыраактан саламдашты.

- Ой жеп салбайм сени мен! Коркпой кел бери жакыныраак, кол алышып саламдашалы – деп Максаттын сунган колун кармап өзүнө карай тартып кармаган бойдон ээрге басты: - Момунтип учурашат бизде жигит деген хехе – деп күчүн көрсөткөнсүп мактанып ырсаңдап күлүп калды.

Ээрге басылган колунун ооруганына чыдаса да, көпчүлүктүн көзүнчө тигинин кыйынсынып жатканына ачууланган Максат: - Коё бериңиз сураныч, колумду кайрып салдыңыз – деп колун сууруп алууга аракеттенди.

- Кыздай сылык суйлойт экен бул «сиз» деп тимеле, теңтуш эле окшойбуз ыя? – деп Максатты баштан аяк карап алып: - Кийген кийими да бир башкача – деп Максаттын үстүндөгү суучулдардын кийимин жаңсап аркасындагыларга карап: - Кайдан келди бу? – деп каткырып калды. Аны коштоп аркадагы эки атчан жигит да күлүп калышты.

Тигинин мындай жоругуна Максат ызасына чыдабай жини келип, бирок эмне кылышын билбей кызарып туруп калды.

Жанатан кийлигишпей арыда турган Сейтек ачууланып бурк этти: - Бекмырза болду эми, каадалана бербей!

- Эй сен тура турчу аралашпай, биз таанышып атабыз го жигит менен жай эле, туурабы жигит? – деп көзүн кысып жылмайып коюп, оң колу менен Максаттын колун кармаган бойдон сол колу менен тизгинди силкип, арыда отурган аксакалдардын да «кой-ай» дегенине карабай, минип турган атын алды аркага бастыра баштады.

Аңгыча жанааракта боз үйгө суу көтөрүп кирип кеткен Нурсулуу бийкеч колуна жеңи-жакасы саймалуу эркек көйнөк менен этеги жарма шымды куру менен кармай чыгып тигилерди көздөй басып келип, Бекмырзага карап: - Бекмырза коё бер жигитти, обу жоктуктун да чеги болот! – деп ачуу аралаш сүйлөп, алып келген кийимин Максатка сунуп: - Буларды кийип алыңыз.. – деп кайрылып басып боз үйгө кирип кетти.

Нурсулуунун бул жаны келген коноко боор тартып болушуп, өз колу менен кийим алып чыгып бергенин көрүп, жанатан кайсарланып күлүп жаткан Бекмырзанын жүзүнөн заматта жылмаюу кетип, Максаттын колун силкип коё берип, кабагын түйүп, көзүнөн ачуусу чыгып: - Ии качантан бери обу жок болуп калдым? – деп Нурсулууну узатып карап турду дагы жооп ала албаган соң, «чу» деп тизгинди катуу кагып үзөнгүнү тээп, атты ордунда омуруу салдырып секиртип алып, келген жагына бурулуп, боз үйдүн алдын чаңыткан бойдон ылдыйкы конушту көздөй чапкылап жөнөдү. Анын артынан тиги коштоп келгендер да аттарын койгулап узап кетишти.

- Сен капа болбо тиги жигиттин жоругуна – деди жанатан болуп өткөн окуяга көз салып отурган Бактыбек ава оң

колу менен таягына сүйөнүп, сол колу менен көтөрүлгөн чанды айдап жатып: - Кудай кээ бирөөгө акыл берсе, кээ бирөөнө ушинтип килейтип сөөлөт берет экен. Бирок Кудай эмне бербесин, ошону туура пайдалана билүү керек. Акылдуу адам акылын колдонсо, кара күчтү да жеңет. Буга далил катары, күчтүү айгыр атты, андан күч жагынан алда канча алсыз адамдын багынтып минип жүргөнүн айтсак болот.

- Ооба, туура – деп жанында отургандар баш ийкеп макул болушту.

Эртели кеч Бекмырзадай адамдардын кемсинтүүсүнө учурабаган Максат, көпчүлүктүн алдында өзүн басмырлангандай сезип, көңүлү түшүп, жанагы буларга бөлүнгөн боз үйдү карай унчукпай басып кетти. Ээрге басылган колун сууруп чыгара албаганына ызаланып, өзүн жемелеп баратты. «Күчтүрөөк болгонумда тигини аттын үстүнөн оодарып түшүрүп салмакмын» деп ойлоду. Бирок тиги Бекмырза ашык болуп жүргөн сулуу бийкечтин өзүнө боор тартып болуша кеткенин эстеп ичинен жылмайып, өзүн өзү сооротту. Боз үйгө кирип үстүндөгү кийимин чечип салып, Нурсулуу берген көйнөк менен шымды кийип курун такты. Атайылап Максат учун тигилгенсип кийимдер аябай эле чак келди. Бул түр кийимди биринчи жолу кийгенине алгач өзүн бир аз ыңгайсыз сезсе да, боз үйдүн ичинде ары бери басып көргөндөн кийин жаңы кийимдерин жактырып, көңүлү тыңгансыды. Кереги тийип калаар деп берки кийимин этияттык менен бүктөп четке коюп, сыртта жанааракта тамак ичкен жерде жаткан акваландарды алып келүү үчүн тышкары чыкты.

Максат сыртка чыкканда мунун чыгышын эле күтүп турушкандай ары жакта килемдин үстүндө жип ийрип отурган кыз-келиндер баары жапырт Максатты карап, бири бири менен шыбыраша күлүндөп калышты. Эң эле улуурагы болгон жанагы элечекчен аял отурган жеринен: - Жакшы жарашыптыр балам кийимин, кут болсун! – деп жылмайды. Максат өзүнө кадалган кыз-келиндердин көз карашынан сүрдөгөнсүп, «рахмат» деп баш ийкеп күлүмсүрөп өтүп кетти. Жакын арадан Сейтек көрүнбөдү, бир жака басып кеткен сыягы. Адыр жакты карап, эжеси Гүлайымдын дагы деле баягы жерде кыймылдабай отурганын көрдү. Балким ыйлап жатабы деген ойго кеткен Максат, эжесинин телегейи тегиз Бишкектеги жашоосунан айрылып ушул жака келип калганына өзүн күнөөлүдөй сезип, бир туруп аяса, бир туруп эжесин тарбиясыз дос сөрөйлөрүнөн, жаман адаттарынан алыс жака алып келип салганына күлкүсү келип, ичинен сүйүнгөндөй болду. Бир тууганы Гүлайымды ойлоп жатып бир убакта ата-энеси эсине түштү Максаттын. Эртеден бери бир жактан жергиликтүү эл менен алагды болуп, экинчиден кай жака келип калганын билбей башы маң болуп атып үйдөгү ата-энесин эстебептир. «Бизди издеп кабатыр болуп жатышкандыр бечара ата-энем» - деп кабагын салып өзүнчө күбүрөнүп сүйлөнүп ойго кетти. «Балким көлдүн түбүнө издөө салдырып жаткандыр атам элге чуу салып. Эки баламдан бир айрылдым апам жер чапчып ыйлап жаткандыр ким билет. Эх, эжем телефонун жоготпогондо аябай сонун болмок. Телефон менен байланышып жаракага аркан таштагыла демекмин. Узун аркан түшүрүшүп үңкүрдүн ичиндеги бийик шаркыратмадан, андан ары жаракадан сууруп тартып алышса жакшы болмок. Агымга каршы бул жактан өзүбүз чыга албайбыз

го аттиң, болбосо бул жактан чыгып барып, Ысык Көлдүн түбүнөн агып чыккан жер асты дарыясын, 1916 жылы үркүндө салга отуруп качып баратып чөгүп кеткен элди таптым десем дүйнөгө таанылмакмын! Бул тирүүлөй далил, бир кылым бою сырткы күчтөрдөн таасирленбей чыныгы үрп-адат, каада-салттарыбызды сактап калган бир уруу эл - жалпы улутубуздун байлыгы болмок!» деп кыялданып калды. А эгер чыга албай калып кетсе бул кыялдарынын ташы талкан болоорун жана ата-энесин эч качан көрө албасын ойлоп, оор үшкүрүнүп алып дарактын түбүндө жаткан кечээ артынып сууга чумкуган аквалангдар менен жанааракта эжеси чечип ыргытып кеткен чепкенди көтөрүп алып, Максат боз үйдү көздөй кайра басты. Аба кутуларын боз үйгө алып кирип, жанагы чечкен кийимдеринин жанына аярлап коюп, берки ала келген чепкенди желкесине аскан бойдон боз үйдөн чыгып, эжеси отурган адырды көздөй жөнөдү. Алыстан кичине эле болуп көрүнгөн адыр чындыгында кыйла эле бийик экен. Өйдөнү көздөй кеткен кыя жол менен бышылдап дем алып, тердеп атып бир убакта эжесинин жанына чыгып барып чарчап отура кетти.

Кыймылдабай алды жакты карап отурган Гүлайым жанына келип отурган инисин бурулуп карап, Максаттын үсүндөгү жаңы кийимдерди көрүп, какшык аралаш сүйлөп калды:

- Ии мына эми нак чабанга окшоптурсун! Бирок мен жака туура эмес келип калдын чабан, койлор тиги жакта! – деп тоо боорунда оттоп жүргөн малдарды карай жаңсап коюп баягы кейпинен жазбай алды жакты караган бойдон отура берди.

Эңкейип өзүн бир сыйра караган Максат, күлүмсүрөп Гүлайымдын какшык сөздөрүнө тамаша менен жооп берди:

- Жок туура эле келдим. Бир сөз укпаган өжөр кой адашып кетип калганынан атайын чыгып келедимби бул жака хехе – деп күлүп калды.

Жанатан кабагын түйүп отурган Гүлайымдын жүзүндө инисинин тамаша сөздөрүнөн улам жылмаюу пайда болуп, Максатка карап муштумун кезенди:

- Мени эмне өжөр койго салыштырып жатасынбы ыя? Көрөсүң азыр бирди. Мен бул жакта адашпай эле тээтиги сулуулукту карап олтурам – деп башы менен ийкеп алды жакты көрсөттү.

Гүлайым жаңсаган жака бурулуп караган Максат, өздөрү отурган дөбөнүн алды жагынан айтып бүткүс табият сулуулугун көрдү. Эжесин кайтарып кечки клубда отуруп кыялында эңсеп элестеткен тоодон ылдый шаркырап түшкөн кооз шаркыратмалуу, колоттун ичи менен аккан тунук, таза дайралуу айланасы көгүлтүр деңиз менен курчалган жапжашыл жаратылыш кооздугу болгон арал Максаттын көз алдында жатты мелжиреп.

- Жаныбызда фотоаппарат болгондо кандай сонун болмок, ушул пейзаждын алдында сүрөткө түшмөкпүз э? Ой эмне деп дөөрүп атам, сүрөткө түшкөндө пайдасы кайсы? Биз эми бул жерде түбөлүк калып кетебиз да э? – деп Гүлайым бирдемелерди айтып жатты. Эжесинин сөздөрүн укпагандай, Максат айланадагы көз жоосун алган табиятка суктанып карап отура берди.

- Угуп жатасынбы мени Максат? – Гүлайым инисин чыканагы менен түрткүлөдү.

Бир саамга унчукпай катып отурган Максат, бир убакта күлүмсүрөп үн катты:

- Биздин бул жака келип калганыбыз кокустук эмес эже... Менин көздөгөн максатым, тилеген тилегим орундалды окшойт...

- Мен да ошентип ойлоп жатам! – деди Гүлайым. – Сен ушул каргагансың го мени чамасы, эжем ылайым эттен башка тамак жок, пиво жок, интернет жок, кечки клубдар жок, жининен жаман көргөн айыл жерине барып калса экен – деп. Ушинтип тилеңдин беле таш боор? – деп Максатка бурулуп кабагын чатып жылмаюу аралаш ызырынып карады.

- Ой жоок, сизди эмес өзүмдү айтып жатам. Апам суранганда сизге кароолчу болуп кечки клубдарга барганымда, силер ичкилик ичип, бийлеп-ойноп, каткырып жырғап жатканыңарда мен отуруп алып куду ушундай кооз, ээн табияттын койнуна кетип калууну эңсей берчүмүн. Азыр ошол мен элестеткен жерге келип калганыбызга бир чети таң калып, бир чети ичимден сүйүнүп, ошого айтып жатам, тилектерим орундалды окшойт деп.

- Койчу, чындап элеби? Сага жакчу эмес беле клубта? Билбейм, менимче жаш кезде ошентип ойноп эс-алыш керек да – деп желкесин какты Гүлайым.

- Жакмак түгүл жийиркенчүмүн – деди Максат. - Ачыгын айтсам түшүнбөйм адамдар эмне үчүн ичкилик ичишет. Ичип алып адамдык кейпин жоготуп, сөгүшүп, мушташып-

тытышып айбандан бетер болуп калышат. Мен буга эсалуу деп айта албайм. Тескерисинче ден-соолуктарын бузуп келечегине балта чабышат. Айрыкча кыздар, алар болочоктогу энелер эмеспи. Мен канча жолу сизге күйгөнүмдөн айттым укпадыңыз, атам менен апамды тоготпойсуз. Андыктан балким тагдыр сизди ошол жамандыктардан алыстатып ушул жерге алып келип таштагандыр, ким билет – деп эжесин карады.

Өзүнөн кичүү болсо да инисинин сын аралаш туура нерсени айтып жатканына Гүлайым ичинен макул болсо да сыр бербей көшөргөнсүдү:

- Ии ооба, сенин оюң боюнча мени тагдыр жазалаганы алып келиптир бул жерге. Түшүндүм айтайын деген оюңду.

- Жок түшүнбөй калдыңыз ... - деп сөз баштап келаткан Максатты – Мен баарын туура эле түшүндүм – деп кесе айтып Гүлайым токтотуп салды.

Уккусу келбеген эжесине Максат кол шилтеп тим болду. Экөө унчукпай шаркыратма жакты карап отуруп калышты. Күн тоонун аркасына жашынып, күүгүм кирип келатты. Күндүн батышын эле күтүп тургансып деңиз тараптан салкын жел сого баштады. Соккон желге бийиктиги белге жеткен түркүн түстүү гүл аралаш жашыл бетегенин баштары ыргалып жатты. Желкесине илип ылдый жактан ала келген чепкенди Максат эжесине арта салды. Гүлайым - Кереги жок! деп бурк эткени менен чепкенди артып жаткан Максатка каршылык көрсөтпөдү. Жанатан унчукпай отурган Гүлайым, инисинин камкордугуна ичи жылыдыбы, айтор бир убакта сөз баштады:

- Балким сенин айтканыңда чындык бардыр Максат. Эгер бул жерге келип калганыбыз кокустук эмес, кандайдыр бир тагдырдын белгиси, сыноосу болсо, анда биз ал сыноодон өтүшүбүз керектир! Мындан ары мен өзүмдүн кемчиликтеримди оңдоого аракет кылам. Балким ошондо тагдырдын сыноосунан өтүп, үйгө кайтаттырбыз ким билет. Туурабы, сен кандай ойлойсун?

- Туура, сизге кошулам! – деп жылмайды Максат эжесинин өмүрүндө биринчи жолу өзүнүн кемчилдиктерин мойнуна алып жатканына бир туруп таң калып, бир туруп сүйүнүп.

- Кел анда бири-бирибиз менен урушпай, таарынышпай бул сыноону биргеликте жеңип чыгалы – деп Гүлайым инисине колун сунду. Максат эжесинин колун кармап бекем кысып калды.

Башка түшкөн кыйынчылыктар адамдарды жакындатат деген сөз туура белем, айтор, эже-ини түшкө кирбеген окуяларды баштан өткөрүп жатып, өмүрлөрүндө биринчи жолу ушинтип өз ара ачык, ичтен сүйлөшүп, а түгүл жада калса бир-бирин колдоп жаткандарын байкашты. Демейде минтип жүрөктөн маектешүүгө убактылары болчу эмес. Убакыт болсо дагы ар кимиси өз иштери, жеке кызыкчылыктары менен алектенишчү.

Эже-ини үн катпай дагы бир топко алды жактагы жаратылыш кооздугуна карап отурушту. Бир убакта колоттун ичинен ышкырык угулуп калды. Бурулуп карашып боз үйлөрдүн жанында турган Сейтектин буларга кол булгалап чакырып жатканын көрүштү.

- Жүрүңүз эже ылдый түшөлү, чакырып жатышат. Кеч да кирип калды – деп айланасын каранып Максат ордунан турду.

- Оий, бутум уктап калган тура отура берип – деп онтолоду Гүлайым туруп жатып. Жанааракта күндүзү чыгып келишкен адырдын боорундагы кыя жол менен экөө ээрчишип ылдый карай жөнөштү. Булар колоттун ичине түшүп боз үйлөрдүн жанына барышканда конуштагы адамдар кечки тамакты жеп бүтүшкөн экен. Бул жерде электр энергиясы жок болгондугуна байланыштуу жергиликтүү эл күүгүм түшкөндө эле тамактанып, эрте эле жатып алышат өңдүү. Күндүзү адырдын боорунда мал кайтарып жүргөн жигит конушту көздөй малдарды айдап келип калды. Жаш балдар жүгүрүшүп койлордун алдын-артын тосушуп бутактардан жасалган короого айдашып киргизип жатышты. Боз үйлөрдөн жыгач челектерин көтөрө чыгышкан кыз-келиндер саан уйларды тосуп алып казыктарга байлап саап киришти. Сейтектин жанында казан башында колундагы кеседе майда тууралып куурулган этти чайнап отурган жанагы кең далылуу мурутчан байке Максат менен Гүлайымга кайрылып сүйлөп калды:

- Тээтиги кеселерден ала келгиле, тамактанып алгыла – деп арыда кашаанын устундарында бири-бирине кийилип илинип турган жыгач чыныларды көрсөттү. Колдоруна бирден чыны кармап мурутчан байкенин жанына барышкан экөө эмне тамак экен дегенсип казанга үңүлүп карап калышты. Казанда куурулган этти көрүп Гүлайымдын маанайы чөгө түшкөнсүдү. Ошентсе да этсиз тамактан түңүлгөн Гүлайым тиги жигит чынысына толтура салып берген этти көтөрүп кийиздин четине барып отуруп

бир кыйла этке колу барбай чыныны тиктеп отуруп калды. Удаа келип кийиздин четине отура кеткен Максат, эжесинин бул абалын коруп “Эмне болду?” дегенсип башын ийкеп сурап калды.

Максатка гана угулаарлык кылып Гүлайым шыбырап калды:

- Байкадыңбы? Тагдыр мени чындап эле жазалап жатат. Кечээ кемеде картошка тамакты сууга төгүп жибердим эле. Эми болсо ал да жок!

Эжесинин жообун угуп Максат жылмаярга аргасыз болду. Муну байкаган Гүлайым Максатка кайрылып акырын:

- Ии күлүп жатасыңбы ичиңен мени мыскылдап?

- Мыскылдаган жокмун, бирок өзүнүздү сырттан көрсөңүз сиз деле күлмөксүз, чыныдагы эт сизди тиштеп ала тургансып чоочуркап отурасыз, ошого күлкүм келди – деди Максат жылмайган бойдон.

- Чоочуркабай эле, өзүң билесиң го такыр эт жебейм. Ошого кызыктай болуп жатам. Бир чети курсагым аябай ачты бирок – деди инисинин сөздөрүнө күлкүсү келген Гүлайым. – Сурачы андан көрө тигилерден сүт ичсек болобу деп, мен уялып жатам. Тээтигинде уй саап жатышпайбы.

- Макул – деп Максат ары бурулуп, очок башында дөңгөчкө отуруп алып тамактанып жаткан Сейтектең сурап калды:

- Сейтек мырза ичкенге сүт барбы, эжем эт тамакты жебейт эле? – деди кичине тартынгансып.

Сейтек менен тиги мурутчан Максат сүйлөп бүтөөр менен Гүлайымдын чынысындагы али ооз тийилбеген этти көрүп таңыркап карап калышты. Оозундагы этти чайнап бүтүп Сейтек үн катты:

- Ооба, сүт кеңири эле. Азыр жеңелер саап келишсин уйларды, сүт кайнатып ичебиз анан, күтө турасыңар да ээ кичине? Сүттөн башка каймак, сары май, айран, чөбөгө, кымыз бар эгер кааласа.

- Жок сүт эле ичем, рахмат – деди Гүлайым жылмайып.

Жанатан унчукпай отурган мурутчан байке бир убакта сөз баштады:

- Менин атым Темир, Сейтек экөөбүздүн аталарыбыз бир тууган. Күндүзү түштөнүп жатканда Бактыбек чоң атамдын жанында отурган аксакалдарды көрсөңөр керек. Ошол экөө биздин аталарыбыз болот. Баяракта Сейтек айтып берди кичине силер жашаган жак тууралуу. Шаар деген конушта турат экенсиңер. Ал жакта эт жебесөңер башка эмне менен тамактанасыңар?

- Тамактын түрлөрү көп биз жакта эттен сырткары деле – деп Гүлайым түшүндүрө баштады. - Мен мисалы куурулган картошканы, жашылчалардан жасалган жеңил тамактарды жакшы көрөм.

- Аий десе, силер жалаң чөп жеп калган турбайсыңарбы! – деп тиги Темир байке тамашалап калды. Отургандар баары күлүп калышты.

- Бул жерде деле картөшкө бар – деп созун улады Темир байке – Бирок түшүм алууга али бери эрте.

Сүттү күтүп, уй саап жүргөн кыз-келиндерди карап отурган Гүлайым жаңылыш угуп калдымбы дегенсип уккан кулагына ишенбей шашкалактап кайталап сурап калды:

- Картошка бар дединизби?

- Ооба бар экен, бирок быша элек экен экен – деп Максат деп сүйүнчүлөдү эжесине.

- Ураа Максат, картошка жейт экенбиз жакында! Айтмакчы түшүм качан даяр болот? – деп жаш баладай кол чаап кубанды Гүлайым.

- Дагы бир айдай убакыт бар, бирок тезирээк бышып жетилиши үчүн картөшкөнү караш керек, топурагын жумшартып чаап, анан убагында жамгыр жаап берсе – деди Темир байке.

- Мен караганга даярмын, үйрөтүп койсоңор эле кандай карашты – деди Гүлайым сүйгөн тамагына эртерээк жетүүгө ашыгып.

- Макул үйрөтөбүз – деп Сейтек күлүмсүрөдү.

Аңгыча уй саап бүткөн кыз-келиндер сүт толо челектерин көтөрүп кайта башташты. Нурсулуу да жеңелери менен бирге челек көтөрүшүп келип калды. Өзүнүн чынысындагы этти жеп бүтүп, Гүлайымдын чынысындагы этке өткөн Максат отурган жеринен эч кимге байкатпайын дегенсип эт жемиш болуп арыда басып келаткан Нурсулууну карап жатты. Өзүнө кадалган Максаттын көз карашын байкап кичине сүрдөгөнсүгөн Нурсулуу да узун кирпичтеринин арасынан тунук көздөрү менен жалтандай Максат отурган тарапка бир эки жолу кылчайып карап өтүп кетти.

Жоолук салынган узун бойлуу келин Темир байкенин жубайы көрүнөт, Темир байке ага кайрылып:

- Сырга, конокторго сүт кайнатып бергиле, ичип алып жатышсын – деди.

- Мэйли азыр – деген тиги Сырга жеңе жакын келип коноктор менен саламдашып Сейтеке карап: - Кичүү бала берки казанды асып от жагып бериңиз – деп калды.

Сейтек отурган жеринен ыргып туруп эт куурулган казанды очоктон чыгарып, арыда көмкөрөсүнөн кашаада илинип турган казанды асып, кызарып чок болуп турган очоко отундан ыргытып үйлөп, от жагып бере салды. Сырга жеңе казанга сүттү алып келип куюп, кайнаганча карай тургула деп эркектерге тапшырма берип, эртеден бери кечээки кийими менен жүргөн Гүлайымды бир сыйра карап алып, Жүрүңүз чоң кыз - деп чакырып, экөө ээрчишип ары жактагы боз үйгө кирип кетишти. Бираздан сүт да көбүрүп кайнай баштады. Ашып төгүлүп кетпесин деп Сейтек сүттү аралаштырып, отту азайтты. Нурсулуунун караанын бүгүн дагы көрө алаар бекем деп күткөн Максаттын үмүтү орундалбай сулуу бийкеч боз үйдөн кайра чыкпады. Жанааракта боз үйгө кирип кетишкен Сырга жеңе менен Гүлайым кобурашып сүйлөшүп сыртка чыгышканда Максат эжесин дароо тааный албады. Каштарын ойнотуп, тизесин азыраак бүгүп эки колу менен этегин кичине өйдө тартып, сахнадагы артистердей таазим бергенине Максат баш болуп отургандар жылмайып карап калышты. Эжесине улуттук кийимдин мындай сонун жарашаарын биринчи жолу көргөн Максат баш бармагын жогору көтөрүп «сонун» деди, күлүмсүрөп кубанганын жашыра албай. Темир байкенин жубайы эжесин баштан аяк кийиндирип коюптур.

Гүлайым кайтып келип инисинин жанынан орун алып, Сырга жеңе отургандарга сүт куюп бере баштады. Ысык сүттөн бир чыныдан ичип коноктор да, тигилер да, бири-бирине бейпил түн каалап өздөрүнө тийиштүү үйлөргө таркап кетишти. Жатаардан мурун боз үйдүн эргилчегин түшүрүп жаап жаткан Максатка кайрылып: - Бул жер мага акырындап жагып баратат – деди Гүлайым жаңы кийимдерин бир сыйра карап жатып жылмайып.

Эжесинин жүрүм-турумунун көз көрүнөө жакшы жака өзгөрүп баратканын байкаган Максат баш ийкеп күлүмсүрөп, өздөрү дуушар болгон бул жагдайдын эч болбосо эжеси үчүн пайдалуу болуп жатканына ичинен кубанды. Кечээ уктаган жерине келип чалкасынан түшүп жатып, этке тойгон курсагын сыланып атып Максаттын тез эле уйкусу келип, көзү илине баштады.

- Эртең барып картошка карайм – деди арыда жаткан Гүлайым уктап бараткан инисинин уйкусун бузуп.

- Ии жакшы ... - деди Максат уйкусурап.

- Асмандын сулуулугун карачы, бул жерде жылдыздар кыйла жакын көрүнөт экен – деп тигинин уктап калганын байкабай Гүлайым көпкө сүйлөнүп дагы бирдемелерди айтып, төбөдөн түндүктөн көрүнгөн асмандагы жылдыздарды карап жатып уйкуга кетти...

4-бөлүм. Суу тегирмен

Кандайдыр бир куштардын түрлөнтүп сайраган добушунан ойгонгон Гүлайым, түндүктү тиктеп, жаңы гана агарып таң атып келатканын байкады. Демейдеги жашоосунда клубтан чарчап кеч келип жатып, эртеси кеч ойгончу эле түшкө жакын. Кечээ жатаардын алдында жаңы саалган сүт ичип, таза абалуу жерде уктаганга денеси жакшы эс алганбы, айтор таң атпай туруп алды. Босогодон сыртка бир баш багып карап, тышкарыда эч ким жоктугун байкады. Уйлар байланган жерлеринде, койлор короодо кепшенип жатышыптыр. Бир гана нарыраакта бутунан узун жип менен аркандалган чабандын аты бышкырынып басып оттоп жүрүптүр. Эрте турушу туруп алып, эмне кылышын билбей ары-бери басып боз үйдүн эмеректерин кызыгып карай баштады. Түрдүү буюм-кийимге түшүрүлгөн оймочийме, саймалардын ар бирин кунт коюу менен карап, алардын баары биригип боз үйдүн ичиндеги керемет кооздукту толуктап тургандай сезилди. Бирок ушул кооздукту жанараакта өзү уктап турган жерде чачылып жаткан төшөк-жууркандар бузуп жаткандай көрүндү. Адаттагы эринчээк, жалкоолугун унутуп, жерде жаткан төшөктөрдү бүктөп, бир чекеге иреттеп жыя баштады. Бир убакта сырттан бирөөнүн жөтөлгөн үнү угулуп калды. Эшиктин кычыгынан шыкаалап карап, колуна кумган көтөрүп эңкейе басып туштагы боз үйдүн ары жагынан келаткан Бактыбек аксакалды көрдү. Кумганды үйдүн жанына коюп, арыда кашаада илинип турган жайнамазды алып көк чөптүн үстүнө жая салып, кыбыланы карай намаз окуй баштады. Бираздан оңго-солго салам берип, намазын окуп бүттү. Бери жакта босогонун кычыгынан карап турган Гүлайым шашпай басып аксакалдын жанына барды:

- Кутмандуу таңыңыз менен ава!

- Бирге болсун кызым, жакшы эс алдыңарбы? – деди Бактыбек ава сакалын сыланып отурган жеринен.

- Ооба, жакшы эле.

- Эрте туруп алгансың го, жайчылыкпы кызым? – деп таң атпай туруп алган Гүлайымга таңыркап карады.

- Мен эртерээк туруп барып картошка карасам дедим эле. Кечээ Темир байке топурагын чаап жакшылап караса картошка эртерээк бышат деген болчу.

- Кой кызым кыйналып каласың, бизде оор талаа жумушун эркек балдар эле кылат. Эмне, Темир сага картөшкө чап дедиби? Кокуй ботом ал эмнеси? Азыр уктап турсун сүйлөшөм аны менен – деп таягы менен Темир байкенин үйү жакты кезенди.

- Жоок, мени эч ким зордогон жок картошка чап деп, мен өзүм эртерээк картошка жегим келип жатат. Эт тамакты жей албайм.

- Аа андай болсо мейли анда – деп аксакал таягына таянып ордуна туруп: – Жүрү кызым - деп Гулназды ээрчитип короо жакты көздөй басты. Короонун кашаасында сүйөнүп турган кетменди көрсөтүп - Мобул кетменди алып ал – деп сай жактагы талаага карай баштап жөнөдү. Эгин эгилген талаа эки бөлүктөн турат экен. Кичирээк аянтчага картошка эгилиптир, анын ары жагындагы чоңураак аянтка буудай себилиптир. Картошка эгилген жерге жетишкенде Бактыбек ава токтоп, эки колдоп таягына сүйөнүп дем алып турду. Артынан ээрчий келген Гүлайым өмүрүндө эч качан колуна кетмен кармап

көрбөгөндүктөн, кетменди кандай кармап, кантип чабышын билбей алдастап туруп калды.

- Биринчи жолу кетмен чаап жатат окшойсуң кызым, келе бери кетменди – деп Бактыбек ава таягын ары таштап, кетменди алып, кандай кармашты көрсөтө баштады. – Мен карып калбадымбы, кетменди көтөргөнгө да дараметим жок, болбосо чаап көрсөтүп берет элем.

- Аа түшүндүм эми бере бериңиз – деп Гүлайым кетменди алып эртерээк ишке киришкенге ашыгып турду. Кетменди кандай кармашты үйрөнгөнү менен топуракты чабыш деле оңой эмес экен. Гүлайымдын назик колдору менен акырын шилтеген кетмени жайкы күндүн ысыгына катып калган топуракка өтпөй жатты.

- Катуурак шилтей бер кызым кетменди бийик көтөрүп, жер катып калган тура көптөн бери жамгыр жаабай - деп Бактыбек ава көк чөпкө отура кетти. Аксакал айткандай Гүлайым кетменди төбөсүнөн бийик көтөрүп керилип таштады эле кетмендин башы толугу менен жерге кирип кетти. Чоң ийгиликке жетишкенсип Гүлайым жаш баладай күлмүндөп сүйүнүп калды аксакалды карап.

- Ии жарайсың кызым, бар экенсиң го! Тарт эми өзүңө, топуракты көңтөрүп чыгар – деди аксакал отурган жеринен. Бактыбек аванын дем берип мактаган сөздөрү күч бердиби, айтор Гүлайым болгон күчү менен кетменди өзүңө карай тартты эле жерге кирип турган кетмендин башы топуракты ыргыта жерден чыгып, Гүлайым чалкасынан кетип жерге отуруп калды. Кетмендин башынан ыргыган топурак Бактыбек аванын үстүнө барып түштү. Артына бурулуп бети башы топурака буланып

отурган аксакалды көрүп эмне деп ийет экен деп коркуп Гүлайым шашкалактап кечирим сурап калды:

- Ой, ой кечирип коюңуз кокустук болуп кетти, кетменди катуу тартсам ушинтип ыргып кетти...

Унчукпай жүзүндөгү чанды аарчып жатып Бактыбек ава, коркконунан көзүн алайтып, күнөөлүүдөй кызарып жыгылган жеринде отурган Гүлайымдын абалын көрүп күлүп жиберди. Азыр урушса керек деп чоочуп турган Гүлайым, аксакалдын жайдары кабыл алганынан улам өзү да каткырып күлүп калды.

- Эч нерсе эмес кызым, ушинтип үйрөнөт да жаңы ишти баштап жатып баары эле. Жаш наристе деле алгач бутуна туруп жатып, там-туң кадам шилтеп жыгылып-туруп жүрүп үйрөнөт басканды – деди Бактыбек ава калпагындагы топуракты силкип түшүрүп жатып.

Экөөнүн бир топко созулган каткырыгы боз үйлөрдө уктап жаткандарды ойготту белем, Темир байке жубайы экөө берки жактан, уйкулуу көздөрүн араң ачып ары жактан Сейтек, аны коштой Сейтектин атасы-энеси чыгып, колдору менен жаңы чыгып келаткан күндү калкалап, баары талаа жакты карап калышты. Жаш балдар көрүнбөдү, али бери уктап жатышкан сыяктуу.

- Апей ботом, атам жашарып кеткен тура – деп Сейтектин атасы күлүмсүрөп талаа жакты карап, кайра үйгө кирип кетти. Жанындагылар күлүп калышты.

-Сейтек, мен мал кайтарганы чыгам бүгүн. Тиги мейман кыз картөшкө чаап жаткан көрүнөт, силер жанагы Максат экөөң барып кошо чабышкыла - деп Темир байке жубайы

алып чыккан чыныдагы айранды бир ууртап ичип, үйдүн жанында жаткан ээрди алып, арыда аркандалып турган атты көздөй басты. Сырга жеңе болсо челектерин көтөрүп уйлар байланган тарапка жөнөдү таңкы саан үчүн.

- Макул, азыр очоко от жагып берип коёюн – деди Сейтек очоко кургак отундарды таштап жатып.

Сейтек очоко отту жагып, казанды асып берип коюп, короо жакта турган эки кетменди алып, Максат уктап жаткан боз үй тарапты бир карап: “мэйли уктай берсин ойготпойун” деди окшойт, кетмендерин көтөрүп Гүлайым менен чоң атасы жүргөн талаа жакты көздөй бет алды.

- Арбаңыздар, таң атпай ишти баштап жибердиңиздерби? – деп күлүмсүрөп учурашты тигилердин жанына келип.

- Ооба, баштап жибердик, бул кызым келип баштап бербесе силердин картөшкөнү карай турган түрүңөр жок – деди Бактыбек ава отурган жеринен.

- Сиз да катуу иштегенсиз го чоң ата, үстү-башыңыздан бери чаң болуп.

Жанааракта кетмендин башынан ыргыган топурак үстүнө түшүп, кийимдери чаң болуп отурган Бактыбек ава эңкейип өзүн бир сыйра карап алып сыр бербей сүйлөп калды:

- Силер кылбасаңар анан, өзүм жөрмөлөп болсо да чаптым картөшкөнү кичине – деди жылмайып.

Эптеп-септеп эки үч кадамдык аралыкты чаап, нарыда кетмен кармап турган Гүлайым, жанагы окуяны эстеп дагы күлүп калды.

Булардын мынчалык эмнеге күлүп жатканына түшүнө бербеген Сейтек да ооз учунан жылмайып «тфу» деп колуна түкүрүрүнүп, башы чоңураак кетменди алып картошка чапканга киришти. Бирпаста эле патыратып чаап, Гүлайымдын эртеден бери чапкан аянтчасынан беш-алты эссе чоң аянтты чаап салды. Бышылдап тердеп Сейтекти туурап аракет кылса да баары бир жигиттин күчү башка экен да, кубалап чаап жетише албай койду Гүлназ.

Бир убакта арка жактан - Иш илгери болсун! - деген добуш чыкты. Бурулуп карашса колуна бош челектерди көтөрүп алып Нурсулуу сай жакты көздөй өтүп баратыптыр.

- Эмне картошкага суу куябы челектер менен суу ташып? – деп Гүлайым жанындагы Сейтектен сурап калды Нурсулууну көрсөтүп.

- Жок, сууну үйгө алып барса керек – деди Сейтек

- Картошка такыр суугарылбайбы? – деди көңүлү чөккөнсүгөн Гүлайым.

- Суугарсак албетте түшүм жакшы болмок, бирок дарыя бул жерден ылдыйыраак деңгээлде аккандыктан суу бул жака чыкпайт. Челектеп ташыса оңор эмес суу кетпейт, дароо эле жерге сиңип кетет куйган суу – деп Сейтек кетмен чабышын улантты.

- Ии түшүнүктүү – деп Гүлайым кетменине сүйөнүп ойлонуп туруп калды. Бираздан: - Картошканын ушундай кыйынчылык менен бышаарын билген эмесмин! – деп бешенесиндеги терин аарчынып ууртунан жылмайып үшкүрүндү.

Аңгыча сай жактан челектерине суу толтуруп Нурсулуу кайтып калды.

- Тиги кыздын аты ким эле? – деди Гүлайым Сейтеке бурулуп.

Гүлайым жаңсаган жакты караган Сейтек:

- Аа Нурсулуу аты – деди.

- Нурсулуу! – деп кыйкырып калды Гүлайым суу көтөрүп өтүп бараткан Нурсулууга. Ордунда токтоп челектерин жерге коюп карап калган кызга: - Менин иним Максатты чакырып койчу бул жака сураныч – деди Гүлайым.

«Макул» дегенсип баш ийкеп коюп Нурсулуу боз үйлөр жака жолун улантты.

Бир убакта көзүн ачып уйкудан ойгонгон Максат, жаткан жеринен жан жагын каранып эжесин көрө албады. Эжеси уктаган төшөк-жууркандар арыда жыйылып туруптур. Бир топко ордунан турбай боз үйдүн төбөсүн тиктеп керилип жатты. Көзүнө төр жакта керегеде илинип турган аюунун калдайган териси урунду. Жоолору менен катуу алышып жатып жан берген го сыягы, оозун кең ачып, азуу тиштеринен бери көрсөтүп өлүптүр. Ушинтип ойлонуп атканда сырт жактан жакындап келаткан кадамдардын добушу угулуп калды. Жаткан жеринен эңкейип карап, азыраак көтөрүлүп ачылып турган босогодогу эргилчектин астынан, өзү жаткан боз үйдү карай басып келаткан эжеси Гүлайымдыкындай узун этек кийген кыздын буттары көрүндү. «Эжем келатат» деп ойлогон Максат, коркутайын дедиби, ордунан ыргып тура калып, төрдө илинип турган аюунун терисин жамына коюп босогонун алдына барып

күтүп турду. Сырттагы кадамдар жакындап боз үйдүн алдына келгенде, Максат эргилчекти оң колу менен булкуп ача салып «Ааааа» деп бакырып ыргып чыкты. Тиги келген кыз корктубу-коркподубу белгисиз, бирок “кыңк» эткен добуш чыкпаганынан улам Максат бир жаңылыштык болгонун сездиби, айтор үстүндө жамынып турган аюнун терисин көтөрүп караса, тери жамынган жарым жылаңач ички кийимчен Максатты таңыркап карап алдында жанагы сулуу бийкеч Нурсулуу туруптур. Бул кыздын алдында уят болгону аз келгенсип, башын кичине көтөрүп нары жакты караса, очок жакта жүргөн кыз-келиндер да Максатты карап кыткылыктап күлүп жатышыптыр.

- Ой кечиресиз... – деп уялганынан кызарып, кирээрге тешик таппай, кайра боз үйгө кире качты.

Босогонун ары жагынан жанатан унчукпай таңыркап турган Нурсулуу үн катты: - Сизди тиги талаа жакта эжеңиз чакырып жатты эле – деп айтып шыпылдай басып узап кетти.

- Ии макул – деп үйдүн ичинен жооп берген Максат, шашылып-бушулуп кийинип атып өзүн-өзү жемелеп жатты: - Ит эле болдум тигилердин алдында, аюну турайм дебатып... – деди өзүнчө күбүрөнүп.

Өзүнүн бул жосунсуз жоругун ойлоп жатып кантип кийингенин да байкабай калды. Боз үйдөн чыгып эки жака караштан тартынып, жер караган бойдон дароо эле эгин эгилген талааны көздөй бет алды. Талаага жеткиче бир аз мурун болуп өткөн окуяны эстеп, бир туруп уялып, бир туруп күлкүсү келип баратты. Картошка эгилген аянтка келгенде Гүлайым менен Сейтек кетмен чаап, Бактыбек

ава тиги экөөнө кайсы бир окуяларды айтып берип жатыптыр. Жакындап барганда аксакал Максатка:

- Кел уулум, уйку быштыбы?

- Ооба – деп күлүмсүрөп жооп берген Максат башын тырманып айланасын карап кетмен издеп калды:

- Мага да кетмен барбы?

-Тээтигинде жатат – деп Сейтек картошка эгилген аянттын четинде жаткан кетменди колун жаңсап көрсөтүп калды.

Кетменди алып Максат тигилердин жанына барып:

- Көрсөтүп койгулачы мага да – деди.

- Максат көрдүңбү? Канча жерди чаап салдым сен уктап жатканча, колдорумду карачы, жоор болуп кетти – деп Гүлайым жылмайды.

- Ии ишендим, Сейтек эле чапса керек баарын.

- Жок, тиги жакты Гүлайым эже өзү эле чапты, билинип турбайбы айырмаланып – деди Сейтек.

- Кечирээк баштагандар түшкү тамака кечирээк барышат – деп арыда отурган Бактыбек ава тамашалап калды.

- Оо мен анда биринчи барып тамактанат экем, Максат сен эң акырында барат экенсиң! – деп Гүлайым сүйүнүп калды.

- Мейли – деп жылмайды Максат тамашаны түшүнүп.

Үчөө катар-катар туруп алып чаап киришти. Бактыбек ава ордуна туруп, ары жакта буудай себилген талааны көздөй басып кетти. Күн төбөгө жакындап калганда картошка

эгилген аянтты чаап бүтүп калышты. Буудай аянтын бир сыйра кыдырып келген Бакытбек ава тигилерге кайрылып:

- Ай азаматтар, баракелде, бүтүрүп коюпсуңар. Тиги жакты кыдырып келдим. Быйыл жай ичи жаан жакшы жаабай эгиндер да эрте саргая баштаптыр, бул кетиште түшүм жакшы болбой калат ойшойт – деп кейип калды.

Кетмендерине сүйөнүп баары жапырт буудай талаасы тарапты карап калышты. Бир саамга созулган тынчтыкты Максаттын үнү бузду:

- Тээтиги дайрадан суу чыгарсак болбойбу? – деп сай жака булгады.

- Максат бул жерде ток же бензин жок, кантип чыгарасың? – деди Гүлайым Максатка таңыркай карап.

- Бензин, токтун кереги жок, суу тегирмендеринде колдонулган ыкманы колдонуп суу чыгарса болот – деп ишеничтүү сүйлөдү Максат.

Жанатан эже-инини карап унчукпай турган Бактыбек ава үн катты:

- Сөзүңөрдү жакшы түшүнбөдүм, бирок эгер ошондой суу чыгара ала турган жолду билсең суу чыгарып берчи балам, батамды аябайт элем. Биз гана эмес, сууга чаңкап турган бул эгиндер да ыраазы болушат – деди жалооруй карап. – Менин ыраматылык атам мен жаш кезде көз жумду, болбосо көп нерсени үйрөтөт эле деп ойлойм – деп жөтөлүп калды.

- Эртели-кеч жасап көргөн эмесмин, бирок жасасак болсо керек. Негизги аспап катары балта, аркан-жип керек болгону? – деди Максат Сейтеке карап.

- Балта, жип бар, жыгач керек болсо атты токуп тээтиги адырдан кыйып сүйрөтүп келе койобуз – деп Сейтек дайрадан суу чыгара турган укмуш тетик жасай тургандарына сүйүнгөнүн жашырбай жооп берди толкунданып.

- Ошенткилечи чындап эле, менин картошкаларым да бышсын эртерээк – деп Гүлайым кубанып калды.

- Биз атты токуганы кеттик анда! – деди Сейтек адырдын боорунда тушоолонуп секирип оттоп жүргөн ат жакты жаңсап.

- Түштөнүп албайсыңарбы балам – деди Бактыбек ава.

- Курсагыңыз ачпадыбы, тамактанып алалыбы? – деп Сейтек Максатты карады.

Курсагы ачып турса да эрте мененки жоругунан улам, тиги жактагы кыз-келиндерге көрүнүштөн уялдыбы, айтор баш чайкап: - Жок, курсагым ток эле - деп койду.

- Жүрүңүз анда кеттик – деп Сейтек ат тарапка бет алды. Максат аны ээрчип жөнөдү. Гүлайым кетмендерди көтөрүп, Бактыбек ава экөө боз үйлөр жака кетишти.

Адырдын бооруна чыгып келишип, Сейтек кишенделип оттоп жүргөн атты башындагы түрүлүп турган жүгөнүнөн кармап, тизгинди чыгарып бир колуна илип, экинчи колу менен кишенди чечип, аттын үстүнө ыргып минди. Ат

үстүнөн бутунун учун үзөнгүдөй бүгүп, колун Максатка узатып, «келиңиз учкашыңыз» деди.

- Жыгылып түшпөймүнбү? – деп Максат чоочуркады.

- Жок жыгылбайсыз, мени кармап аласыз, муногу бутумдун башын тээп мине бериңиз – деп Сейтек көндүрдү. Сейтектин бутун тээп атка минип, экөө учкашкан бойдон короо тарапка бет алышты. Короонун жанына келип аттан түшүшүп, арыда жаткан ээрди алып келип Сейтек атты токуй баштады. Атка мингенди жактырган Максат Сейтектин жанына келип атты кантип токуп жаткандыгын кызыгып карап турду.

- Ат токуп көрбөгөнсүз да ээ? – деп сурап калды Сейтек.

- Жок кайдан? Ошого кызыгып карап жатам – деди Максат.

- Анда көрүп уйрөнүп алыңыз. Биринчи мобул ичмекти салабыз аттын үстүнө. Бул атайын жумшак кездемеден жасалган, аттын жоону оорубаш үчүн – деп көрсөтүп түшүндүрө баштады Сейтек. –Анан тердикти салабыз. Тердик калың кийизден жасалган, үстүндөгү адамдын оордугунан аттын желкеси жооруп кетпеш үчүн. Анан ээрдин эки буту отурган жерге муногу жааздар төшөлөт, кошумча корума катары. Акырында ээр коюлуп, адам отурганга ыңгайлуу төшөк төшөлүп басмайыл тартылат – деди басмайылды тартып жатып. – Басмайыл начар тартылып калса, кийинчерээк аттын үстүндө кетип баратып бошоп кетсе шыпырылып түшүп каласыз ээр менен кошо – деп кошумчалады жылмайып. Басмайыл жөнүндө сөз болуп жатканда Максаттын эсине кечээ кечинде Бактыбек аванын айткан сөздөрү кылт этти: «акылдуу адам акылын колдонсо кара күчтү да жеңет» деген. Аттиң, ушул

басмайыл тууралуу мурунураак билгенде жакшы болбойт беле? Кечээ ылдыйкы конуштан келген Бекмырза Максаттын колун ээрге кайрып басып, омууроо салдырып жатканда басмайылын чечип жиберсе болмок экен, тиги кыйынсынган неме атынан шыпырылып түшүп калмак экен деп ойлоп калды Максат ичинен.

Ат токулуп бүткөндө Сейтек ээрге куржунду асып, куржунга эки балта менен арканды алып келип салды. Атты байланып турган кашаанын устунунан чечип жатып Максатка кайрылып:

- Ээрге минесизби же артка учкашасызбы? – деп сурады.

- Аркага эле отуруп алайын тынчыраак – деп Максат күлүмсүрөдү.

- Анда жакшылап жармашыңыз, өргө чыгып баратканда аттан шыпырыласыз – деп жылмайган Сейтек үзөнгүнү тээп атка минип, артына Максат учкашып экөө тескей жактагы токойлуу адырды көздөй жөнөштү.

- Кандай карагайларды кыябыз, жоон жыгачтар керекпи же ичкелериби? – деди Сейтек тизгинди кагып атты бастырып баратып.

- Негизинен момундай жыгачтар керек болот – деп Максат эки колунун манжаларын тегерек кылып керектүү жоондукту көрсөттү.

- Аа түшүнүктүү, тээтигиндей дарактар керек экен да? – деп Сейтек бирин-сериндеп жолуга баштаган карагайлардын ичинен ичкерээгин жаңсап.

- Ооба ошол жарайт – деп Максат баш ийкеди.

Аркада учкашып отурган Максат, өйдөлөп чыгып бараткан аттан шыпырылып түшүп калбаш үчүн ээрди бекем кармап жармашып баратты. Калың токой башталган жерге келип токтошуп, аттан түшүп, Сейтек жүгөндүн тизгинин аттын алдыңкы оң бутуна байлай коюп, экөө эки балтаны алып жоондугу бир карыштай келген карагайларды кыя башташты. Жаш болгону менен бул карагайлардын деле узундугу 10 метрге жакын экен. Алдын ала сызылган чизмелери, эсептери болбогон соң, Максат көз алдына болочоктогу суу кымылдаткычын элестетип, жанагы жардан жогору сууну чыгаруу үчүн болжол менен алты-жети ушундай карагай керек экендигин ойлонуп жатты.

Жетиштүү санда жыгачтарды кыйып бүтүп, бир жерге жыйып, ала келген аркан менен баарын бириктирип байлашып, аркандын экинчи учун ээрге илди Сейтек. Атты жетелешип келген жол менен экөө кайра ылдый көздөй кайтышты. Дарыянын жээгине келип арканды чечип салып, Максаттын көрсөтмөсү боюнча, Сейтек кыйылып алып келинген карагайларды балтанын бири менен бутай баштады. Максат болсо дарыя жээгиндеги жардын бийиктигин өлчөп, экинчи балта менен карагайларды керектүү узундукта кесип жатты. Максат оюнда сегиз колдуу, көлөмү жардын бийиктигиндей үч метрлик бойдогу, суу тегирменин жасоону пландаштырып аткан. Суунун күчү менен айланган бул дөңгөлөк ар айланышында уч жагына орнотулган чөмүчтөр менен сууну сузуп жогору алып чыгып чөмүчтөрдөн түшкөн сууну тосуп алууга ылайыкташтырылган атайын жыгач арыкчага куюп, ал арыкчадан суу ары, жээке акмак.

Күн чак төбөдөн уруп, жеңин түрүнүп алып иштеп жаткан Максат тердеп кетти. Аңгыча карагайларды бутап жаткан Сейтек бутап бүтүп Максатка кайрылып калды:

- Ушул жыгачтар жетиштүү болсо атты алпарып ээрди чечип тушоолоп койо берейинби, оттой берсин?

- Ооба кереги жок аттын, ушулар жетиштүү. Бирок бизге дагы көбүрөөк жип-аркан керек болот, устундарды бириктирип байлоо үчүн – деди Максат чекесиндеги терди аарчып жатып.

- Күн аябай ысып жатат, мобул калпакты кийип алыңыз, башыңызга ысык өтүп кетпесин – деп Сейтек башындагы калпакты чечип Максатка сунду – Мен үйдөн башка баш кийим алып кийип алам азыр атты тушоолоп келгенче.

- Макул - деп Максат Сейтек сунган калпакты алып кийип ишин улантты. Сейтек атты минген бойдон жардан кыялап чыгып, боз үйлөр тарапка бастырып кетти. Устундарды керектүү узундукта кыркып бүтүп Максат ысып тердеп кеткендиктен, жанында шарылдап агып жаткан туптунук кашка сууга эңилип бети башын жууй баштады. Бир убакта аркасынан божураган жаш балдардын үнү чыгып, башын көтөрүп бурулуп караса кечээ күнү талашып-тартышып чүкө ойноп жаткан үч-төрт бала келип, жардын үстүнөн жабалактап “булар эмне кылып жатышат” дегенсип карап жатышыптыр. Сягы Сейтектин боз үйлөр жака барып дарыядан суу чыгарып жатабыз деп айтканын угуп калышып жарыша жетип келишкен го. Эртеден кечке чаңыта ойноп бети-баштары чаң болгон мотурайган алаң көз жаш балдарды көрүп, Максат учурашкансып баш ийкеп жылмайып койду. Максаттын жылмайганын көрүп, жардын үстүндө чоочуркап тургандар бирин-бири түрткүлөп

жардан ылдый суу жээгине түшүп келишти. Кыркылып, буталып жерде жаткан устундарга бир сыйра көз жүгүртүшкөн соң, Максат отурган жердин берирээгинде суудан соксоюп чыгып турган чоңураак ташка чыга калышып бири-бирин агымы күчтүү дарыянын ортосун карай түртө башташты. Жанатан унчукпай жаш өспүрүмдүрдү карап отурган Максат, тигилер тамаша аралаш бир-бирин сууга түртүп жатканын көрүп, сууга түшүп кетишсе агып кетишет деп корктубу, айтор тура калып аларга кыйкырып калды:

- Эй абайлагыла! Жыгылсаңар агып кетесиңер суу менен!

Таш үстүндө каткырышып, түртүнүшүп жатышкан жаш балдар бир саамга унчукпай Максатты тиктеп туруп калышып, анан араларынан элпегирээги үн катты:

- Жыгылбайбыз сууга, жөн эле тамашалашып ойноп жатабыз.

- Баргыла башка жака барып ойногула, кокустук деген болот, байкабай түшүп кетесиңер! – деди Максат турган кебетесинен жазбай кабагын түйүп.

Максаттын тыю салуусу тигилерге жакпады белем, мурдуларын чүйрүп, өздөрүнчө бирдеме деп күбүрөнүшүп таштан жээке ыргып түшө башташты. Жаш балдардын жардан жогору карай чыгып кетип жатканын көрүп Максат кайра суунун жээгидеги ордуна отура кетти. Чөк түшүп отуруп колун муздак сууга салаар менен жогорудан килейген жалпак таш учуп келип Максаттын алдындагы сууга түшүп, чачыраган суу Максатты баштан аяк суу кылды. Ыргып тура калып, бурулуп караса жар үстүндө жанагы майда шумпайлар боор тырмап каткырып күлүп

жатышыптыр. Максат тигилерди коркутуш үчүн эңкейе калып жер сыйпалап калды – Азыр көрсөтөм силерге ай тентектер десе! - деп кыйкырып. Тигилер жардын кырынан ары качып көрүнбөй калышты. Ансыз да суу болду дегенсип, Максат башындагы калпагын чечип калпагына суу толтуруп сузуп алып тигилер дагы келип калса суу чачам деп камданып турду. Аңгыча жогор жактан басып келаткан бирөөнүн буттарынан тоголонгон майда таштардын кулаган үнү угулуп калды. Жанагы балдар дагы бир нерсе кылып тийишкени келатышат го деп ойлогон Максат, бурулуп карабай туруп эле калпагындагы сууну чачып жиберди үн чыккан жака тура калып. Калпактагы суу, колуна кымыз куюлган чоң кесе көтөрүп, жарды кыялап түшүп келаткан Нурсулуунун үстүнө барып чачырады. Күтүлбөгөн жерден үстү башы суу болгон Нурсулуу кесесин кармаган бойдон “Аай” деп кыйкырып назик далыларын кууштуруп, жүзүн ала качып эңкейип туруп калды.

- Мен сизге эмне кылдым байке мынчалык? Эртеден бери неге эле коркутуп-үркүтөсүз? – деди таңыркаган Нурсулуу суу болгон узун кирпичтеринин арасынан Максатка сүзүлө тиктеп.

Сууну байкабай тиги бийкечтин үстүнө чачып алганын көргөн Максат, эмне болуп кеткенин түшүнбөй туруп калган Нурсулуудан дудаланып кечирим сурап, шашкалактап түшүндүргөнгө аракет кыла баштады:

- Ке- ке-кечирип коюңуз чоң кыз, тиги жаш балдар дагы тийишкени келатат деп ойлодум. Азыр эле жардын үстүнөн мага таш ыргытып атышкан...

Кыпкызыл болуп
адатынча кызарып уялып,
актанып сүйлөп жаткан
Максатты карап
Нурсулуунун жүзүндө
жылмаюу пайда болуп,
бир убакта үн катты:

- Алар ылдыйкы конуш
жака чуркап кетишти мен
келатканымда. Сизди
эртеден бери
тамактанбай ачка жүрөт
деп кымыз алып келдим
эле. Бирок байкашымча

анча деле ач эмес окшойсуз – деди өзүнүн суу болгон
үстү-башын карап жатып.

Нурсулуунун анча ачуусу келбегенине Максат жеңил
үшкүрүнүп алды:

- Чындап эле атайылаган жокмун бийкеч, кокустук болду.
Эрте менен деле сизди коркутайын деген ойум жок болчу,
эжем келатат деп ойлоп тамашалайын дегем. Ошого
силерден уялып тамак ичкени барбадым курсагым ачса да
– деди Максат күлүмсүрөп.

- Түшүндүргөнүңүз жакшы болду – деди Нурсулуу
жылмайып. – Болбосо жанааракта суу чачып
жибергениңизде сизди “жинди неме” окшойт деп да ойлоп
кеттим – деди колундагы кеседеги кымызды Максатка
сунуп жатып: - Меңиз, кымыз ичип алыңыз, бээнин сүтүнөн
жасалган кымыз, мобул дарыянын суусунан

аралаштырылып,... бирок суу аралашып калганына өзүңүз күнөөлүсүз – деп жылмайды.

- Эч нерсе эмес, боло берет. Мени туура түшүнгөнүңүзгө рахмат, таарынып каласызбы деп чочулап турдум эле – деп Максат күлүмсүрөп кымызды алып иче баштады. Нурсулуу суу жээгиндеги кичирээк ташка отуруп, бут кийимин чечип салып, эңкейип суу болгон этегин сыга баштады. Кымызды бир көтөргөн бойдон дароо кулкулдатып ичип болуп, Максат “рахмат” деп кесени кызга сунду. Нурсулуу отурган жеринен кесени алып, чайкагансып сууну сузуп алып кайра төгүп бир нерсени ойлонуп жаткандай болду.

- Ушундай түбү чукур кеселерден дагы барбы? – деп сурап Максат да отура кетти жанааракта отурган таштын үстүнө Нурсулуунун колундагы кесени жаңсап.

- Ооба, бар, Темир байкем жасайт мындай кеселерди атайын жыгачтан – деп баш ийкеп, эмне кылат кесени дегенсип Нурсулуу таңыркай карады Максатты.

- Мобул жасап жаткан нерсебизге керек болот ушундай кеселерден, сууну дарыядан сузуп алып жогору чыгарып турушат – деп Максат колдорун айландырып көрсөтүп, түшүндүрө баштады кызга жасап жатышкан суу кыймылдаткычын.

Кесеси менен сууну сузуп-төгүп, жанатан ойго батып Максатты кызыгуу менен угуп отурган Нурсулуу бир убакта үн катты:

- Сиздер жашаган жакта көп адам жашайт экен угушума караганда – деди майдаланып тал-тал болуп өрүлгөн капкара чачтарынын арасынан жалооруй тиктеп.

“Ооба” дегенсип баш ийкеген Максат, Нурсулуунун суудан тунук сулуу көздөрүнө, чырайлуу жүзүнө, сылык сүйлөгөн сөздөрүнө суктанып карап турду. Максаттын өзүнө кадалган көз карашынан ийменгенсип Нурсулуу көзүн ала качып шарылдап агып жаткан сууну тиктеп сөзүн улантты:

- Кандай жакшы силер жакта жашаган жаштарга, анткени көпчүлүктүн ичинен өз бактысын тандап алууга мүмкүнчүлүктөрү бар – деди Нурсулуу көңүлү чөккөнсүп.

Бул сөздөр менен Нурсулуу ичиндеги арманын айта албай жаткандай туюлду. Булар үчүн ылдыйкы конушта жашаган коңшу үй бүлөөдөн башка эл болбогондуктан, ошол үй бүлөөнүн өкүлдөрүнө үйлөнбөскө же турмушка чыкпаса аргалары жок да. Нурсулууну да жанагы обу жок Бекмырзага күйөөго беришмек. Максат муну түшүнүп турду. Бир азга унчукпай ойлоно калып, анан сүйлөдү:

- Ооба, жаштар көп биз жашаган жерде, бирок миңдеген адамдын ичинен өз бактысын издеп табуу – бул жалаң гана гүл өскөн талаадан эң жыттуу, эң татынакай гүлдү издөөгө барабар. А бул жерде болсо татынакай гүл дароо көзгө урунса керек тээтиги гүлгө окшоп – деп күлүмсүрөп дарыянын аркы бетиндеги жашыл чөптөрдүн арасынан бажырайып ачылып турган кооз гүлдү көрсөттү.

Түздөн-түз болбосо да кыйгач маани менен Максаттын Нурсулууну тиги татынакай гүлгө салыштырганын түшүнгөн бийкеч кичине уялгансып кызарып, сууну тиктеген бойдон жылмайып, кезектеги оюн айтып калды:

- Болушу мүмкүн. Бирок баары бир адамдар көп жашаган жерде жалгызсырабайсың, жашоо да кызыктуу болуш керек деп ойлойм...

- Ишенесизби билбейм, бирок миллиондогон адамдардын арасында жашап жатып өзүңдү жалгыз сезишиң мүмкүн. Анткени сени курчаган адамдардын баары жат. Кээде дубалдын ары жагында, бир кадам алыстыкта, коңшу батирде кимдер жашап жатканын да билбейсиң биз жашаган жерде. Мисалы биз бул жерге келгенибизде силер бизди кийиндирип, ичиндирип, жатаарга жай бердиңер. Ал эми биз жакта жатаарга жери жок, кийээрге кийими жок, жээрге тамагы жок ачкадан өлүп бараткандардын жанынан эч кейип койбой курсагы ток, кайгысы жок, колунда бар адамдардын кайдыгер өтүп баратканын көрөсүң - деп кейигендей кабагын чатып бир саамга ойлоно калып анан сөзүн улады:

- Бирок кызыктуусу кызыктуу. Биздин коомубуз ар түрдүү адамдарга бай. Ар күнү ар кандай окуялар болуп турат, жакшысы да – жаманы да. Адамдардын колдонгон буюмдары өнүккөн, жашоо шарттары бул жерге салыштырмалуу алда канча ыңгайлуу – деп сөзүн аяктады.

Сууну тиктеп унчукпай кызыгуу менен Максатты угуп отурган Нурсулуу ордуна туруп жатып:

- Маалымат үчүн рахмат байке! Мен барайын үйгө, жаман ойлоп калышпасын – деди.

- Рахмат сага да, кымыз үчүн, аябай даамдуу экен – деп Максат жанааракта чечип койгон бут кийимин кийип жаткан Нурсулуудан көзүн албай.

- Аш болсун! – деп кыялап жардан чыгып баратып төгүлгөн узун кирпичтеринин арасынан жоодураган көздөрү менен бир-эки жолу бурулуп күлүндөй карап кетип калды.

Жанаа эле жип-аркандарды көтөрүп боз үйлөр жактан келген Сейтек суу боюнда сүйлөшүп отурган Максат менен Нурсулууну көрүп тигилердин маегин бөлбөйүн десе керек, жардын үстүндө, тиштеринин ортосуна чөптүн бутагын кыстарып алып көктү тиктеп чалкасынан түшүп жаткан болчу. Дарыя жактан чыгып келген Нурсулуу, бою бийик бетегенин арасында узанган Сейтекти байкабай, кубанычтуу так секире басып өзүнчө кыңылдап ырдап өтүп кетти. Нурсулуунун көңүлдүү маанайын көрүп узата карап калган Сейтек, баш чайкап жылмайып койду. Ордунан туруп жиптерин көтөрүп ылдыйга Максаттын жанына түшүп барды.

Божомолдоп жасалган эсеп жана колдо болгон аспаптар менен суу тегирменин жасоого киришишти. Алгач бирдей узундуктагы төрт устунду атайын белгиленген жерден бири-бирине кайчылаштырып бышык байлашканда сегиз колдуу үч метр бийиктигинде дөңгөлөк пайда болду. Суу менен каршылашканда дөңгөлөктү кыймылга келтире турган кылып устундардын учтарын жалпайтып жонушту калака окшоштуруп. Бекемирээк болуш үчүн кошумча жыгачтар менен устундар кесилиштирип байланып, катырылды. Негизги жумушту бүтүрдүк деп сүйүнүп жатышты эле, көп өтпөй жаңылышканын байкашты. Көрсө баарынан кыйыны – бул бою үч метрлик килейген дөңгөлөктү шаркырап аккан дайранын үстүнө туруктуу кылып орнотуу болуп чыкты. Бир канча жолку аракеттеринен майнап чыкпай, дөңгөлөктү кармап турган дарыя жактагы ача устун туруксуз болуп кайра-кайра кулап

убара кылды. Бир ирет араң жасашкан нерсесин агызып жибере жаздашты. Дөңгөлөктүн экинчи буту жээктеги жардын кырына орнотулгандыктан бекем болуп, көйгөй жараткан жок.

Кеч жакындап күүгүм кирип калганда чоң таштардын жардамы менен тегирмендин суудагы бутун туруктуу кылып орнотууга мүмкүн болду. Сегиз колдуу килейген дөңгөлөк шар аккан дарыянын үстүндө суу күчү менен кадимкидей айланып жатты.

- Буюрса бүтүрдүк тууган! – деди Максат кубанганын жашырбай жанында делдейип турган Сейтекти далыга чапкылап.

Оозун ачып, айланып жаткан тегирменди тиктеп желкесин кашып турган Сейтек сурап калды:

- Бул неме кантип суу чыгарат эми жардын үстүнө?

- Тээтиги калактардын арка жагына сузгучтарды илишибиз керек суу чыгыш үчүн – деди Максат дөңгөлөктүн учтарын жаңсады.

- Кандай сузгуч керек эми буга?

- Түбү чукур идиш болсо боло берет кандай болсо да, сууну сузуп алганга жараса болду.

- Түшүндүм! И айтмакчы, жүрүңүз үй жака баралы анда, кечки тамакты ичкенче ишке жарай турган идиш караштырабыз.

- Мейли жүрү, курсак да ачты чын эле!

Экөө бети-колун дарыяга чайканып үйдү карай жөнөштү. Булар барганда конуштагылардын баары дасторконго отуруп жатышкан экен кечки тамака. Гүлайым эчак эле жергиликтүү кыз-келиндерге аралашып, очок башында бирдемелерди айтып берип жатыптыр аларга. Максат менен Сейтекте көрүп Бактыбек ава чакырып калды дасторконго:

- Ии келгиле жигиттер, кана жаңылыктардан айткылачы?

- Азыраак жумуш калды чоң ата буюрса жасап бүттүк – деди Сейтек дасторкон четиндеги төшөкө малдаш токунуп отуруп жатып.

- Оо жакшы, жакшы! Демек эгин-тегин жакында суу ичет экен да – деп сүйүнгөнүн жашырбай баш ийкеп жылмайды Бактыбек ава.

- Ооба, буюрса эртең суу чыгат жайыка – деди Максат.

- А баракелде балдарым, Кудай өмүрүңөрдү берсин!

Аңгыча нарыраактагы устунга жанааракта минип келген атын байлай коюп басып келген Темир байке да кызыгып сурап калды:

- Суу чыгарып жатасыңарбы бул жака? Кантип?

- Бул мейман бала эптүү тура! Кандайдыр бир ыкманы колдонуп суу чыгарып жатышат дарыядан Сейтек экөө, буюрса эшиктин алдына чейин суу келет экен – деп калды Сейтектин атасы.

- А болсун, болсун азаматтар! – деди Темир байке күлүмсүрөп тиги экөөнү алмак-салмак карап.

Максат көпчүлүктүн ичинде мактоого алынып жатканына ичтен сыймыктанып баш ийкеп жылмайып отурду. Көп өтпөй дасторконго тамак келип, баары тамактанууга киришти. Бир маалда Сейтек Максатты бөйрөкө түртүп: - Ушул жарайбы тегирменге? – деп шыбырап тамак куюлган колундагы түбү чукур кесени ишаарат кылды. Максат “жарайт” дегенсип баш ийкеди күлүмсүрөп. Дасторкон башында отургандарды санап чыккан Сейтек: - Жетөө даяр! – деп көз кысты. Сегизинчи сузгуч үчүн керек болгон идишти издеген экөөнүн көздөрү тамак ичип болуп, даарат алганы бараткан Бактыбек аванын колундагы оозу кенен жыгач кумганга урунду...

5-бөлүм. Эңиш

Адатынча таң агара электе эрте мененки намазга турган Бактыбек ава жайнамазын көтөрүп боз үйдөн чыкты. Жайнамазды кашаага илип коюп, боз үйдү айланып даарат алчу суу куюлган кумганын кайсактап издеп таппай калды. Нары-бери басып, жакын арадан издегенин таба албаган соң сайга барып эле даарат алып келейин деди окшойт, дарыя жака басты. Жакшылап таң ата элек болгондуктан сайга жеткичекти, аксакал дарыянын жээгиндеги жардын кырынан соксоюп көрүнүп айланып жаткан тегирменди байкабады. Бактыбек ава жардын кырына жеткенде, буттарынын алдындагы жердин былчылдап суу экенин байкады. Көзүн жүлжүйтүп арыраакты жакшылап тиктеп, сузгучтары менен сууну дарыядан алып чыгып, жар жака карай аккан жыгач арыкчага шатыратып төгүп айланып жаткан чоң дөңгөлөктү көрдү: - Баракелдее! Мына эми бул жерден үйдү карай, андан ары эгин талаасын көздөй арык казылса эле суу барат экен буюрса! – деп сүйүнүп арыкчадан агып келип жаткан сууга “Бисмилла” деп колун сунуп жууп, даарат ала баштады. Бети-башын жууп жатып дарыядан суу сузуп алып чыгып аткан сузгучтарды бир караса, көзүнө эрте менен таппай калган кумганы көрүнгөндөй болуп кетти. Көзүн жумуп ачып жакшылап тиктесе, жок, баардыгы бирдей эле болгон кесе-сузгучтар айланып жатыптыр: – Ие атаң гөрү, көзүмө көрүнүп кетти окшойт, астапрылла – деп чайканып бүтүп ордунан туруп үйдү көздөй кайтты.

Боз үйдүн жанына келип, жайнамазын жайып намазын окуп бүткөн соң, таягына сүйөнүп жайма-жай ордунан туруп Темир байкенин үйүн көздөй басты. Босогонун эшигин кыйгач ачып: - Темир балам, о Темир! – деп

шыбырап чакырып калды. – Оов...- деген уйкусураган добуш чыкты ар жактан.

– Темир, тура гой уулум, жүр, чык бери.

- Азыр ата...

Бираздан Темир байке чыкты, бутуна жарты чокойду иле салып: - Эмне болуп кетти ата, тынччылыкпы таң атпай? – деди шымын оңдонуп шымданып жатып.

- Тынччылык эле балам. Азыр сай жактан келдим. Сейтек менен тиги конок бала жасап коюшуптур дарыядан суу чыгарчу немени. Суу жардан бери агып атат жайылып. Арык казылса эле келет бул жака да шарылдап агып.

- Эмне арык казайынбы анда мен?

- Жок Темир, сен казбай эле кой. Тигилер ойгонсо өздөрү бүтүрөөр баштаган иштерин. Сен андан көрө бир бука танда союшка. Кан чыгарып, Куран окуп, бата берели балдарга, бизди, эгин-тегинибизди суу менен камсыз кылгандары үчүн. Ылдыйкы конушту да чакыралы, келип көрүп, эт жеп кетишсин.

- Макул ата! Анда келиниңизди да ойготоюн. Кыздар менен кошо боорсок-токоч жасап, даярдык жасай беришсин дасторконго.

- Ии ошондой кыл балам. Мен барып кичине жамбаштап жатайын, белим ооруй турган болуп калды, карылык да карылык... и айтмакчы менин даарат алчу кумганымды көрбөдүңбү балам?

- Жок көрбөдүм – деди босогону аттап ичкери кирип баратып Темир байке.

- Атаң гөрү кайда житип кетти десең – деп аксакал өзүнчө сүйлөнүп басып кетти.

Колотту курчаган тоолордун чыгыш жагындагы чокуларынан көрүнгөн күндүн назик нурлары боз үйдүн босогосунун кычыгынан сүзүлүп кирип, кечинде кеч чарчап келип узанып уктап жаткан Максаттын жүзүнөн эркелетип кытыгылай баштады. Күндөн жүзүн ала качып, бери оодарылып жата кеткен Максат көзүн ачып, эчак эле таң атканын байкады. Башын көтөрүп караса эжеси жаткан жериндеги төшөк-жууркандарын бир четке жыйып коюп эбак туруп кетиптир. Бул жерге келгени Гүлайым таптакыр өзгөрдү. Буга, өзү айткан тагдырдын сыноосу себепкер болдубу, же бул жердеги айлана-чөйрө, жүрөгүндө кири жок, меймандос жергиликтүү адамдардын мамилеси себепкер болдубу ким билет, иши кылып азыр мурдагы сөгүнгөн, орой, түшкө дейре уктаган уйкучу, жалкоо эжеси жок, таптакыр башка. Мүнөзү өзгөргөндөн тышкары Гүлайымдын эмгекчил болуп баратканы да кубандырбай койбойт. Кечээ түшкө чейин картошка чаап колдорун жоорутса, кечке жакын тамак-ашка кол кабыш кылып очок башында жайдары күлүп жүргөнү таң калтырат. “Менин оюмча, эң негизгиси бул – эжемин элеттик адамдарга болгон көз карашы өзгөрдү окшойт” деп ойлоно кетти Максат. “Булар да биздей эле адамдар экенин, кээ тармакта билим деңгээли боюнча эле айырмабыз болбосо, адамдык сапат боюнча кадимки эле биздей, балким жан дүйнө тазалыгы боюнча бизден да таза адамдар экендигин” түшүнгөндүр балким эжем деди өзүнчө күбүрөнүп.

Аңгыча тышкарыдан жаш балдардын ызы-чуу салып ойноп жүргөндөрү угулуп калды. Көп өтпөй бирөөсү бирдеме деп кыйкырып, аны коштой калгандары дүбүрөп жүгүрүп бир жака узап кетишти. Туруп сыртка чыгайын деди окшойт, Максат жаткан жеринен түзөлүп тура баштаганда, далыларынын, колунун булчуңдарынын катуу ооруп жатканын сизди. Кечээ кечке кетмен кармап, балта чапканга эзилип калган го чамасы өмүрүндө биринчи жолу оор кара жумушту кылганына. Акырын туруп, шашпай кийинип тышка чыгып, жаркырап тийген күндүн нурун алаканы менен калкалап, көзүн жүлжүйтүп айланага көз чаптырып калды. Туштагы үйдүн жанында кыз-келиндер адатынча казан башында жүрүшөт, бирок бүгүн негедир бири калбай иш менен алек болуп, демейдегиден көбүрөөк убара болуп жатышкандай сезилди. Анын үстүнө көзү-кашын боёнуп, жасанып да алышкан окшойт. Эжеси Гүлайым да араларында. Максатты көрүп кол булгалап койду күлүндөп. Кыздарга бирдемкелерди айтып берип күлдүрүп Темир байке жүрөт бир колуна балта, бир колуна чара көтөрүп. Нарыраакты караса, мурдагы күнү жаңы келгенде түштөнүшкөн дарактын түбүнө чоң дасторкон жайылыптыр. Дасторкондун тегеректеп чайдан ууртап Бактыбек аксакал, Сейтек менен Темир байкенин аталары жана дагы эки-үч чоочун Максат тааныбаган кишилер отурушкан экен. Чамасы ылдыйкы конуштан келишкен го. “Ой айтмакчы, башка кайдан келишмек эле бул жерге дагы” – деп өзүнчө жылмайып койду. Сай жака көз чаптырса, жанааракта топурап чуркап жүрүшкөн жаш балдар ошол жакта экен. Араларынан Сейтектин калпак кийген башы бир көрүнүп, бир жок болуп кетет. Кетмендин көтөрүлүп түшүп жатканына караганда, арык чаап жаткан го суу тегирменден бул тарапка карай. Ошол жака

барайынчы деп жөнөгөн Максат очок башындагы кыз-келиндердин жанынан өтүп баратып саламдашып калды. Тигилер жапырт алик алышып, аларга кошулуп жүргөн эжеси: – Ай иним, сен уйкучу болуп алдың го жаман! – деп тийишти күлүп.

- Жок, уйкучу болбой эле, кечээ кеч жаттык да, ошого – деп желкесин тырмап жылмайды Максат.

- Айран же кымыз ичесизби байке? – деп Нурсулуу сурап калды жоодураган көздөрү күлүндөп.

- Мм мэйли, кымыз болсо ичейин – деди Максат ордунда токтоп.

- Ушу кичүү кыз Максатты көрсө эле элпек болуп кете турган болду – деп нарыда боорсок бышырып жаткан Сырга жеңе тамашалады Нурсулууга тийиштирип. – Мурда жоош эле жүрчү эле, азыр бой көтөрүп, иним Бекмырзаны чанып калыптыр тообо. Сырга жеңенин сөзүн коштой кыздар кыткылыктап күлүп калышты.

- Ай жеңе, болду эми, азыр Темир байкеме арызданам – деп бир колуна териден жасалган чаначты көтөрүп келаткан Нурсулуу экинчи колу менен тамаша аралаш жеңесине муш кезеп калды.

- Меңиз, ичип алыңыз байке ушул чаначтан эле, кесеге куюп берейин десем кеселер жок, кайда кеткени белгисиз – деди жылмайып колундагы кымыз куюлган чаначты Максатка сунуп жатып. Чаначтын түбүн жогору көтөрүп кымыз ичип жаткан Максаттын эсине кечээ түнү Сейтек экөө бул жактан уруксатсыз ташып кетип суу тегирменге орноткон кеселер жана Бактыбек аванын кумганы түшө

калды эле, күлкүсү келип ичип аткан кымызын үстү-башына төгүп ала жаздады. Араңдан күлкүсүн тыйып, кымыздан тоё ичип алып, Нурсулууга “рахмат” айтып, короонун жанында турган кетменди желкеге асып Сейтекти көздөй бет алды.

Сейтек экөө арыкты казып бүтүргөнчө убакыт түш болду. Шарылдаган арык толо суу боз үйлөрдүн жанынан агып өтүп, кечээ эле топурагы жумшартылган картошка эгилген аянтка барып жерге сиңип кетип жатты. Улуу-кичүү, аял-эркек дебей баары жабалактап суу агып жаткан арыкты карап кубанып турушту Максат менен Сейтеке ырахмат айтып.

- Аябай жакшы иш болду балдарым! Бүгүнкө суу картөшкөгө ага берсин, эртең буудайга койобуз. Кана эмесе, ушул суусап жаткан эгин талаасын жашарткан, Кудай жалгап бешенебизге келип калган, өнөрлүү балдарыбызга Жараткан узун өмүр, бакыт берсин! Каалаган тилектерине жетишсин ылаайым! Оомин! – деп Бактыбек ава колун жайып жогору көтөргөндө аны коштой ал жерде тургандардын баары жапырт бата кылып калышты.

Аңгыча ылдыйкы конуш тараптан жөө, атчан болуп келаткан калың топ кишилердин карааны көрүнүп калды.

- Ии кокуй конокторубуз да келип калышты! Сырга, тамагыңар эмне болду? Темир этиңер бышайын дедиби? – деп Сейтектин энеси шаштырып сураштырып калды.

Кыз-келиндер очок жакты көздөй шыпылдай басып кетишти.

- Эт даяр болот бираздан, азыр казанда кайнап жатат. Айтмакчы семиз чыкты сойгон букабыз! – деди Темир байке арыктагы сууга колун чайкап жатып.

- А жакшы болуптур аябай, бала-чака болуп этке тоюнат экенбиз анда – деп башын ийкеди Бактыбек ава.

- Темир байке бир оюн уюштурбайлыбы, ылдыйкы конуштун жаштары да келатышпайбы?- деди Сейтек отурган жеринен.

- Эмне оюн?

- Билбейм, күрөш, эңиш, кыз куумайбы, иши кылып бир нерсе уюштурсак болбойбу?

- Неге болбосун, уюштурабыз буюрса!

- Жакшы болот! – деп Сейтек сүйүнүп калды.

Кары-картаң, жаштар, майда-чүйдө балдар болуп жалпысынан жыйырма беш - отуз чакты киши келишти ылдыйкы конуштан болжол менен. Атасынын атын коштой бастырып, атынын үстүндө чокчоюп отуруп Бекмырза да келди авасынын балдары менен бирге. Эркек кишилер бир топ, аялдар-кемпирлер бир топ болуп дарактын түбүндөгү дасторконго отурушуп, бири-биринин эсенчилигин сурашып, божурашып сүйлөшүп отуруп калышты. Аттарын нарыраака кишендеп кайткан Бекмырза, жанагы инилери менен бирге койкондой басып очок башында этти казандан чарага чыгарып жаткан Темир байке менен келип учурашып калышты. Эки колу тең бош эмес болгонуна байланыштуу Темир байке чөмүч кармаган колунун

билегин сунуп калды: - Ии келгиле баатырлар!
Кандайсыңар?

- Бизде жаман болчу беле? Бизде ар дайым жакшылык. Жаманды да жакшыртабыз - деп Темир байкенин ары жагында дөңгөчтө олтурушкан Максат менен Сейтектин жанына келип: - Туурабы назик жигит? – деп Бекмырза Максаттын колун катуу сыгып саламдашты адатынча кытмыр жылмайып. Катуу кысылган колунун ооруганын билдирбейин деп Максат үн чыгарбаса да кызара түшкөн жүзүнөн байкалып турду. Сейтек менен кол алышып учурашып, арыда жүргөн кыз-келиндер менен ал-ахыбал сурашып калды Бекмырза бакылдап сүйлөп. Бекмырзанын бул жолу да келип-келбей атып эл көзүнчө басмырлоосу Максаттын жанын кашайтты. “Коёндой коркок болуп жашагыча, бүркүт болуп кенен аба жутуп жашап, тоого урунуп өлөйүн” дедиби, айтор жигиттик эркин жүрөгүнө топтоп, терең дем алып, отурган жеринен туруп арыда тоодой болуп дөлдөйүп турган Бекмырзага ачуу менен коркуу аралаш азыраак титиреген добушу менен ал жердегилердин баары уга турган кылып:

- Бекмырза! – деди.

Нарыда кыз-келиндерге бирдемелерди айтып жаткан сөзүн токтотуп бурулуп караган Бекмырза, кабагын чатып турган Максатты көрүп, жүзүнөн жылмаюу кетип, таңыркоо пайда болду:

- Ии эмне болуп кетти?

- Бекмырза! Мен сени тамактан кийин ат үстүндө эңишке чакырам! – деди Максат азыраак тайсалдаса да ишеничтүү үн менен.

Жанатан таңыркап карап калган Бекмырза күтүлбөгөн жерден “ха ха хаа” – деп каткырып жиберди.

- Сен мени чындап эле эңишке чакырып жатасыңбы? хаха хаа... ой бул мени менен эңишем дейт - деп жанында коштоп жүргөндөрүнө кайрылып, ага кошулуп алар да каткырып калышты: Ха ха ха ой боорум, боорум эзиле турган болду! А бирок эмнеге тамактан кийин? Азыр эле баштайлы. Же “эт жесем күч кирип кетет” деп ойлоп жатасыңбы? Хи хи

Тигинин тоготпой шылдыңдап жатканына ого бетер жини келген Максат тайманбай жооп берди:

- Тамака тойсо Бекмырза аттан оорурак кулайт деп атайын тамак ичип алалы деп жатам!

Максаттын бул сөзүнө Темир байке, Сейтек баш болуп айланадагылар “дуу” этип жапырт күлүп жиберишти.

Тигинин коркпостон мыскыл аралаш жооп берип жатканына жаны кашайган Бекмырза көзүн чакчайтып:

- Макул, сен айткандай болсун! Тамактан кийин көрөбүз кимдин кандай кулаарын аттан – деп кекенип ызырына сүйлөдү Бекмырза.

- Койгулачы Максат байке, Бекмырза, уруш чыгарбагылачы жөн жерден – деп арыда Сырга жеңеге жардамдашып аткан Нурсулуу жалооруй карады кабатырлануу менен.

-Чындап эле койгула баатырлар, андан көрө кыз куумай уюштуралы. Мына муногу бийкечти атка мингизип алып кубалагыла – деп Нурсулууну жаңсады казандагы эт менен

алек болуп аткан Темир байке жылмайып: - Ким кууп жетсе ошол утат экөөңөрдүн мелдешиңерде. Кандай дейсиңер?

- Жок! Биз келишип койдук эңишебиз деп. Эңиште ким утса, ошол чыгат кыз куумайга Нурсулуу менен! – деп Бекмырза кесе сүйлөп басып кетти дасторкон жайылган жакты көздөй.

-Эмне бирөөлөр урушуп жатышабы? – деп Нурсулуудан сурап калды боз үйдөн бош табактарды алып чыкканы кирип кетип, Максат менен Бекмырзанын ортосунда болуп өткөн маекти укпай калган Гүлайым.

- Иниңиз тээтиги ылдыйкы конуштан келген Бекмырза менен ат үстүндө эңишке чыкмакчы болуп жатат, кой чыкпа деп айтыңызчы, биз айтсак ынабай коюшту. Тиги Бекмырза алда канча күчтүү да, аны жөн эле сүйрөп түшүрүп салат аттан – деп тынчсызданды Нурсулуу Максатты аяп.

- Максат! – деп кайрылды Гүлайым нарыда Сейтек менен бир нерсени сүйлөшүп жаткан инисине: - Иним сен биринчи атка дурусураак миништи үйрөнүп алсаң боло, ат үстүндө күрөшөөрдөн мурун! Жыгылып бир жериңди сындырып алып жүрбө.

Кыжаалат болуп жаткан эжесинин көңүлүн тынчтандырып коёюн деди окшойт, ишеничтүү сүйлөдү Максат жылмайып:

- Кабатыр болбоңуз Гүлайым эже! Эңиштен өлүп калбайм, көп болсо жыгылам да. Жигитти башка нерсе өлтүрөт. Макал бар го, кандай эле? “Коёнду камыш – жигитти намыс өлтүрөт” дейт беле?

- Ии мейли эми, өзүң билесиң, жаш бала эмессиң го акыры. Буту-колун сынса мейли, сакайып кетет, өзүң аман болсоң болду – деп Гүлайым күлүмсүрөп кол шилтеп койду.

Килейген чоң табактарга жилик-жилик эттер салынып, дасторконду тегеректеп отурган эки конуштун элинин ортосуна коюла баштады. Дасторкондун үстү боорсок-токоч, куру жемиштерге толуп кетти. Тамак үстүндө негизги кеп конуштун жаңы коноктору жана дарыядан чыгарылган суу жөнүндө болду. Ылдыйкы конуштун аксакалдары: “Бизге дагы суу чыгарып бер балам” деп суранып калышты Максаттан. Максат макулдугун билдирип баш ийкеп жылмайып коюп отурганы менен бироздан Бекмырза менен боло турган эңиш тууралуу ойлонуп ичинен кабатыр болуп, жүрөгү дүкүлдөп согуп жатты. Ылдыйкы конуштун эрке баласы Бекмырза болсо анда-санда Максатты карап ууртунан кытмыр жылмайып, килейген жиликти кемирип отурду. Чала-була тамактан шам-шум этип туруп кеткен эки конуштун жаш балдары чурулдашып ары-бери чуркап, тегеректи чаңытып ойноп жатышты. Эмне кылышсын анан, ойношсо оюнга тойбой турган убактары да.

Тамак желип бүтүп, отургандар өз ара күбүрөшүп сүйлөшүп, көө бири тиш чукулап, көө бири курсак сылап отуруп калышты. Бир маалда калдайып малдаш токунуп отурган жеринен чөгөлөп отура калган Бекмырза аксакалдарга кайрылып калды:

- Кана эмесе аваларым! Бизге батаңарды бергиле биз туралы да силерге эңиш көрсөтөлү тиги конок жигит менен – деп колун жайды.

- Эу Бекмырза балам, жыйыштыр ал жоругунду, дагы эмнени баштаганы атасың? Жайына кой тиги жигитти – деп Бактыбек ава кабагын түйүп сүйлөнө кетти.

- Апээй десе Бактыбек ава, мен баштап аткан жокмун бул жорукту! Тиги жигитиңиз өзү чакырды “кел эңишебиз” деп – деди актанып Бекмырза.

- Ошондойбу? – деди таңкалгандай аксакал Максатты тиктеп.

- Ооба, мен өзүм чакырдым Бекмырзаны, мени алсыз деп ойлоп жатканы үчүн! – деди Максат колун майлыка аарчып, отурган жеринен туруп жатып.

- Мм мейли андай болсо, бирок этияттагыла бир-бириңерди... – деп Бактыбек ава кабатырлануу менен Максатты карап калды.

Отурган элдин баары негизги окуя боло турган тарапка бурулуп оңдонуп отуруп күтүп калышты. Жада калса кутуруп чуркап ойноп жүргөн жаш балдар да оюндарын токтотуп божурашып сүйлөшүп эңишчилердин кимиси жеңээрин өз ара талкулоого киришти. Ылдыйкы конуштун жаш балдары Бекмырзанын тарабын талашышса, жогорку конуштуктар Максаттын жеңээрине өздөрү ишенбей турушса да боор тартып жатышты. Эңишке түшө турган эки тарап жардамчыларынын коштоосунда аттарын камдап, балбандарына бел жоолук байлап катуу даярданышты.

- Бир билгениңиз бар го деп ойлоп жатам, Бекмырза менен эңишке коркпой чыгып жатканыңызга караганда? – деп

таңыркап сурап калды Сейтек Максат мине турган атты токуп жатып.

- Бар – деди Максат жооп күтүп карап калган Сейтекти карап: - Бирок, болбогон күндө деле чыкмакмын ал менен эңишүүгө. Анткени “коркокту кубалай берсе баатыр болуп кетет” дегендей, Бекмырзанын ар жолкусунда мени мазактаганы намысыма тийди – деп күлүмсүрөдү Максат.

- Башта ойлоп жаттым эле ачууга алдырып бекер мелдешип алды деп, азыр көңүлүм тынчып калды.Туура эле кылдыңыз бирок, намыс жогору. Буюрса жеңесиз! – деди Сейтек муштумун бекем түйүп.

Аңгыча ары жактан атына ыргып минип койкоңдоп Бекмырза ортого чыга келди. Камчысын оозуна тиштеп, жеңдерин билектеринен жогору түрө салып, сол колу менен бөйрөгүн таянып ары-бери бастырып атаандашын күтүп туруп калды.

- Муногу ээрдин башын коё бербегенге аракет кылыңыз, үзөнгүнү да катуурак тээп туруңуз, көбүрөөк туруштук бериш үчүн тигиге – деп акыркы насааттарын берип жатты Сейтек тизгинди Максатка узатып жатып.

Ээрде өзүн ишеничтүү сезүүгө аракет кылып, Максат да чыкты ортого акырын бастырып.

Көзөмөлдөөчү болуп дайындалган Темир байке экөөнүн аттарын тизгинден кармап, эңиштин эрежелерин кыскача түшүндүрүп өттү:

- Бириң-бири урмай-сокмой, тиштемей жок, атаандашыңарды колдон, билектен, белден кармап атынан сүйрөп түшүрүшүңөр керек. Ким биринчи жерге

жыгылса ошол утулган болот. Утулган тарап жаңжал салмай да жок. Кана эмесе, аттардын буттарына, балбандардын билектерине күч берсин, баштагыла! – деп Темир байке чекеге чыгып эңишти баштоого уруксат берди.

Тегеректеп карап отурган эки конуштун эли жабылып кыйкырып, өз балбанын колдоп сүрөп калышты. Ичинен Максатты аяп, жүзүнөн тынчсызданганы билинип, окуянын эмне болуп аяктарын ойлогондон да коркуп, арыда кыз-келиндердин жанында Нурсулуу да карап турду бир четте. Дароо эле аты менен омуруу салдырып келген Бекмырза Максатты билектен алууга умтулду. Биринчи жолу эңишке түшүп аткан Максат тайсалдап атынын башын буруп бастырып качып, тигиге карматпоого далалаттанып жатты.

- Оой качпай бастыр бери, кыз куумай эмес бул сага! – деп мазактай күлүп Бекмырза тигинин аркасынан калбай кууп:
- Кана мени оодармакчы болуп жаттың эле го? - деп ээрден бери эңилип Максатты тизгин кармаган колдон алды. Максаттын колу менен кошо тизгин да тартылып, атынын башы Бекмырза жака бурулуп анын атын сүрөп, экөө ортону чаңытып ордуларында айланып туруп калышты. Эки тараптын колдоочулары кыйкырышып, өз эңишчилерине “тигиндей кармай, мындай тарт” деп акыл үйрөтүп жатышты. Көпчүлүктүн ызы-чуу кыйкырыгынын арасынан Сейтектин “ээрди коё бербей!” деген үнүн уга калып, ээрден көчүгү ажырап бараткан Максат эки колдоп тырмышып ээрдин башына жармашып алды. Тердеп, бышылдап деп алып, Бекмырза тигини билектен булкуп тартып аттан оодарганга аракеттенсе да, ээрге кенедей бекем жармашып алган Максат моюн бербей жатты. Бекмырза булкуган сайын беркинин аты нары-бери жылат,

бирок майнап жок. Буга кыжыры кайнаган Бекмырза ого бетер күчкө салып булкуп тарткылап, бирок көп өтпөй бекер эле күч коротуп жатканын түшүнүп, тигинин ээрге жармашкан колдорун ажыратууга аракеттенип баштады. Бекмырзанын бул жолку чабуулуна туруштук бере албай Максаттын оң колу ээрдин башынан ажырай түштү. Учурдан пайдаланып атаандашынан алда канча күчтүү болгон Бекмырза, Максаттын колун тарткан бойдон сандын астына басууга далалаттанып, ошол эле убакта үзөнгүнү койгулап атын бастырууга ниеттенди. Мындай кетиште көп өтпөй кулаарын түшүнгөн Максат бир колу менен ээрдин башын коё бербей бекем кармап, Бекмырза чыканактан алып тарткылап жаткан экинчи колунун учу менен Бекмырзанын ээринин басмайылын сыйпалап издеп жатты. Бир убакта кайыш басмайылдын байланган жерине манжалары урунуп, гүрмөк илинген жиптин учун кармап бардык күчү менен тарткылай баштады. Бул жакта карап тургандарга Максат оң колун тигинин бутунун астынан тартып чыгарып алууга аракеттенип жаткандай туюлду. Башта Максаттын дароо эле жыгылаарын ойлоп, эңиштин мынчалык кызыктуу болоорун күтпөгөн күйөрмандар ордуларынан тура калып колдоп киришти. Бир убакта Максаттын басмайылдын жибин кармаган колунун учу бошой түштү. Мурдатан ойлогонуштурган ою ишке ашканына көзү жеткен Максат, бир колу менен ээрге жармашып, экинчи колун тигинин колдорунан бошотуу үчүн болгон күчү менен өзүнө тартып калды. Күтүлбөгөн жерден басмайылы чечилип, бошогон ээри менен кошо аттан кыйшая баштаган Бекмырза көздөрү алайып, Максаттын колун коё берип жиберип тең салмактыгын жоготпоо үчүн ат үстүндө оңдонуп отуруп калууга аракет кылды, бирок үлгүргөн жок. Максат колун тартып алаар

менен “гүп” эткен добуш менен бирге оңор эмес салмактагы Бекмырза ээр-жабдыгы менен кошо аттан оодарылып жерге кулап, чаңга аралашып жатып калды. Жогорку конуштун тургундары кары-жашы дебей жапырт тура калып кол чаап, жаш балдар кубанычтарын жашыра албай ордуларында секирип, жанатан кабатырланып карап турган Сейтек сүйүнгөнүнөн жүгүрүп келип Максатты колдон алып куттуктап:

- Биздин баатыр жеңди, ха ха! Оңой көрүнгөн менен оңор эмес биздин балбан! – деп кыйкырып калды.

Нары жакта эл катарында турган эжеси Гүлайым да: - Азаматсың Максат! – деп кубанып секирип кол булгалады.

Жигиттик намысын коргоо үчүн тобокелге салып, килейген атаандашы менен эңишке чыгып жеңгенине өзү да ишене албай сүйүнүчтөн көзү тумандап айланасын кубанычтуу карап турду Максат ат үстүндө.

Тердеген жүзү-башына жабышкан чаңга буланган Бекмырза оозундагы топурак аралашкан шилекейин түкүрүнүп, отурган жеринен: - Ээй эл-журт! Темир байке! Басмайыл бошоп кетти, мен кулаган жокмун, жаңыдан кылалы эңишти! – деп жаңжал сала баштады.

- Сен кулабай анан мен куладымбы? Жыгылган күрөшкө тойбойт болбочу Бекмырза! – деп каршы чыкты Сейтек.

Эңиштин көзөмөлчүсү болгон Темир байке да жалдырап карап калган Бекмырзага “болду бүттү” дегенсип күлүмсүрөп желкесин кагып, колдорун жайып, баш чайкады. Ызасына чыдабаган Бекмырза камчысын жерге чаап, арыда “ээсин жоготкон” жайдак атты жүгөндөн

кармап турган инисин карап: - Эээнеңди... бери кел сен бул жака! Басмайыл тартышты билбейсиңби сен? – деп ордунан тура калып нары жакта көздөрү чакчайып эмне дээрин билбей карап калган инисине атырылып барып көчүкө тээп кубалап кетти сөгүнгөн бойдон. Балким калп эле инисин кубаламыш болуп шылтоолоп, өзүнөн алда канча алсыз жигиттен жыгылганына элден уялып качып кеттиби, ким билет.

- Аа баракелде балам! Өнөрлүү гана эмес, намысыңа бек жигит экенсиң! – деп төрдө отурган Бактыбек ава баш ийкеп жылмайды.

- Кана жигиттин байгеси? Эмне байге берилмек болгон жеңүүчүгө? – деп сурап калды аксакалдардын бирөө.

- Эңиште женген кыз куумайга чыкмай болгон Нурсулуу менен – деди Сейтек, Максат минип турган аттын көкүлүнөн сылап жатып.

- И кокуй, неге антип мелдешип жүрөт булар? Же бул экөөнүн талашканы менин кызымбы? – деп таңыркагансыды элечек кийип балпайып, аялдардын тобунда отурган Нурсулуунун энеси.

- Жок, жөн эле ошентип макулдашканбыз жанааракта, туурабы Темир байке? - деди Сейтек.

Темир байке баш ийкеп тастыктады.

- Мобул жигитиңер талашса да талашпаса да биз болочок келинибизди эч кимге бербейбиз кудагый, билип кой! – деп чыйылдады жанатан унчукпай отурган Бекмырза тараптан бир байбиче чечкиндүү сүйлөп.

- Көрө жатаарбыз аны убактысы келгенде, сыртынан тон бычпай эле коё туралы... – деди Нурсулуунун энеси.

Аңгыча боз үйлөрдүн ары жагынан атасы энчилеп берген ак байталын минип жорголотто бастырып Нурсулуу чыга келди көз жоосун алып. Тал-тал майда өрүлгөн чачтарын бириктирип аркага байлап, башына апапак жоолук салынып, өзү саймалап кооздогон тердик-ээрин токуптур байталына. Күн нуруна чагылышкан күмүш түстүү жалдары кооз таралып, көкүлү көзүнө чейин түшкөн сулуу ат минген сулуу бийкечтен көзүн айыра албай Нурсулууну биринчи жолу көрүп жаткансып бир саамга суктанып карап калган Максат эңкейип Сейтектин кулагына шыбырап сурады:

- Эмне кылышым керек? Кууп жетип кармашым керекпи?

- Ооба, кууп жетип Нурсулуунун бетинен өбүшүңүз керек, колдон келеби? – деп күлүмсүрөдү Сейтек.

- Аракет кылабыз... – деп жылмайды Максат кичине уялгансып кызарып.

Элдер топтолуп отурган жерге бастырып келген Нурсулууга Темир байке жакындап барып: - Кайсы жерге чейин чабасыңар? – деп сурап калды.

Нурсулуу билбейм дегенсип ийин кууштурду жылмайып.

- Кайсы жерге чейин болсун аралык? Кай жерге чейин чабышсын? – деп элге кайрылды Темир байке.

- Ой Темир! Кокустан эгин талаасын аралап кетишпесин ылдыйдагы, жогору карай чабышсын жогору, дарыя бойлой, шаркыратма жака – деди төрдөгү Бактыбек аватаягы менен жаңсап.

- Макул ата, ошондой кылалы анда! Түшүндүңөр да ээ, Нурсулуу, сен шаркыратмага чейин чаап жеткирбей кайра кайтып келишиң керек, а сен болсо тескерисинче кууп жетишиң керек? – деди Темир байке Максат менен Нурсулууга бурулуп.

- Макул – деп жарыша жооп берип баш ийкешти берки экөө.

Кыз-куумайдын эрежеси боюнча кыз жигиттен бир канча алдыраактан баштап ат чаап жөнөйт экен. Максат элдер турган жерде калып, Нурсулуу көз ченем менен жүз кадамдай аралыкка атын бастырып барып, бери бурулуп белги күтүп туруп калды. Жогору кармап көтөрүп турган колундагы жоолукту Темир байке ылдый карай шилтегенде кыз-жигит чабандестер аттарын чаап жөнөштү. Элдер кыйкырык-сүрөөн менен тигилерди узатып калышты. Арты жагын чаңытып ак байталы менен Нурсулуу заматта отургандарга көрүнбөй узап кетти. Өмүрүндө ат чаап көрбөгөн Максат кулап калбайын дегенсип, бир колу менен ээрдин башын кармап, экинчи колу менен тизгинди силкип чочулап баратты ат жалында. Алды жагын карап, Нурсулуунун кыйла алыстап кеткенин көрүп “ушул кызчалык жокмунбу” дедиби, айтор ээрди коё берип, атын камчылап ылдамдай баштады. Алды жактагы күүлдөп агып тоонун боорунан түшүп жаткан шаркыратмага жакындап калганда бир караса, Нурсулуу топ дарактардын ары жагынан айланып кайра артка кайта баштаптыр. Айланып жүрбөй алдынан торой чыгам деди окшойт, Максат атынын башын булкуп оңго бура салды эле, аты оңго кетип, өзү аттын үстүнөн туура ыргып жерге жыгылып, бир эки жолу тоголонуп барып жатып калды.

Арыдан чаап өтүп бараткан Нурсулуу тигинин аттан кулаганын көрүп, тизгинди болгон күчү менен тартып атын токтотуп буруп, Максатты көздөй шашылып бастырып жөнөп калды. Жакындап келип атынан ылдам түшүп, жерде чалкасынан жаткан Максатты баш жагына келип тизелеп отура калып, корккон көздөрү менен карап, титиреген добуш менен: - Байке амансызбы? – деп кыймылсыз жаткан жигитти бир эки булкуп көрүп, эч өзгөрүү байкабаган соң эңкейе калып тигинин жүрөгүнө кулак төшөп калды. “Кызык, жүрөгү согуп жатат, ээси ооп калдыбы же” – деп ойлонуп Максаттын жүзүнө үңүлүп карай баштаганда жанатан өлүмүш болуп жаткан неме башын көтөрө калып “чоп” эттирип Нурсулуунун эрдинен өөп алды. “Оой” – деп чочуп, артка карай өзүн ала качкан Нурсулуу тигини жаактан ары чаап калды:

- Адамды коркутуп өлтүрө турган болдуңуз го!

- Оюндун эрежеси ушундай экен да, кууп жетип өбүшүм керек экен... – деп Максат күлүмсүрөп актанып калды жаткан жеринен башын көтөрүп.

- Мен аны айткан жокмун, өлүмүш болуп жатып алганыңызды айтып жатам коркутуп!

- Минтип жатып албай, жыгылып кайра тура калсам токтобой кете берет элең да! – деп Максат күлүп жерди таянып ордунан турмакчы болуп келатып “Охх” деп жүзүн тырыштырып, оң колу менен сол колунун чыканагын кармап кайра отуруп калды.

Дагы тамашалап жатат деп ойлогон Нурсулуу ишенбей карап:

- Ии ишендим! Дагы эмне кылып жибермекчи болуп жатасыз? – деди жылмайып.

- Жок чындап эле сол колум иштебей жатат! – деди Максат эрдин тиштеп.

Максаттын сол колун жакшылап тиктеп алып Нурсулуунун жүрөгү шуу дей түштү. Колунун чыканагынын ылдый жагы өзүнчө салаңдап жүрөт. Тигинин жыгылганда колун чыгарып алганын түшүнгөн Нурсулуу дароо башындагы жоолугун чече салып: - Сиз кыймылдабай отура туруңуз, колуңуз чыгып кеткен окшойт. Таңып алып үйгө баралы, Темир байкем салышты билет. Сейтектики да ушундай болгон. – деди жоолугу менен колду байлап, жолуктун берки учун Максаттын мойнуна илип жатып: - Катуу ооруган жокпу?

- Жок катуу деле ооруган жок, болгону иштебей калды – деди кыздын камкордугуна ичинен ыраазы болгон Максат, оң колунун жардамы менен ордуна туруп жатып.

Нурсулуу атын жетелеп Максатты жандай жөө басып, экөө үйлөр жакты карай кайтышты. Максаттын аты чуркаган бойдон токтобой конуш жака кеткен белем, жакын арадан көрүнбөдү. Бийиктиги белге жеткен жыпар жыттуу гүл аралаш жашыл бетегени аралай басып келатып, Нурсулуу жанында бараткан Максатты узун кирпичтеринин арасынан сүзүлө карап күлүмсүрөп сурап калды:

- Сиз жанааракта мени кыз-куумайдан утуш үчүн эле өптүңүзбү?

Мындай күтүлбөгөн суроого жүзү кызара түшкөн Максат бирозга унчукпай калып, анан жылмайып жооп берди:

- Билбейм чынын айтсам...

Экөө тең бир саамга үн катпай өздөрүнчө ойго батып келатышты. Бир убакта тынчтыкты бузуп Нурсулуу дагы суроо узатты:

- Сиздин тиги жакта сүйгөнүңүз бар беле?

- Жок...

- Ушул убакка чейин эч кимге ашык болбодуңузбу?

Такып сурака алып баштаган Нурсулууну бир тиктеп алып оюндагы нерсени айтсамбы, айтпасамбы деп туталанып, бираздан эркин жыйган соң сөзүн баштады:

- Бул жерге келгенге чейин эч кимге чындап ашык боло элек элем... бирок, бул жерге келген күнү ... – деп айтып келатып жооп күтүп карап калган кызга бурулганда каректер кагылыша, жүрөктөр туйлай түштү. Көздөрүн ала качкан Максат, болоору болду дегенсип терең дем алып алып сөзүн бүтүрүүгө ашыкты: - Бул жерге келген күнү, биринчи көргөндө эле сага ашык болуп калдым окшойт... – деди адатынча азыраак кызарып.

Максат сүйлөп бүтөөр менен конуш жактан ат үстүндө чапкылап бирдемке деп кыйкырып келаткан Сейтектин карааны көрүнүп калды. Ылдыйдан атын койгулап келаткан Сейтекти көрүп, таттуу түшүнөн ойгонуп кеткенсиген Нурсулуу үшкүрүнүп алып:

- Менин да жүрөгүмдө окшош сезимдер жашап келет... – деди Максатты жалооруй тиктеп.

Унчукпай бир саамга токтоп, тиктеше жылмайышып, экөө тең ойлорунда: “аз болсо да эркин сүйлөштүрө коюшпады” деп ичтен өкүнүп, Сейтекти утурлай басышты.

Аңгыча жанааракта качып кеткен Максаттын кашка атын чапкылап Сейтек жете келип, бышылдап деп алып сүйлөп кирди:

- Максат байке! Тиги жака, тиги жака тезирээк барбасаңыз болбойт! – деп үйлөр жакты жаңсап: - Эжеңизге жин тийди окшойт, арыктын боюнда идиш жууп жаткан жеринен эле бирдеме деп кыйкырып тура калып, анан эле өзү менен өзү сүйлөшүп баштады. Эмне болуп кетти экен деп жакындап барсак “тура тургула, коё тургула” деп эле жанына жакын жолотпой өзү менен өзү сүйлөшүп жатат – деди коркконунан бозоруп кеткен жүзүндөгү терди арчып жатып.

Максат бул кабарды угаар менен конуш жакты карай чуркап жөнөдү колунун ооруп жатканын унутуп. Заматта оюна ар кандай жаман ойлор келип кетти. “Бечара эжем үйдү сагынып акылдан ажыраган го. Неге байкабадым экен анын мындай абалын? Күлүп-жайнап эле жүрбөдү беле? Мен күнөөлүмүн баарына!” деген ойлорго батты жүгүрүп баратып. Аркадан ат менен чаап жете келген Сейтек: - Учкашыңыз атка! – деп сол бутун үзөнгүдөн чыгарып колун сунду. Сол колун узатмакчы болгон Максат бул колунун майып экенин эстеп кетип: - Сейтек нары жактан мингиз мени! – деп аттын оң жагына чуркап өттү.

- Колуңузга эмне болду? – деп таңыркап сураган Сейтекке: - Аттан жыгылдым, бирок азыр бул маанилүү эмес, чап үй жака! – деп оң колу менен Сейтеке жармашты. Буларды

коштой Нурсулуу да жетелеп келаткан ак байталына минип конушту карай чаап жөнөштү.

Конушка жетишкенде элдин баары кары-жаш дебей жабалактап бир жерге топтолуп турушкан экен. Булар топтун жанына барганда эжеси Гүлайымдын кубанычтуу добушу чыгып жатыптыр ортодон. Аттан ыргып топту аралай ортого кирип барган инисин көрүп эжеси: - Мына Максат да келип калды, азыр өзүнө берем – деп бирдемени Максаттын кулагына шыкап калды. Гүлайым берген нерсени шашкалактап кармай калып жакшылап караса, жанагыда жоголуп кеткен эжесинин телефону экен.

- Максат сүйлөш, атама чалдым! Арыкта идиш жууп жатсам телефонум колума өзү агып келди! – деп телефонду Максатка кармата салган эжеси кубанычтан ордунда секирип сүйүнүп жатты. Эжесине жин тийбей эле телефон менен сүйлөшүп жатканын түшүнгөн Максат жүрөгү ордуна келип, үшкүрүнүп алып телефонду кулагына тосуп, ары жактан атасынын “Алло, алло Максат” деген үнүн укту.

- Тезирээк айт атама эмне кылышты, телефондун заряды түгөнөт! – деген эжесинин сөздөрү дендароо болуп туруп калган Максатты эсине келтирди:

- Ата! Ата угуп жатасызбы?... Жакшысыздарбы? Ооба, жакшы... Бизди көлгө алып чыккан яхтанын ээлерин таптыңарбы?... Ии ооба ошол Балыкчыдагы... Жок, жок. Аларды каматыштын кереги жок! Алар күнөөлүү эмес!.. Ооба... Ошол кемедеги адис биз агып кирип кеткен жараканы көрсөтүп берет. Ошол жаракага болжол менен жүз эллүү метрлик аркан түшүргүлө кемеден, бышык аркандан... Ооба жүз элүү метрдей кенен жетет...

Аркандын учуна чырак илип койгула суу кирбей турган...
Ооба... Болбосо бер жак караңгы, көрбөй калабыз... Белге
тагылчу кемерлерди да байлап койгула... Анан ата, биз
арканды таап, байланып, даяр болгонубузда үч жолу катуу
силкип кабар беребиз, себеби телефон иштебей калышы
мүмкүн... Ооба, үч жолу. Анан тартып чыгара
баштайсыңар... Ооба аквалангдарыбыз бар... үч-төрт
саатта даяр болобу?... Макул... Күтөбүз ата...

Максат атасы менен сүйлөшүп бүтөөр менен Гүлайым
инисин сүйүнгөнүнөн кучактап көздөрүнө жаш алды:

- Тагдырдын сыноосунан өттүк Максат! Мен өзгөрдүм!
Жараткан тилегимди орундатты! – деди Гүлайым
кубанычтан аккан көз жаштарын аарчып жатып...

6-бөлүм. Кайтуу

Кайтып кетип баратышкан конокторду узатуу үчүн конуштун эли улуу-кичүү дебей баары чогулуп Максат менен Гүлайым жашаган боз үйдүн алдында топурашып турушту. Аңгыча боз үйдөн башта кийип келишкен суучулдардын кийимдерин кийишип, акваландарын желкесине илип эже-ини чыга келишти. Жанааракта Темир байке салып берген чыгып кеткен колун Нурсулуунун ак жоолугу менен таңып, мойнуна илип алыптыр Максат. Соо колуна бул жерде кийип жүргөн кийимдерин көтөрө чыгып, ыйлаган көздөрү азыраак шишип өзүнчө четте турган Нурсулуунун жанына барып, кийимдерди узатып жатып, элге угуза: - Рахмат! – деп баш ийкеп жылмайып, аркасынан “мен кайра келем!” – деп ооз учунан шыбырады.

Демейдеги жайдары Нурсулуу, азыр кымбат нерсесинен ажырап жаткандай жүрөгү сыздап, көңүлү чөгүңкү болуп турду. Унчукпай Максат кармата салган кийимдерди кучактай, томсоруп карап кала берди.

Аксакалдардын батасын алып, меймандос конуш элине ыраазычылыктарын билдиришкен соң, Сейтек менен Темир байкенин коштоосунда жолоочулар үңкүрдөн агып чыккан шаркыратмага карай бет алышты. Аба кутуларын куржундарга салышып, экөө эки атка учкашып жөнөштү. Кыска мөөнөттүн ичинде өз үйлөрүндөй жылуу сезилип калган конуштан узап баратып, улам-улам артка кылчактап карап, алыстап калып бараткан элге кол булгалап баратышты. Жан дүйнөсү бакыт тапкан бул аймактан айрылуу, Максат үчүн аябай оор болсо да, кайра сөзсүз

кайтып келээрине ичинен убада берип, өзүн-өзү сооротуп баратты.

Шаркыратмага жетишкенде аттарын ылдый жакта калтырып, жарды кыялап үңкүрдү көздөй чыгып жөнөштү. Үңкүрдүн оозуна келишкенде, ичкери жактын элүү кадам арысы көзгө сайга көрүнгүс караңгы экенин көрүштү. Ала келген майланган чүпүрөк байланган таякчаларды күйгүзүп алып, агып келип жаткан суунун боюндагы кенендиги бир метрден ашпаган таштак жээк менен үңкүрдүн ичин карай бет алышты. Канча аралыкты ээрчишип басып өткөндөрү белгисиз, бир убакта үңкүрдүн ичиндеги көлдөн түшкөн шаркыратмага туш келишти.

Андан аркысы Максат менен атасы макулдашкандай болду. Жогорудан түшкөн арканга кемерлердин жардамы менен белдеринен байланышып, Сейтек менен Темир байке менен кучакташып коштошуп, акваландарга уланган аба түтүктөрүн тагышып, арканды үч жолу силкип белги беришти. Көп узабай акырындык менен аркан эже-ини экөөнү жогору көздөй агымга каршы тартып жөнөдү. Үстүдөн түшүп жаткан агымдын күчтүү басымы бети-башты аймалап, тимеле аркандан ажыратып агызып кетчүдөй албууттанып агып жатты. Жаракадан чыгышканда, ары жактан көлдүн түбүнөн буларды эки суучул тосуп алып, арканга байланып кемеге карай тартылып чыгып бараткан экөөнү коштой сүзүп жөнөштү. Суудан баштары көрүнгөндө атасы Баймурат баш болуп күчтүү колдор буларды кемеге тартып чыгарып, желкелерине жылуу кийимдерден иле коюшту. Көлдө күүгүм кире баштаган экен. Алгачкылардан болуп балдарын ойлоп кыжаалат болгондуктанбы, азыраак жүдөй түшкөн атасы келип экөөнү алмак-салмак кучактап

өөп, артынан ары жакта жанатан тыбырчылап тынчсызданып отурган, көздөрү ыйлай берип шишип кеткен апасы тура калып кучактап калды. Ата-энесин эч качан мындай жүдөңкү абалда көрүшпөгөн Максат менен Гүлайым, булардын кейпин көрүп аяп кетишти. Атаганат бала деген ушунчалык кымбат тура ата-энеге, жаш кезинде да, чоңойгондо деле.

Буларды суудан чыгарган куткаруучу топ жана бул атайын аркан тартуучу тетик орнотулган кеме Өзгөчө Кырдалдар Министирлигине тиешелүү белем, айтор кемедегилердин кийген кийимдеринде жана палубада ошол мамлекеттик органдын белгилери бар экен. Чамасы атасы өлкөдөгү элдин баарын дүрбөткөн окшойт.

Кемеден жээке келип түшүп дароо эле атасынын автоунаасын көздөй басышты. Машинага отуруп жатышканда кайдан пайда боло калганы белгисиз, заматта микрофондорун, камераларын көтөрүп үч-төрт журналист жете келишип, жабалактап биринен-бири өтүп суроо узатып калышты:

- Баймурат мырза, балдарыңызга болуп өткөн окуя боюнча бир-эки суроо узатсак болобу?

- Жок, азыр маек кура турган акыбалда эмес! – деди балдары отураар менен аркаңкы эшикти жаап жаткан Баймурат ага.

- Качан маалымат ала алабыз биринчи булактардан? Элге кызыктуу болуп жатат.

- Эртең пресс-конференция беребиз, маанилүү ачылыш тууралуу, ошол жерде кеңири маалымат ала аласыздар –

деп Максат айнекти кыйгач ачып айта салып, кийинки суроону күтпөй кайра жаап салды.

Тигилер кайрадан атасына суроо жаадыра башташты:

- Мамлекеттик кызматкерлерди, техникаларды үй-бүлөөңүздүн жеке кызыкчылыгы үчүн колдонуп жатканыңызды кантип түшүнсөк болот?

- Менин үй-бүлөөмдүн өкүлдөрү да ушул мамлекеттин жарандары болуп эсептелет! Андыктан Өзгөчө Кырдаалдар Министирлигинин куткаруу иштери жеке мен үчүн эмес, Кыргызстандын жарандары үчүн жасалып жатат.

- Балдарыңыз табылганга өзүңүздү кандай сезип жатасыз? – деп машинанын алды жагына отуруп жаткан Баймурат агага кайрылып калды аркасынан бирөө.

- Кубанып жатам, кайгырмак белем анан! – деп машинасынын эшигин “карс” жаап отуруп, жанындагы айдоочусуна “айда кеттик” деди.

Автоунаа ордунан козголоор менен Баймурат ага алаканын жайып:

- Кана эмесе, оомин, аман-эсен кайтканыңарга – деп бата кылып калды. Унаадагылардын баары коштой бата кылаар менен үй-бүлөө ээси сөзүн улады:

- Сыздаттыңар го бизди силер, үч күндүн ичинде үч жылга карып кеттик окшойт апаңар экөөбүз...

- Ойноп жоголгон жокпуз ата, Кыргызстандын тарыхында улуу илимий ачылыш жасадык: көлдөн агып чыккан жер

асты дарыяларын таптык! – деди Максат желкесин тырмап күнөөлүдөй жүзү кызарып.

- Эч кандай ачылыш ата-эненин сыздоосуна татыбайт! Муну өзүңөр балалуу болгондо гана түшүнөсүңөр – деди атасы азыраак ачууланып.

- Койчу эми атасы, аман табылгандарына сүйүн! – деп апасы болуша кетти балдарына.

- Баары кокустан болуп кетти ата-апа, капа болбогула сураныч... – деп Гүлайым акырын сүйлөп апасынын желкесине башын кыйгачтатып жөлөй кетти. Апасы кызынын башынан өөп, чачтарын сылап баратты.

Бир убакта ачуусу тараган атасы артка бурулуп:

- Колуңа эмне болду, чыгарып алдыңбы? – деди Максаттын колун жаңдап.

- Ооба...

- Травпунктка айда анда шаарга кирээр менен... – деп айдоочусуна айта баштаганда Максат атасынын сөзүн бөлүп:

- Кереги жок ата, салдырып алдым кайра!

- Кимге?

- Бул өтө узун окуя – деди Максат жылмайып.

- Мейли, анан жайма-жай отуруп айтып бересиңер анда – деп атасы чырылдап баштаган чөнтөк телефонун чыгарып сүйлөшө баштады.

Жол бою башка орчундуу кеп деле болгон жок. Чарчап Айлана караңгылап, анын үстүнө эртеден бери өтө көп окуяларды баштан өткөргөн эже-ини көздөрү илинип үргүлөй кетишти.

Машинанын эшиктерин ачылып жабылган добушунан ойгонушканда үйгө жетишкен экен. Айдоочу короонун дарбазасын ачып жатыптыр.

- Курсагыңар өлө ачкан болуш керек, эмне менен тамактанып жаттыңар үңкүрдө? – деди атасы балдарына кайрылып.

- Ии кокуй тамак да жасалбады да, азыр тезирээк бирдеме даярдай коём... – деп апасы кейип, шашып калды.

- Жок убара болбоңуз апа! Курсагыбыз ток эле, силер да андан көрө эс алгыла – деди Гүлайым машинадан түшүп жатып.

- Менин да кардым ток! – деди уйкусурап тепкичтен жогору чыгып бараткан Максат.

- Силер эмне, балык кармап жеп аттыңарбы көл астындагы үңкүрдө, түшүнбөдүм? – деп Баймурат ага таңыркап туруп калды үйгө кирип бараткан балдарынын артынан узата карап.

7-бөлүм. Пресс-конференция

Балдарым ойгонгуча бир нерсе бышыра коёюн деген ой менен эртерээк ойгонгон эне, шаша-буша үстүнө халатын жамына коюп, бети-башын жууп алып ашканага карай бет алды. Кокустан бирөө жарымды ойготуп албайын деп тепкичтерди акырын басып биринчи кабатка түшүп баратып энкейип караса ашкананын жарыгы күйүп туруптур. Балдардын бирөөсүнүн курсагы ачып кирген го деп жакындап барып ашкананын эшигинен баш багып карап, көргөн көзүнө ишенбей кетти. Өмүрүндө эрте туруп, ашканага кирип тамак бышырып көрбөгөн кызы Гүлайым электрик плитага казан асып май куюп коюп, жашылчаларды туурап жатыптыр.

- Кутмандуу таңыңыз менен апа, жакшы эс алдыңызбы? – деди күлүмсүрөп келип апасынын бетинен өөп, арыда курган таза табактардын бирин алып, туураган жашылчаларын салып жатып Гүлайым.

- Ие кызым, таң атпай тамак бышырып жатканыңа караганда кардың ачкан го катуу? – деп таңыркап тиктеп калган апасына:

- Жок, курсагым анча деле ачкан жок, силерге даярдап жатам ойгонсо тамактанышат деп – деди Гүлайым жайдары карап.

Демейдеги эринчээк кызынын кечээтен берки камкор мамилесине таң калган апасы, өңүмбү же түшүмбү дегенсип үстөлдөрдүн бирине келип отура кетип, көздөрүн ушалап алып жакшылап карап, мурдалары картошканын куурулуп даяр болгон табактагы түрүн гана көргөн

кызынын азыр чындап эле кадимкидей картошка, пияз, эт туурап тамак бышырып жатканын көрдү.

- Кызым сен эт жечү эмес элең, неге кошуп салдың этти? Же өзүң жебейсиңби?

- Мен деле жейм. Илгертен ата-бабабыз эт менен күн көрүп келген да, кыргыз деген этти чанчу беле? – деп жылмайып, сөздөрү менен апасын ого бетер таң калтырды.

Мурдагыдан таптакыр өзгөргөн жүрүм-турумун менен апамды таң калтыра берип ээсин оодарбайын деди окшойт, эт куурулуп жаткан казанга берки туураган жашылчаларын да кошуп аралаштырып салып, тамакты дымдап коюп апасынын жанына келип отуруп, баштан өткөн окуяларды айтып бере баштады.

Аңгыча тамак да бышып калды. Үй бүлөөнүн калган мүчөлөрү да туруп келип столго тамактанууга отурушту. Максат менен Гүлайымдын жарыша айтып берип жаткан баштан өткөргөндөрүн угуп Баймурат ага менен жубайы бул табышмактуу окуяга ишене албай отурушту. Бирок балдарынын үч күн жер астында азыксыз жашагандарына карабай курсагы ток, дени сак кайтып келгендери, айрыкча Гүлайымдын жүрүм-туруму өзгөрүп, жалкоолугу, обу жок эрке кыялы калып, оор басырыктуу, адептүү боло баштаганы аз келгенсип тамак жасаганды үйрөнүп алганы ишенүүгө аргасыз кылды.

- Эгер айтканыңар чын болсо, анда Кыргызстанга эле эмес, бүткүл дүйнөгө тааныласыңар! – деди атасы оозун майлык менен аарчып жатып жылмайып: - Көлдөн агып чыккан жер асты дарыялары дүйнө окумуштууларын

кызыктырып тартса, бир кылым бою дүйнө жүзүндөгү элдер менен мамилесиз, өзүнчө цивилизация болуп жашап келаткан кыргыз элинин ал жактагы өкүлдөрү – дүйнө туристери үчүн тирүүлөй экспонат болот. Керектүү иш-чараларды уюштура турган болсок, бул ачылыштын натыйжасында оңор эмес акча тапса болчудай – деди Баймурат ага сүйүнгөнүн жашырбай.

- Менин максатым акча эмес ата – деди Максат чыныдагы чайынан ууртап жатып: - Жер асты дарыялары боюнча илимий ачылыштын негизинде элибиздин негизги баалуулуктарына, өлкө жетекчилеринин жана коомчулуктун көңүлүн бурайын дейм.

- Азыр эми мындай да уулум, инициативаны өз колуңа албасаң – башка бир шумпай жулуп кетет. “Заманың бөрү болсо – бөрү бол” дегендей бир келген мындай мүмкүнчүлүктөн пайдаланып калбасаң куру каласың! Өлкө жетекчилерине көңүл бурдуртканды кой, айланып келип мага сөз тиет. Азыр пресс-конференцияга барганда да ашыкча сөздү жыйыштырып, болгонун болгондой айт. Анткени бийликтен да адамдар келет.

Тамактанып бүткөн Баймурат ага телефонун алып чыгып кайсы бир маалымат борборуна чалып пресс-конференция тууралуу макулдашты. Сүйлөшүп бүтүп балдарына эки сааттан кийин кийинип даяр болуулары керектигин айтып, өзү да жубайы үтүктөп берген көйнөгүн көтөрүп жогору чыгып кетти.

Белгиленген убакытта үй-бүлө толук курамда даяр болуп сыртка чыгышып, машинаны жүргүзүп буларды сыртта күтүп турган атасынын айдоочусунун шопурлугунда пресс-конференцияга жөнөп кетишти. Маалымат борборунун

имаратына келип, атайын даярдалган залга киришкенде, залдын ичи толо адам экен. Булар кирээр менен фотоаппараттар шакылдап сүрөткө тартып калды. Алдыңкы катарда кайсы бир чоңдор отурган сыягы, атасы алар менен кол алышып учурашып калды. Баймурат аганын жубайы залдын арка жагына өтүп отуруп, өзү болсо балдары менен чогуу баарынын көңүл чордону болгон “сахнадан” орун алды. Сүйлөөчүлөрдүн алдындагы эки-үч бөтөлкө суу коюлган столго журналисттердин микрофондору толуп кетиптир. Топурап тура калгандар отуруп, зал кичине тынчый түшкөндө, жөтөлүп тамагын оңдоп алып Баймурат мырза сөзүн баштады:

- Мындан төрт күн мурун, көлдүн түбүнө чумкуган бойдон балдарымдын жоголуп кеткенин баарыңыздар эле уксаңыздар керек. Кээ бирөө айтып, жазып жатыптыр: “Баймурат мырзанын кызы менен баласы байлыгына көөп, люкс кеме жалдап көлдө эс алып жаткан жеринен ичип алышып, мас болуп сууга жыгылып чөгүп кетишиптир” деп. Чындыгында андай эмес, булар илимий изилдөө иштер боюнча суучул адистин коштоосунда, атайын жабдыктар менен сууга чумкушкан! Үч күндөн бери тынбай жасалган издөө иш аракеттерибиз жыйынтык бербей үмүтүбүз үзүлүп баратты эле, кечээ күнү Кудай жалгап өздөрү телефон аркылуу байланышка чыгып калышты. Учурдан пайдаланып, Өзгөчө Кырдаалдар Министирлигине ыраазычылыгымды билдирип кетмекмин. Ушул министирликтин иш билген, тажыйырбалуу куткаруу тобунун өтө кылдаттык менен жасаган операциясынын натыйжасында куткаруу иши ийгиликтүү аяктады! - деп алдыңкы катарда отурган чоңдордун бирөөсүн кол жаңсап көрсөтө кетти. Тиги көрсөткөн кишиси, аталган мамлекеттик органдын жетекчиси белем, артына бурулуп

журналистерге баш ийкеп учурашып, ого бетер керсейип отуруп калды.

Аңгыча журналистердин четираакта отурган бирөөсү колун көтөрүп суроо узатып калды:

- Окуя учурунда балдарыңыздын жанагинтип эс албай эле, илимий иштер менен алек болгонун кантип далилдеп кете аласыз?

Суроо узаткан журналистке ууртунан жылмайып Баймурат мырза жооп берди:

- Тура тургула шашпай, азыр баарын өздөрү айтып беришет! – деп уулуна бурулуп “башта” дегенсип баш ийкеди.

Камералардын объективи Максатка карай бурулуду. Жанатан унчукпай ойго батып, эмне деп айтаарын ойлонуп отурган Максат отургандардан азыраак сүрдөп, сөзүн алыстан баштады.

- Баарыңыздарга белгилүү болгондой Ысык Көлгө сексенден ашуун чоң-кичине дарыя келип куят, бирок бир да дарыя көлдөн агып чыкпайт. Бул феномен мени аябай кызыктырып тынчымды алгандыктан, бул табышмактын сырын билүү үчүн эжем экөөбүз Балыкчыга бардык. Себеби мурун ошол аймактан суу агып чыкчу экен көлдөн. Кийинчерээк агып чыкпай токтоп калыптыр. Ал жерден кеме жалдап көлдүн түбүн изилдөө максатында көлгө чыктык – деп айтып келатканда жанагы журналист Максаттын сөзүн бөлдү:

- Чындыгын айтсаңыз, кемеде ичкилик ичтиңиздер беле? Анткени кеменин бир кызматкери ушиндай маалымат берди да!..

- Мен таптакыр ичпейм! Сизден сураныч, сөзүмдү бөлбөй турсаңыз, сизге бул окуянын эң маанилүүсү ичкилик темасы болсо да! – деп тигиге жооп берип, Максат кебин улантты:

- Адистин коштоосунда керектүү жабдыктарды асынып чумкуп, суунун түбүн изилдеп жатып, бир убакта килейген жаракага агып кирип жаткан көлдүн жер асты дарыясына туш келдик. Кокустуктан ал жаракага суу тартып кирип кетип, жер асты дарыясы менен агып отуруп, кыргыз элинин 1916-жылы үркүндө жоголгон баа жеткис байлыгынын бир бөлүгүн таптык! – дегенде жанатан үн катпай, суз отурган зал заматта жанданып, фотоаппараттар жаркылдап, Максатка суроолор жаай баштады. “Байлык” деген сөздү укканда жада калса алды жакта баятан бери алмак-салмак алакандары менен оозун тосуп эстеп, зеригип отурган чоңдорго да жан кирип, көздөрү чоңойо түштү. Алар да журналистердин суроосун кайталай:

- Эмне болгон байлык экен ал? – деп жарыша сурап калышты.

- Эгер бул байлык тууралуу кененирээк айта турган болсом – деп суудан ууртап алып сөзүн улантты Максат: - Бул байлык, азыр деле бийлик ээлеринин кайдыгерлигинен улам вагон-вагон болуп Кыргызстандан чет өлкөлөргө тынымсыз чыгып кетип жатат!

- Ха, ал кандай байлык экен поюздап өлкөдөн чыгарылып атса да биз байкабаган? Күмтөрдүн алтынын айтып жатасың го! – деп кытмыр жылмайды чоңдордун бирөө.

Аларды тиктеп “менин тиешем жок” деп актангансып Баймурат мырза колдорун жайып, желкесин кагып, “азыраак сүйлө” дегенсип чыканагы менен акырын уулун түрткүлөп калды.

- Темир жол бекетине барсаңыз сөзсүз байкамаксыз! – деп тигил чоңго жооп берип, атасы берген белгиге көңүл бурбай Максат сөзүн уланта берди:

- Бул байлыгыбыз, 1916 жылы үркүн убагында орус бийлигинин империалдык амбициясынын натыйжасында миңдеп жок кылынып, аман калганы жан куткаруу үчүн жүз миңдеп өз мекенин таштап чет жерге кеткен болсо, тилекке каршы азыркы күндө да бул байлыгыбыз үй-бүлөөсүн, кара жанын багуу ниетинде жүз миңдеп чет жерге токтобой агып кетүүдө. Бир кылым мурунку жоготуубузду калыбына келтире албасак да, учурдагы байлыгыбызды сактап калууга мүмкүнчүлүгүбүз бар! Мен айтып жаткан улуттун, мамлекеттин эң негизги байлыгы бул - ЭЛ! Биз, үркүн убагында жоготкон элибиздин кичине бир бөлүгүн таптык! – деп сөзүн аяктаар менен журналистер ордуларынан тура калып, жабалактай микрофондорун сунушуп Максатты тегеректеп калышты...

8-бөлүм. Кыз-жигит

Колунун учтары менен данга толгон оор салмактарынан жерге карай ийилген буудай баштарын сылай, саргайып бышкан эгин талаасын бойлоп, желкесине асынган баштыгын алмак-салмак бир далысынан экинчи далысына алмаштырып, алыста көрүнгөн орок оруп, эгин жыйнап жүргөн топту көздөй, кадамдарын чечкиндүү таштап, тааныш чыйыр жол менен орто бойлуу, сымбаттуу жигит бара жатты. Үстү-башы суу болсо да көңүлү жайдары, анда-санда бир ырды кайталап ырдап коёт ооз учунан. Алыстагы топтон бир кыз тура калып алаканы менен күндү калкалап бир саамга карап туруп, келаткан жигитти утурлай кубанычтуу кол булгалай жүгүрүп жөнөдү. Берки жигит да кадамдарын ылдамдатып, арыдан чуркап келаткан кызды кармап калчудай кучагын жайып баратты. Кыз жакын келгенде күлүмсүрөп ордунда токтой калган жигит желкесине асынган баштыгын жерге таштап, тиги кызды кучактап тосуп алды.

- Мен сизди аябай сагындым Максат! – деди жигиттин мойнуна асылган кыз колдорун коё бербей.

- Менин сени сагынганымды айтпа Нурсулуум! – деди жигит кызды бекем кысып кучактап.

- Эмне кечиктиңиз? – деп кыз жоодураган көздөрү менен жалооруй карады.

- Иш орундарын түзүп, элди өлкөнүн аймагында жумуш менен камсыз кылуу боюнча семинарга катыштым – деди жигит кыздын бешенесинен өөп.

- Кандай өттү, жакшы элеби?

- Ооба, бийликтегилерге жеткирдик окшойт үнүбүздү.
 - Мен сиз менен сыймыктанам!!!
 - Рахмат жаным! ... Эжем, жездемдер кайда?
 - Гүлайым эжем тиги жакта биз менен, а Бекмырза жездем болсо тээтигинде чет элдик конокторго бул жердин өзгөчөлүктөрүн көрсөтүп жүрөт – деп тоонун боорунда он чакты адамды ээрчитип бакылдап сүйлөп жүргөн атчанды жаңсап: - Айтмакчы, жездем сиз жасаган суу тегирменди илгертен калган тегирмен деп айтып жатат келгендерге – деп кыз кыткылыктап күлүп калды.
 - Ха, ха, ха, жездем эпчил да ошондой! – деп жигит да кыз көрсөткөн жакты карап каткырып күлүп, бираздан эңкейип баштыгын сыйпалап калды.
- Баштыгынан кичинекей кутучаны жигит алып чыгып, кызга табышмактуу жылмайып: - Менин сага белегим бар! – деди кубанычтуу толкунданып.

Эпилог:

Тарыхта кыргыз эли көптөгөн кыйынчылыктарга учурап, оор кырдаалдарды башынан өткөрүп келген. Алардын кээ бирөөлөрүнө токтолсок:

1916 - 1917:

Айрым маалыматтар боюнча 1913-жылы кыргыз элинин калкы 1 282 500 адам болгон.

Үркүндөн кийинки 1917-жылкы эсептөөлөрдө 634 800 эле адам катталган.

Орусия империясынын жергиликтүү калкты жазалоо максатындагы иш-аракеттеринин натыйжасында курман болгондордун жана чет жерге качкандардын саны орто эсеп менен 647 700 адамды түзгөн.

1998 - 2012:

1998 - жылдан баштап ушул күнгө чейин Кыргызстандан 1 000 000 дон ашык жаран, өлкөдөгү экономикалык оор абалдан улам чет мамлекеттерге чыгып кеткен. Сыртка болгон миграция тынымсыз уланууда...

Улуттун байлыгы жоголууда...

Медербек Адылбек уулу © 2011

1916-жылы үркүндө көз жумган жана
өз жерин таштап качууга мажбур
болгон ата-бабаларыбыздын жаркын
элесине, азыркы учурда оор турмушту
башынан өткөрүп жаткан кыргыз
элиме арналат!

Медербек Адырбек уулу

